

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΜΙΣΥΡΛΗ

Η ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΕΙΣ ΤΟΝ ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ
ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΙΕΡΟΝ ΑΓΩΝΑ
ΤΟΥ 1821

Διάλεξις γενομένη τῇ 29ῃ Μαρτίου 1937
ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ Ἐμπορικοῦ καὶ Βιομηχανικοῦ
Ἐπιμελητηρίου Θεσσαλονίκης

ΤΥΠΟΙΣ
ΜΙΧ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ 29
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

ΗΚΗ
ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ
Α.Π.Θ.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΜΙΣΥΡΛΗ

Η ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΕΙΣ ΤΟΝ ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ
ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΙΕΡΟΝ ΑΓΩΝΑ
ΤΟΥ 1821

Διάλξις γενομένη τῇ 29ῃ Μαρτίου 1937
ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ Ἐμπορικοῦ καὶ Βιομηχανικοῦ
Ἐπιμελητηρίου Θεσσαλονίκης

Βιβλιοθήκη
ΤΕΛΛΟΓΛΕΙΟΥ
ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ
ΤΕΧΝΩΝ
Α.Π.Θ.
Κωδ... 11235

Βιβλιοθήκη Τελλογλου

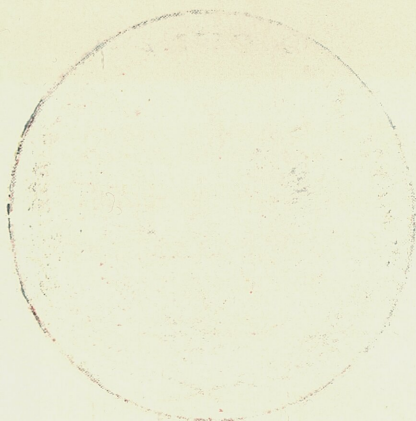
Τὸ Ἐμβλημα τῆς Ἐπαναστατικῆς Σημαίας τῆς Ναούσης

ΤΥΠΟΙΣ
ΜΙΧ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ 29
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

НАЦИОНАЛЬНЫЙ АРХИВ

ЗАКОНАМ ЗЕМЛИ И ВОДЫ
ЗАКОНАМ ЗЕМЛИ И ВОДЫ
ЗАКОНАМ ЗЕМЛИ И ВОДЫ
ЗАКОНАМ ЗЕМЛИ И ВОДЫ

В.О. 10.01.1992 г. № 10/01-92/01-01
В.О. 10.01.1992 г. № 10/01-92/01-01
В.О. 10.01.1992 г. № 10/01-92/01-01

УДК 34.01
УДК 34.01
УДК 34.01
УДК 34.01

DF.
901
.M3
M57
1937.
c.1
leaf/m

Τὴν μελέτην ἡμῶν ταύτην ἀφιερώνομεν εὐλαβῶς :

ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΕΡΑΝ ΜΝΗΜΗΝ ΤΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ ΑΓΩΝΙΣΤΩΝ ΤΟΥ
ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΙΕΡΟΥ ΑΓΩΝΟΣ ΤΟΥ 1821

καὶ προσφέρομεν εἰς τὸν Δῆμον Ναούσης, ἵνα τὸ ἐκ τῆς πωλή-
σεως τῆς ἐκδόσεως τῆς ἱστορικῆς ταύτης πραγματείας χρηματικὸν
προῖδὸν διατεθῇ ὑπὲρ τοῦ ἀνεγερθησομένου ἐν Ναούσῃ Ἡρώου τῶν
Ναουσαίων καὶ λοιπῶν Μακεδόνων ἀγωνιστῶν τοῦ ὑπὲρ τῆς ἐλευ-
θερίας ἀγῶνος τοῦ ἔθνους μας.

Τῆς ἐκδόσεως καὶ διαθέσεως ἐν γένει τοῦ βιβλίου τούτου ἐπιμε-
λεῖται εἰδικὴ ἐπιτροπὴ, τῆς ὁποίας μετέχει καὶ ὁ κ. Δήμαρχος Να-
ούσης.

Θεσσαλονίκη Μάϊος 1937.

Δ. ΜΙΣΥΡΑΗΣ

Η ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΕΙΣ ΤΟΝ
ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΙΕΡΟΝ ΑΓΩΝΑ ΤΟΥ 1821

«Ταῦτα καὶ μνημονεύεσθαι καλὰ, καὶ τοῖς πράξασιν ἔπαινος καὶ τῇ πόλει δόξα ἀείμνηστος» λέγει ὁ φιλόπατρις Ἀθηναῖος ῥήτωρ Λυκοῦργος εἰς τὸν κατὰ Λεωκράτους λόγον μνημονεύων τὰς ἀρετὰς καὶ τὰ ἡρωϊκὰ ἔργα τῶν προγενεστέρων αὐτοῦ γενεῶν ἐνώπιον τῶν Ἀθηναίων.

Εἶναι ὥραϊον πρᾶγμα πάντοτε νὰ στρέφωμεν τὴν προσοχήν μας πρὸς τὰ ἡρωϊκὰ κατορθώματα τῆς φυλῆς μας, εἶναι ἐκδήλωσις ἱερᾶς εὐγνωμοσύνης πρὸς ἐκείνους, ποὺ ἔδωκαν τίτλους εὐγενείας καὶ ἀθανασίας εἰς τὸ ἔθνος μας, νὰ μνημονεύωμεν τὰ ὀνόματα αὐτῶν καὶ νὰ μεταφερώμεθα νοερῶς εἰς τοὺς χρόνους τῶν ἀνδραγαθιμάτων αὐτῶν, εἶναι ὑποχρέωσις ἱερὰ εἰς ὅλους μας νὰ ἀποκαλυπτόμεθα καὶ μὲ σεβασμὸν νὰ προφέρωμεν ἰδιαιτέρως τὰ ὀνόματα ὅλων ἐκείνων, οἱ ὅποιοι μὲ τὸ αἷμά των ἐπότισαν τὴν ῥίζαν καὶ ἀνεζωογόνησαν τὸ νέον δένδρον τῆς Ἑλευθερίας τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλὰ καὶ δόξα αἰωνία ὑπάρχει εἰς τὸ ἔθνος μας, τὸ ὅποion ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ἱστορίαν μεγάλην. Καὶ αἱ πρῶται ἡμέραι τῆς ἀνοίξεως καὶ ἰδιαιτέρως ἡ 25ῃ Μαρτίου κάθε χρόνον μᾶς φέρουν πλησιέστερον πρὸς ὠρισμένην ἐποχὴν τῆς μακρᾶς δοξασμένης ἱστορίας μας, πρὸς τὴν ἐποχὴν τῶν ἱερῶν ἀγώνων τοῦ 1821.

Καὶ στρέφομεν εὐλαβῶς τὸν νοῦν μας πρὸς ὅλους τοὺς ἀφανεῖς ἐκείνους διδασκάλους καὶ ἱερεῖς, οἱ ὅποιοι στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς διετήρησαν καὶ ἐξέθρεψαν εἰς τὰς καρδίας τῶν Ἑλλήνων ἄσβεστον τὸ πῦρ τῆς φιλοπατρίας καὶ τὸν πόθον πρὸς τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἐν-

θυμούμεθα μὲ θαυμασμόν τοὺς ἀρματαῶλους καὶ κλέφτας, τὴν φιλικὴν Ἐταιρείαν, τὸν Θεσσαλὸν πρωτομάρτυρα Ρήγαν τὸν Βελεστινλὴν καὶ περνοῦν ζωηραὶ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μας αἱ εἰκόνες τῶν ἀλησμονήτων μαρτύρων, τῶν λατρευτῶν ἡρώων, τῶν δημιουργῶν τῆς ἐλευθερίας μας. Καὶ ἡ διάνοιά μας ἀτενίζει εὐλαβῶς τὸν χάρτην τῆς Ἑλλάδος μας καὶ περιφέρεται μὲ στοργὴν εἰς τὰ μυριόνεκρα πεδία τῶν μαχῶν, ὅπου ἐξυμῶδη μὲ πληθώραν ἡρωϊσμοῦ καὶ μὲ ἄφθονον ῥοήν πολυτίμου αἵματος ἡ παλιγγενεσία τῆς Πατρίδος μας καὶ σταματᾷ διὰ τὰ ἀναπέμψη παντοῦ εὐλαβὲς μνημόσυνον.

Καὶ μέσα στὸν ἀπέραντον τόπον τῶν ἡρωϊκῶν πεδίων τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ Ἑθνους μας, ἐπιτρέπατέ μοι νὰ σᾶς σταματήσω σήμερον εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα αἰσθητῶς μόνον εὐρίσκονται πλησιέστερον πρὸς ἡμᾶς, τὴν Χαλκιδικὴν καὶ τὴν Νάουσαν καὶ εὐλαβῶς ὥς φέρωμεν τὴν διάνοιάν μας πρὸς τὰ διαδραματισθέντα εἰς τὰ δύο ταῦτα μέρη ἡρωϊκὰ κατορθώματα κατὰ τὰ δύο πρῶτα ἔτη τοῦ ὑπερᾶνεξαρτησίας τοῦ Ἑθνους ἡμῶν ἀγῶνος.

Ἑμμανουὴλ
Παπᾶς

Ἡ Μακεδονία λόγφ τῆς γεωγραφικῆς αὐτῆς θέσεως εἶχε δοκιμάσει περισσότερον τὴν Ὀθωμανικὴν κατὰκτησιν. Εἰς τὴν εὐφορον Μακεδονίαν ἔστρεψαν τὴν προσοχὴν τῶν ἐνωρὶς οἱ κατακτηταὶ διὰ νὰ βλέπουν τοὺς ραγιάδες νὰ ἐργάζονται καὶ νὰ ἀπολαμβάνουν αὐτοὶ τὰ ἀγαθὰ τῶν κόπων αὐτῶν. Αὐτὸ ὅμως δὲν ἠμπόδισε νὰ δημιουργηθοῦν ἑλληνικὰ κέντρα, τὰ ὁποῖα ἤκμαζον ἐμπορικῶς καὶ ἐκαλλιέργουν τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ διετήρουν ἄσβεστον τὴν φλόγα τοῦ πατριωτικοῦ συναισθήματος καὶ τοῦ πόθου τῆς ἐλευθερίας. Ἡ Θεσσαλονίκη, αἱ Σέρραι, ἡ Χαλκιδική, τὸ Μελένικον, ἡ Νάουσα, ἡ Κοζάνη, ἡ Σιάτιστα καὶ ἄλλαι πόλεις τῆς δυτικῆς Μακεδονίας λάμπουν ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν ζωτικότητά καθ' ὅλους τοὺς χρόνους τῆς μαύρης δουλείας.

Τοιοιτοτρόπως ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία εὗρε γόνιμον ἔδαφος εἰς τὸ πατριωτικὸν συναίσθημα τῶν Μακεδόνων, διὰ νὰ ἐξαπλώσῃ τὰς ῥίζας τῆς εἰς τὰ Μακεδονικὰ ἐδάφη. Ὅσον δὲ οἱ Τοῦρκοι ἐπείεζον περισ-

σότερον τοὺς κατοίκους τῆς Μακεδονίας, τόσον καὶ αἱ Ἑλληνικαὶ ψυχαὶ αὐτῶν ἦσαν προθυμότεραι νὰ δεχθοῦν τὰ κηρύγματα τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας.

Πολλοὶ ἔμποροι ὀνομαστοὶ διὰ τὰ πλούτη των ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν πατριωτισμὸν των ἀνεδείχθησαν κατὰ τοὺς πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως χρόνους. Ἐκεῖνος ὅμως τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα κατ' ἐξοχὴν στολίζει τὰς σελίδας τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας καὶ τιμᾷ τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν, εἶναι ὁ μεγαλέμπορος Ἑμμανουὴλ Παπᾶς. Ὁ Ἑμμανουὴλ Παπᾶς ἐγεννήθη εἰς τὸ χωρίον Παπᾶ (Δοβίσταν), τὸ ὅποιον εὐρίσκεται δύο ὥρας ἀνατολικῶς τῶν Σερρῶν. Ὁ πατὴρ του Δημήτριος ἦτο ἱερεὺς μὲ τὸ ἀξίωμα τοῦ Οἰκονόμου, διεκρίνετο δὲ διὰ τὴν μεγάλην του εὐσέβειαν καὶ φιλοπατρίαν. Ὁ Ἑμμανουὴλ ἐμορφώθη εἰς τὸ ἐν Σέρραις ἀπὸ τοῦ 1735 λειτουργοῦν Ἑλληνικὸν σχολεῖον καὶ ἀνεδείχθη ἕνας ἀπὸ τοὺς λογιωτέρους ἄνδρας τῆς ἐποχῆς του εἰς ὁλόκληρον τὴν Σερραϊκὴν περιφέρειαν. Τὸν δραστήριον καὶ ἐπιχειρηματικὸν ἄνδρα ὅμως δὲν ἐχώρει ἡ μικρὰ γενέτειρά του καὶ ἐνωρὶς ἐγκατεστάθη εἰς τὰς Σέρρας, αἱ ὁποῖαι τότε κατὰ πιστὴν ἔκφρασιν τοῦ Παλαιοῦ Κώδικος τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Σερρῶν «ἠϋξήθησαν καὶ ὑπερηυξήθησαν διὰ τὴν συρορὴν πολλῶν χριστιανῶν ἀπὸ τὰ χαλασμένα μέρη».

Ἡ εὐφυΐα, ἡ ἱκανότης καὶ ἡ τιμιότης τοῦ Ἑμμανουὴλ εὗρον εἰς τὴν ἐμπορικὴν πόλιν τῶν Σερρῶν πρόσφορον ἔδαφος καὶ τάχιστα ἀνέδειξαν αὐτὸν μεγαλέμπορον, τραπεζίτην, κορυφαῖον πολίτην, ὑπόδειγμα θεοσεβείας καὶ φιλοπατρίας. Ὅποιον ἔφερε πρόσωπον προῶν καὶ ὥραϊον, τοιαύτην εἶχε καὶ τὴν καρδίαν. Ὁ Ἑμμανουὴλ Παπᾶς ἀπελάμβανεν ἑξαιρετικὴν ὑπόληψιν ἀπὸ ὅλους καὶ εἶχε μεγάλην δύναμιν. Κατὰ τὸ 1810 διωρίσθη πρῶτος τραπεζίτης τοῦ Ἰσμαὴλ Βέη τῶν Σερρῶν, καὶ ἀπέκτησε τὴν ἀγάπην καὶ τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ πανισχύρου διοικητοῦ. Ἡ δύναμις τοῦ Ἑμμανουὴλ ἦτο τοιαύτη, ὥστε κατῴρθωνε νὰ σώζῃ ἀπὸ τῆς ἀγχόνης τοὺς δυστυχεῖς ραγιάδες συμπατριώτας του καὶ νὰ μεταφέρει αὐτοὺς εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ κατοικίαν. Ἐπέτυχε μὲ τὴν ἐπιβολὴν του ν' ἀφαιρεθοῦν ἀπὸ τὸν Τοῦρκον

Καδῆν τῶν Σεργῶν αἱ μεταξύ τῶν χριστιανῶν δίκαι, καὶ ν' ἀνατε-
θοῦν εἰς τὸν Μητροπολίτην τῆς πόλεως ταύτης.

Ἀλλὰ καὶ οἱ ἔμποροι τῶν Σεργῶν καὶ τῆς περιφερείας δὲν ἔλυ-
ον τὰς διαφοράς των εἰς τὰ Τουρκικὰ δικαστήρια, ἀλλὰ εἰς τὴν Μη-
τροπόλιν τῶν Σεργῶν καὶ ἐνώπιον δικαστηρίου, τὸ ὁποῖον ἀπετελεῖ-
το ἀπὸ ἑλλήνας ἐμπόρους διαιτητὰς μὲ πρόεδρον τὸν Μητροπολίτην.
Τότε ἀνηγέρθησαν ἐκεῖ ἐκκλησίαι καὶ ἔγιναν πλεῖστα φιλανθρωπικὰ
ἔργα. Τὸν Ἰσμαὴλ Βέην διοικητὴν τῶν Σεργῶν διεδέχθη ὁ πρεσβύτε-
ρος υἱὸς τοῦ Γιουσούφ Βέης, ὁ ὁποῖος μαζί μὲ τὴν ἐξουσίαν ἐκληρο-
νόμησε παρὰ τοῦ πατρὸς τοῦ Ἰσμαὴλ καὶ τὴν ἀγάπην καὶ ἐμπιστο-
σύνην πρὸς τὸν Ἑμμανουὴλ Παπᾶν. Ἀλλ' ἄσωτος εἰς ὑπερβολικὸν
βαθμὸν ἠθέλησε νὰ καταχρασθῇ τὰ χρήματα, τὰ ὁποῖα εἶχε δανεισθῇ
παρὰ τοῦ Ἑμμανουὴλ Παπᾶ, καὶ ἐν τέλει ἀκολουθῶν καὶ αὐτὸς
τὴν συνήθη τακτικὴν τῶν Τούρκων ἠπέλιψε καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν
τούτου.

Ἀλλ' ὁ Ἑμμανουὴλ Παπᾶς δὲν ἦτο ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, οἱ
ὁποῖοι ἐτρομοκρατοῦντο εὐκόλα. Ἐφυγε κρυφὰ εἰς Κωνσταντινούπολιν
καὶ ἐκεῖ ἐπέτυχε διὰ φερμανίου νὰ διαταχθῇ ὁ Γιουσούφ Βέης νὰ
πληρώσῃ ἓνα μέρος ἀπὸ τὰ κεφάλαια, τὰ ὁποῖα ὀφείλοντο εἰς αὐτόν.
Τοῦτο ὅμως ἔγινε, ἡμποροῦμεν νὰ εἰπώμεν, κατὰ θεῖαν οἰκονομίαν,
διότι ὁ Ἑμμανουὴλ Παπᾶς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐμυήθη εἰς
τὴν Φιλικὴν Ἑταιρείαν παρὰ τοῦ Ἰωάννου Φαρμάκη καὶ διέθεσε τὴν
περιουσίαν του, τὴν ψυχὴν του καὶ τὸ σῶμά του ὑπὲρ τοῦ ἐθνικοῦ
σκοποῦ. Χαρακτηριστικὸν εἶναι τὸ γράμμα, τὸ ὁποῖον ἔστειλεν ἀπὸ
τὴν Κωνσταντινούπολιν πρὸς τὸν Μητροπολίτην Σεργῶν Χρύσανθον
μεμνημένον εἰς τὴν Φιλικὴν Ἑταιρείαν.

*«Γνωρίζω, Πανιερώτατε, ὅτι ἡ φυγὴ μου αὐτόθεν ἐπροξένησε
μεγάλην λύπην εἰς τοὺς συμπολίτας μου, καθότι ἐστερήθησαν διόλου
τὴν ὁδηγίαν καὶ προστασίαν μου καὶ ὁ αἰσχροκερδὴς διοικητὴς τῶρα
θέλει εὔρει τὸν καιρὸν νὰ τοὺς τυραννῇ καὶ νὰ τοὺς γυμνῶνῃ, ἐπειδὴ
μόνη ἡ νοθεσία καὶ ἡ σκέψις μου ἐμπόδιζε τὰς σκενωρίας καὶ ἐνε-
δρεύματά του.*

Ἐκατατήκετο ἡ ψυχὴ μου προβλέπουσα τὰ δεινά, ὅπου μέλλει νὰ δοκιμάσῃ ἡ πατρις μου μετὰ τὴν ἀπουσίαν μου. Πλὴν φοβούμενος καὶ τὴν δολοφονίαν, δὲν ἤμποροῦσα νὰ κάνω ἄλλῶς παρὰ νὰ φύγω κρυφίως καὶ νὰ ἔλθω εἰς Κών)πολιν, κινῶντας ἀγωγὴν κατ' αὐτοῦ διὰ νὰ λάβω τὸ δίκαιόν μου, τὸ ὅποῖον καὶ ἔγινε. Ἀλλὰ μ' ὅλον ὅπου δὲν τὸν κατέτρεξα εἰς τὰς καταχρήσεις του, παρὰ μόνον βιασμένος, ἔλαβα τὸ ἡμῖς τοῦ δικαίου μου καὶ εὐκολίας τυχοῦσης νὰ ζητήσω ἄλλοτε καὶ τὰ μένοντα, αὐτὸς πάλιν, ὡς ἀγνώμων καὶ κακοποιὸς, ἔβαλε κρυφίως καὶ μοῦ ἔκανσαν τὴν οἰκίαν μου καὶ ἐπομένως καιροφυλακτεῖ νὰ δολοφονήσῃ καὶ τὰ τέκνα μου. Προβλέπω τοὺς σκοπούς του, πλὴν δὲν ἤμπορῶ νὰ ἐφεύρω τρόπον διὰ νὰ μετοικίσω αὐτόθεν τὴν φιλίαν μου, διότι εἶναι ἱκανὸς πρὸ τοῦ νὰ ἔβγῃ ἔξω τῶν συνόρων του, νὰ στείλῃ εἰς τὸν δρόμον νὰ τὴν δολοφονήσῃ. Ὅθεν ἀπελπισμένος ἀπὸ αὐτόν, προσμένω τὴν θεῖαν Πρόνοιαν νὰ κάμῃ ἐκδίκησιν περὶ τούτου. Μῆνας 26 ἄχρι τοῦδε ὑστεροῦμαι τὴν φιλίαν μου καὶ Κύριος γινώσκει πότε θέλει ἀξιωθῶ τὴν ἀπόλαυσίν τους. Δι' ὃ παρακαλῶ τὴν Πανιερότητά της νὰ προστατεύῃ τὴν φιλίαν μου μ' ὅλην τὴν προθυμίαν καὶ ὁδηγίαν της, ἕως ὅτου λάβωμεν τὴν ἐξ ὕψους θεραπείαν καὶ εἰ δυνατόν ἄς ἀξιωθῶ παρ' αὐτῆς ἐρμηνείαν διὰ τὴν διάσωσιν αὐτόθεν τῆς φιλίας μου. Ποτὲ δὲν ἤλπιζα εἰς τοιαύτην ἡλικίαν, ἔτῳ 47, νὰ ὑστερηθῶ καὶ πατρίδα καὶ φιλίαν.

Περιπλέον ὁ πατριωτισμὸς μὲ ὑπαγορεύει νὰ ἐνθυμηθῶ καὶ τὴν δημιουργουμένην «Σχολήν» τῆς πατρίδος, δι' ὃ καὶ προσφέρω κατὰ τὸ παρὸν διὰ χειρὸς τοῦ Κωνσταντίνου Παπαδάτου γροῖσια 1000, ὡς προσφευλομένην συνδρομὴν βοηθητικὴν πρὸς αὐτὴν καὶ ὅτι, ἂν τύχῃ ἀγαθῇ βεβαιωθῶ τὴν εἰς τὰ μείζονα ἀποκατάστασιν καὶ ἐκτέλεσιν αὐτῆς τῆς Σχολῆς τοῦ Πανελληνίου, ὑπόσχομαι τὸ κατὰ δύναμιν ὅλην νὰ συνεισφέρω πρὸς καταρτισμὸν καὶ βελτίωσιν αὐτῆς. Τῆς ὑμετέρας Πανιερότητος ὅπως ἐκκρεμῆς εἰς τὰ νεύματά της καὶ πρόθυμος δοῦλος.

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΠΑΠΑΣ

Ὁ Ἐμμανουὴλ Παπᾶς προσέφερεν εἰς τὴν ἐπαναστατικὴν ὁργάνωσιν τῆς πατρίδος του, ὡς προκαταβολὴν τῶρα 1000 μόνον γρόσια διὰ νὰ διαθέσῃ κατόπιν δόλοκληρον τὴν μεγάλην περιουσίαν του ὑπὲρ τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνος.

Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1820 γράφει πρὸς τὸν Ἐμμανουὴλ Παπᾶν τὸ ἑξῆς ἔγγραφον ἀπὸ τὸ Ἰσμαὴλ τῆς Ρουμανίας.

«Φιλογενέστατε κ. Ἐμμανουὴλ Παπᾶ, πληροφορηθεὶς παρὰ πολλῶν καὶ μάλιστα παρὰ τοῦ κ. Κωνσταντίνου Παπαδάτου, πόσον ἡ εὐαίσθητος ψυχὴ σας καταφλέγεται ἀπὸ τὸν πρὸς τὴν πατρίδα ἔνθεον ἔρωτα, δὲν ἐλπίζω ὅτι θέλετε δεῖξει ἀδιαφορίαν νωθρὰν τῶρα, ὅτε ὅλων τῶν τάξεων τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους τὰ μέλη ἀγωνίζονται ὑπὲρ τῆς κοινῆς εὐδαιμονίας τῆς πατρίδος μας, ἀλλ' ὅτι θέλετε φιλοτιμηθῇ νὰ συνεργήσητε εἰς τὸν ἱερὸν σκοπὸν καὶ νὰ συγκатаλεχθῇτε εἰς τὸν χορὸν τῶν Σωτῆρων τῆς Ἑλλάδος. Ἀκούσατε λοιπὸν τὰς συμβουλὰς τοῦ κ. Παπαδάτου, ὅστις εἶναι διωρισμένος νὰ σᾶς δείξῃ εἰς τὴν πρόεπει νὰ ἐνεργήσητε, καὶ στεφάνους ἀειθαλεῖς τῆς εὐκλείας θέλει ἐτοιμάσει ἡ πατρίς διὰ τὴν ἀξιοσέβαστον κεφαλὴν σας.

Ἐγχαίνετε.

Ὁ φίλος καὶ ἀδελφὸς

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ

Ἰσμαὴλ τὴν 8 Ὀκτωβρίου 1820

Πρῶτον ἔ-
τος τῆς ἐπα-
ναστάσεως ἐν
Μακεδονίᾳ.

Ἡ ἐπαν-
στασις τοῦ Ἀ-
γίου Ὁρους.

Ὁ Ἐμμανουὴλ Παπᾶς πιστὸς εἰς τὸν ὅρκον του πρὸς τὴν Φιλικὴν Ἐταιρείαν ἀναλαμβάνει νὰ ἐκτελέσῃ τὰς ὁδηγίας, τὰς ὁποίας ἔλαβεν ἀπὸ τὸν ἀρχηγὸν καὶ φίλον του Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην. Ἀγοράζει πολυμορφία καὶ ὅπλα ἱκανά, φορτώνει αὐτὰ ἐπάνω εἰς τὸ πλοῖον τοῦ Χατζῆ Βιζβίζη ἀπὸ τὴν Λήμνον, καὶ τὴν 23ην Μαρτίου τοῦ 1821 ἀπέπλευσε διὰ τὸν Ἀθῶν ἀκολουθούμενος ἀπὸ τὸν Ἰωάννην Χατζηπέτρον ὡς ὑπασπιστὴν καὶ τὸν Δημήτριον Οἰκονόμου ὡς γραμματέα. Εἰς τὴν Μακεδονίαν ὑπῆρχον ὀχυραὶ θέσεις, αἱ ὁποῖαι ἤμποροῦσαν νὰ προβάλουν ἀντίστασιν ἰσχυράν κατὰ τῶν Τούρκων, ἡ χερσόνησος τοῦ

1.— Ἡ προτομή τοῦ Ἐμμανουὴλ Παπᾶ ἐν Σέρραις

Ἄθω καὶ ἡ χερσόνησος τῆς Κασσάνδρας. Τοῦρκοι εἰς τὰ μέρη αὐτὰ δὲν εὐρίσκοντο καὶ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς μοναχοὺς τοῦ Ἁγίου Ὁρους εἶχον μνηθῇ εἰς τὴν παρασκευαζομένην ἐθνικὴν ἐξέγερσιν. Τὸ Ἅγιον Ὄρος εἶχε δοκιμάσει κατὰ τὰ χρόνια τῆς δουλείας τοῦ Ἐθνους μας τὴν τυραννίαν τῶν κατακτητῶν. Καὶ εἶχον μὲν παραχωρηθῇ ἀπὸ διαφόρους Σουλτάνους μερικὰ προνόμια, τὰ ὅποια ἐξησφάλιζον κάποιαν αὐτονομίαν εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ ἁγίου Ὁρους, ἀλλὰ πολὺ συχνὰ ταῦτα παρεβιάζοντο καὶ οἱ μοναχοί, οἱ ὅποιοι ἐπεχείρουν νὰ ἀντισταθοῦν ἐσφάζοντο. Τὰ ταμεῖα τῶν Μονῶν εἶχον ἀπογυμνωθῇ καὶ οἱ μοναχοὶ ἔζων βίον σκληρόν. Πρὸς τούτοις τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα τῶν μοναχῶν τοῦ Ἁγίου Ὁρους, ἦτο στενωτάτα συνδεδεμένον μὲ τὸν πόθον πρὸς ἀπελευθέρωσιν τοῦ γένους ἀπὸ τὴν μαύρην δουλείαν καὶ ἦσαν πρόθυμοι ὅλοι νὰ λάβουν τὰ ὅπλα κατὰ τοῦ τυραννοῦ, ὅταν ὁ κατάλληλος ἄνθρωπος θὰ προσεκάλει αὐτοὺς πρὸς ἐπανάστασιν. Διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς ὁ Ἐμμανουὴλ Παπᾶς ἐξέλεξε τὸν Ἄθω ὡς τὸν τόπον ἐκεῖνον, εἰς τὸν ὁποῖον θὰ παρεσκεύαζε τὴν ἐπανάστασιν τῆς Μακεδονίας. Τὸ κατάφορτον ἀπὸ ὅπλα καὶ πολεμοφόδια πλοῖον τοῦ Ἐμμανουὴλ Παπᾶ ἔφθασεν εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος καὶ ὁ Ἡγούμενος τῆς Μονῆς τοῦ Ἑσφιγμένου, ὁ ὁποῖος ἦτο μεμνημένος ἀπὸ πολλοῦ εἰς τὴν Φιλικὴν Ἐταιρείαν, ὑπεδέχθη τὸν Ἐμμανουὴλ Παπᾶν μὲ συγκίνησιν καὶ ἐνθουσιασμόν. Τὴν ἐπομένην ἡμέραν τῆς ἀφίξεώς του προσεκλήθησαν εἰς γενικὴν συνέλευσιν εἰς τὴν Μονὴν τοῦ Ἑσφιγμένου ὅλοι οἱ Ἡγούμενοι καὶ ἀνώτεροι μοναχοί. Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ὁ Ἄθως εἶχεν εἴκοσι Μοναστήρια, πεντακοσίας σκήτας καὶ μοναχοὺς περισσοτέρους ἀπὸ 10.000. Ὅλοι μὲ πρόθυμίαν καὶ ἱερὰν συγκίνησιν ἔσπευσαν εἰς τὴν πρόσκλησιν τοῦ Ἐμμανουὴλ Παπᾶ καὶ εἰς τὴν ἱστορικὴν ἐκείνην συνέλευσιν ἠὲ λόγησαν τὸ ἔργον τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τὸν ἀρχηγὸν αὐτῆς καὶ ἤρχισαν μὲ πολλὴν μυστικότητα νὰ στρατολογοῦν καὶ νὰ κατασκευάζουν μὲ τὰ ὕλικά, τὰ ὅποια διέθετον, φυσίγγια. Ὁ Ἐμμανουὴλ Παπᾶς ἀμέσως συνεννοεῖται μὲ τοὺς προκρίτους τῆς Χαλκιδικῆς καὶ τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας καὶ ἡ στρατολογία μυστικὰ ἤρχισε νὰ ἐπεκτείνεται καὶ

ἔξω τοῦ Ἁγίου Ὄρους εἰς τὰς περιφερείας τῆς Χαλκιδικῆς καὶ τῶν Σερρών, ὅπου ἐδημιουργήθησαν μικρὰ ἐπαναστατικὰ σώματα με ἀρχηγοὺς τοὺς γενναιοτέρους ἀπὸ τοὺς προκρίτους τῶν μερῶν αὐτῶν. Μὲ τὰς συνεννοήσεις καὶ προετοιμασίας αὐτὰς ὁ Ἑμμανουὴλ Παπᾶς ἐπέρασεν τὸν Ἀπρίλιον καὶ μέρος τοῦ Μαΐου καὶ ἀνέμενε τὴν προέλασιν τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου πρὸς Νότον καὶ τὴν ἐπέκτασιν τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος πρὸς Βορρᾶν διὰ νὰ διασπασθοῦν τοιουτοτρόπως αἱ Τουρκικαὶ δυνάμεις καὶ μὴ εὗρεθῇ εἰς τὴν δύσκολον θέσιν μόνος αὐτὸς ν' ἀντικρύσῃ ὀλόκληρον τὸν Τουρκικὸν στρατὸν τῆς Μακεδονίας. Ἡ γεωγραφικὴ θέσις τῆς Μακεδονίας ἦτο τοιαύτη, ὥστε ἦτο δυνατόν καὶ στρατὸς ταχέως νὰ σταλῇ ἐκεῖ ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ οἱ διοικηταὶ τῶν διαφόρων πόλεων εἶχον ἀρκετὴν στρατιωτικὴν δύναμιν, διὰ νὰ καταπνίξουν τὸ ἐπαναστατικὸν τοῦτο κίνημα τῆς Μακεδονίας.

Ἡ ἐπανάστασις τῆς Χαλκιδικῆς. Ὁ διοικητὴς τῆς Θεσσαλονίκης Γιουσούφ Μπέης μόλις ἐπληρο-φορήθη τὸ κήρυγμα τοῦ Ὑψηλάντου καὶ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Πελοποννήσου, ἀπεφάσισε νὰ λάβῃ καὶ αὐτὸς τὰ ἴδια μέτρα, τὰ ὁποῖα ἐλάμβανον αἱ Τουρκικαὶ ἀρχαὶ εἰς διαφόρους πόλεις ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων Χριστιανῶν καὶ διέταξε νὰ παρουσιασθοῦν ἐνώπιόν του οἱ Ἕλληνες προεστώτες τοῦ Νομοῦ, ἵνα κρατήσῃ τούτους ὡς ὀμήρους καὶ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἡσυχίαν τοῦ τόπου. Οἱ προεστώτες ὅμως ἐπειδὴ ἐγνώριζον τὶ περιέμενεν αὐτούς, ἐὰν παρουσιάζοντο ἐνώπιον τοῦ Τούρκου διοικητοῦ, ἔστειλαν ἀντ' αὐτῶν εἰς τὴν Θεσσαλονικὴν δευτερεύοντά τινα πρόσωπα. Ὁ Γιουσούφ ἐνόησε τὴν ἀπάτην καὶ ἐκράτησεν ὡς ὀμήρους τοὺς περισσοτέρους ἔξ αὐτῶν, εἰς οὐδεμίαν ὅμως τότε προέβη θανατικὴν ἐκτέλεσιν. Ἡ διαγωγή αὐτῇ τῶν προεστώτων δὲν ἀφῆκεν ἡσυχον τὸν Γιουσούφ βέην καὶ ὅτε ἐπληροφορήθη τὰ παρασκευαζόμενα εἰς τὴν Χαλκιδικὴν ὑπὸ τοῦ Ἑμμανουὴλ Παπᾶ, ἀπέστειλε δύναμιν στρατιωτικὴν πρὸς τὸν Ἰσθμὸν τοῦ Ἀθῶ. Ὁ Ἀθῶς ἦτο διὰ τοὺς Τούρκους τῆς Μακεδονίας ὅ,τι καὶ ἡ Λακωνία διὰ τοὺς Τούρκους τῆς Πελοποννήσου. Ἡ εἴσοδος τοῦ Τουρκικοῦ στρα-

τοῦ εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος ἀπηγορεύετο δυνάμει τῶν ἀρχαίων προνομίων καὶ διὰ τοῦτο ὁ τόπος αὐτὸς ἐθεωρεῖτο ἀπὸ τοὺς Τούρκους ἐπικίνδυνος δι' αὐτοὺς, διότι ἡδύνατο ν' ἀποτελέσῃ ὀρμητήριον διὰ τὸ ἐπαναστατικὸν κίνημα τῶν Γκιαούρηδων. Ἡ στρατιωτικὴ Τουρκικὴ δύναμις μόλις ἔφθασεν ἐκεῖ, ἤρχισε νὰ καταπιέξῃ τρομερὰ τοὺς κατοίκους τῆς περιφερείας ἐκείνης καὶ ἐξηνάγκασε πολλοὺς νὰ καταφύγουν εἰς τὰ βουνά, καθὼς βεβαιοῖ ἔγγραφον τῆς 1ης Ἰουνίου τοῦ 1821 τῶν ἀρχιερέων τῆς Ἱερισσοῦ Ἱεροθέου καὶ τῆς Μαρωνείας Κωνσταντίνου σταλὲν παρὰ τούτων πρὸς τὸν Ἐμμανουὴλ Παπᾶν.

«...Εὐρισκόμενοι εἰς τὸν κίνδυνον ὅπου οἱ Τοῦρκοι πέραντες τ' ἄρματα εἶχον νὰ μᾶς κόψουν ὅλους καὶ νὰ μᾶς σκλαβώσουν καὶ ἐκ τούτου ἐφύγαμεν εἰς τὰ βουνά, οὕτω κινδυνεύοντες ἡλεήθημεν μετὰ Θεὸν παρὰ τοῦ εὐγενεσιτάτου καὶ ὀρθοδοξοτάτου ἀρχιστρατήγου κ. κ. Ἐμμανουὴλ Παπᾶ προφθάσαντος μὲ τὰ χριστιανικὰ στρατεύματά του...»

Ὁ Γιουσοῦφ Μπέης διέταξε τὸν διοικητὴν τῆς στρατιωτικῆς ταύτης δυνάμεως ν' ἀποκλείσῃ κατὰ πρῶτον τὸν Ἰσθμὸν τῆς Χαλκιδικῆς Χερσονήσου εἰς τὸ ἄκρον τῆς ὁποίας ὑψοῦται ὁ Ἄθως, καὶ διέταξε μετὰ ταῦτα τὸν ἀρχηγὸν τῆς ἐκ 500 ἀνδρῶν πολιτοφυλακῆς τῆς Παζαροῦδας (τῆς σημερινῆς Ἀπολλωνίας ἐπὶ τῆς Ν. ὀχθῆς τῆς λίμνης Βόλβης) Τσιρίμπασην καὶ τὸν διοικητὴν τῶν Χ α σ ι κ ω ν Χ ω ρ ί ω ν Χασάναγαν ἔχοντα ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του ὡσαύτως 500 ἄνδρας, ἵνα εἰς ὠρισμένην ἡμέραν ἐπιπέσουν ἀπὸ διαφόρους διευθύνσεις κατὰ τῆς κωμοπόλεως Πολυγύρου, συλλάβουν τοὺς προεστῶτας, ἀφοπλίσουν τοὺς κατοίκους καὶ καταλάβουν τὴν κωμόπολιν. Τὴν παραμονὴν τῆς ἡμέρας τῆς ὀρισθείσης διὰ τὴν ἐπίθεσιν, ἥτοι τὴν 16ην Μαΐου, οἱ στρατιῶται τοῦ Τούρκου ὑποδιοικητοῦ τοῦ Πολυγύρου ἤρχισαν νὰ ὑβρίζουν τοὺς χριστιανοὺς καὶ ν' ἀπειλοῦν γενικὴν σφαγὴν καὶ νὰ πυροβολοῦν ὅσους νέους συνήντων εἰς τὰς ὁδοὺς. Τὰ γεγονότα αὐτὰ καὶ οἱ ἐνεργούμενοι φόνοι ἐδῶ καὶ ἐκεῖ κατὰ τῶν χωρικῶν ἀπὸ τοὺς φανατισμένους Τούρκους στρατιώτας, ἠνάγκασαν τοὺς κατοίκους τοῦ Πολυγύρου νὰ ζητήσουν τὴν σωτηρίαν των διὰ τῶν ὀπλῶν, προτοῦ

νὰ σφαγοῦν μὲ σταυρωμένας τὰς χεῖρας ἀπὸ τοὺς ἐπερχομένους Τσι-
ρίμπασην καὶ Χασάναγαν.

Τὸ γεγονός τοῦτο ἔδωκε τὴν ἀφορμὴν διὰ τὴν κήρυξιν τῆς ἐπα-
ναστάσεως ἐν Μακεδονίᾳ περὶ τὰ μέσα Μαΐου τοῦ 1821. Οἱ κάτοικοι
τοῦ Πολυγύρου ὀπλισθέντες ὁρμίζονται ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ καὶ κηρύσ-
σουν τὴν ἐπανάστασιν «για τοῦ Χριστοῦ τὴν πίστιν
τὴν ἀγίαν καὶ τῆς πατρίδος τὴν ἐλευθερίαν». Τὴν πρωτὴν τῆς 17ης Μαΐου ἐπιπίπτουν ἀμέσως κατὰ τοῦ Διοικη-
τηρίου τοῦ Πολυγύρου, φονεύουν τὸν Τοῦρκο ὑποδιοικητὴν καὶ τοὺς
18 στρατιώτας τῆς φρουρᾶς του καὶ αὐθημερόν, διὰ νὰ προλάβουν
τὴν εἴσοδον τῆς ἐκ 1000 ἀνδρῶν ἐπερχομένης Τουρκικῆς δυνάμεως,
χωρίζονται εἰς δύο μέρη καὶ ἐπιτίθενται γενναίως οἱ μὲν κατὰ τοῦ
Τσιρίμπαση, οἱ δὲ κατὰ τοῦ Χασάναγα καὶ ἀναγκάζουν καὶ τοὺς δύο
νὰ ὑποχωρήσουν.

Ὁ Διοικητὴς τῆς Θεσσαλονίκης Γιουσούφ Μπέης πληροφορη-
θεὶς τὰ γεγονότα ἀπεθριώθη γενόμενος ἔξω φρενῶν καὶ ἐσούβλισε
ἀμέσως πρὸς ἐκδίκησιν πάντας τοὺς δυστυχεῖς δμηροὺς καὶ ἀπεκεφά-
λισε τὸν ἐπίσκοπον Κίτρους Ἰωσήφ, καὶ τοὺς προύχοντας τῆς Θεσ-
σαλονίκης τὸν Χριστόδουλον Μπαλᾶνον, τὸν Χρῆστον Μενεξέν καὶ τὸν
Ἀναστάσιον Κυδωνιάτην, διςχιλίους δὲ ἄλλους χριστιανοὺς συνέλαβε
καὶ ἐφυλάκισεν ἐντὸς τοῦ ναοῦ καὶ τῆς αὐλῆς τῆς Μητροπόλεως Θεσ-
σαλονίκης καὶ ἀφῆκε τοὺς στρατιώτας του νὰ προβοῦν εἰς διαρπαγὰς
εἰς τὰ σπίτια τῶν Χριστιανῶν.

Τὸ μαρτύριον τῶν Ἑλλήνων τῆς Θεσσαλονίκης ἔγινεν ἀμέσως
γνωστὸν εἰς τοὺς κατοίκους τῆς Χαλκιδικῆς καὶ Ἀνατολικῆς Μακεδο-
νίας, ἔξηψε περισσότερον τὸ μῖσος τούτων κατὰ τῶν τυράννων καὶ
τὸν πόθον πρὸς ἐλευθερίαν καὶ ὅλοι οὐδὲν ἄλλο καταφύγιον σωτη-
ρίας ἔβλεπον παρὰ μόνον τὰ ὅπλα. Εἰς τὸ Μοναστήριον τῶν Καρυῶν,
τὸ Πρωτᾶτον, συγκροτεῖται ὑπὸ τὸν Ἑμμανουὴλ Παπᾶν γενικὴ συνέ-
λευσις καὶ ἀποφασίζεται ἀμέσως νὰ καθαιρεθῇ καὶ νὰ περιορισθῇ ὁ
Ζαμπίτης τοῦ Ἀθῶ Χασακῇ Χαλῆλ Μπέης. Συνεστήθη ἀμέσως ἐφο-
ρεία γενικὴ ἀπὸ ἀντιπροσώπους ὅλων τῶν Μονῶν διὰ τὴν ἐσωτερικὴν

διοίκησιν καὶ οἰκονομικὴν ἐπιμελητείαν τοῦ πολέμου, καὶ πρόσκληθησαν εἰς τὰ ὅπλα ὅλοι οἱ μοναχοὶ τοῦ Ἁγίου Ὄρους, οἱ ὅποιοι ἠδύναντο νὰ φέρουν ὅπλα. Μετὰ τοῦτο ἔγινε συγκλητικὴ ἐκκλησιαστικὴ τελετὴ καὶ ὑπὸ τὰς εὐλογίας τοῦ Μητροπολίτου Μαρωνείας κηρύσσεται ἡ Ἐπανάστασις περὶ τὰ μέσα Μαΐου.

Ὁ Ἐμμανουὴλ Παπᾶς ἀναγορεύεται ἀρχηγὸς καὶ προστάτης τῆς Μακεδονίας. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Δυτικὴν καὶ τὴν Νότιον Μακεδονίαν δὲν ἔλειψαν οἱ ὀπλαρχηγοὶ καὶ οἱ καπετανέοι τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῶν ἄλλων ὄρειων περιφερειῶν, οἱ ὅποιοι ἐκινοῦντο διαρκῶς καὶ παρηνώχλουν τοὺς Τούρκους. Ταῦτοχρόνως ἐπανεστάτησε καὶ ἡ Κασσάνδρα διὰ τοῦ Ἰωάννου Χατζῆ Χριστοδούλου καὶ τὰ Μαδεμοχώρια, διὰ τοῦ Δουμπιώτου καὶ τοῦ Ἀναστασίου Χημευτοῦ. Τὸ κατωτέρω ἔγγραφον τῶν Κασσανδρέων, πρὸς τὴν γενικὴν Ἐφορείαν τοῦ Ὄρους βεβαιώνει τὴν πρὸς τὴν θρησκείαν καὶ ἐλευθερίαν ἀγάπην τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν.

«Τὴν ὑμετέραν Παροσιότητα, Ἁγιε Ἐπίτροπε τοῦ Κοινοῦ, ἐλάβω ὡς προσκυνοῦμεν καὶ κατασπαζόμεθα τὴν δεξιάν σας. Καὶ μετὰ τὰς προσκυνήσεις ἡμῶν πρὸς τὴν Παροσιότητά σας σᾶς φανερώνομεν διὰ τοῦ ἀνὰ χειρὸς σας, ὅτι ἡμεῖς οἱ ἐν τῇ Χερσονήσῳ Κασσάνδρᾳ ἐσηκώσαμεν τ' ἄρματα κατὰ τοῦ τυράννου μας. Τὴν Πέμπτην σήμερον ἐσηκώθησαν καὶ τ' ἀντικρου χωρία Παρθενῶνος, Ὁρμύλια καὶ Νικήτη. Μᾶς ἦλθον καὶ δύο ἀρμαμέντα μεγάλα μὲ σημαίαν ἐλευθερίας. Εἶναι καὶ δύο ὅμοια μικρὰ καὶ αὐτὰ ἀρματομένα. Ἐτοιμασθῆτε λοιπὸν στρατιῶται τοῦ ἐπουρανίου Χριστοῦ καὶ ὀπλίσατε ὅλους τοὺς ἐδικούς σας κατὰ τοῦ τυράννου. Ἡ Παροσιότης σας ἀπὸ τὸ μέρος σας κτυπώντας νὰ φθάσῃτε ὁμοῦ μὲ τοὺς εἰς τὰ Μαδέμια εὐρισκομένους καὶ ἡμεῖς ἀπὸ τὸ ἐδικόν μας ὁμοίως ν' ἀνταμωθῶμεν εἰς τοὺς μαχαλάδες καὶ νὰ δομήσωμεν κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης. Κατὰ τὴν Παρασκευὴν ἀπέρσαν πέντε καράβια διὰ τὴν Θεσσαλονίκην καὶ προσμένομεν κατ' αὐτὰς καὶ ἄλλα 15. Μὴν ἀμελήσῃτε, Ἁγιοι Πατέρες, ἀλλ' ὀπλισθῆτε καὶ ταχύνατε πρὸς ἀφανισμόν τοῦ ἀσεβοῦς τυράννου μας δι' ἀγάπην τοῦ γένους καὶ τῆς πίστεως ἡμῶν. Στείλατε εἶδησιν καὶ

εἰς τὰ Μαδέμια καὶ ταχύνετε διὰ τὰ λάβωμεν καὶ παρὰ Θεοῦ καὶ παρὰ τοῦ γένους τὸν στέφανον.

Ταῦτα καὶ μένομεν τῇ 29ῃ Μαΐου 1821

ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΑΤΖΗ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ

ΚΑΠΕΤΑΝ ΜΑΝΩΛΗΣ ΙΩΑΝΝΟΥ

ΚΑΠΕΤΑΝ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΑΜΠΟΥΡΗΣ

Τὰ ἐπαναστατικά σώματα τῆς Χαλκιδικῆς. Αἱ πρῶται ἐπιτυχίαι.

Ἡ ἐπανάστασις ἐξῆλθεν ἀπὸ τὸν στενὸν κύκλον τοῦ Πολυγύρου καὶ ἐξηπλώθη καὶ ἐσυστηματοποιήθη. Ἀμέσως ἐσχηματίσθησαν δύο σώματα τὸ μὲν ἔνα ἀπὸ τοὺς ὀπλοφόρους τῆς Κασσάνδρας καὶ τῶν Χάσιων χωρίων ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Χάψα, τὸ δὲ ἄλλο ἀπὸ τοὺς Μαδεμοχωρίτας καὶ δισχιλίους μοναχοὺς τοῦ Ἁθω ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Ἑμμανουὴλ Παπᾶ. Μεγάλην ἐκτίμησιν καὶ ἐμπιστοσύνην ἔτρεφον ὅλοι πρὸς τὸν Ἑμμανουὴλ Παπᾶ καὶ μετὰ προθυμίας ἤκουον πᾶσαν διαταγὴν του καὶ μετὰ πίστεως ἤκουον πᾶσαν βεβαίωσίν του. Τοσαύτη δὲ ἦτο ἡ πεποίθησις τοῦ Ἑμμανουὴλ Παπᾶ περὶ τῆς γενικῆς ἐπιτυχίας καὶ τῆς θριαμβευτικῆς εἰσόδου τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου εἰς τὴν Κων)πολιν, ὥστε ἐθεώρει περιττὸν νὰ παρασκεύαση πολεμικῶς καὶ ὀχυρώσῃ τὰ ἰσχυρότερα Μοναστήρια κατὰ παντὸς ἐνδεχομένου κινδύνου. Ὁ ἐνθουσιασμὸς δὲ ἀκράτητος τοῦ ἀνδρὸς τούτου ἀλλὰ καὶ ἡ ἔλλειψις πολεμικῆς πείρας συνετέλουν, ὥστε νὰ μὴ ληφθῇ οὐδεμία πρόνοια κατὰ πάσης πιθανῆς περιπετείας.

Ἐνα ἀπὸ τὰ πρῶτα ἔργα τοῦ Ἑμμανουὴλ Παπᾶ ἦτο νὰ συστήσῃ ἐπιτροπὰς ἀπὸ Ἀρχιερεῖς καὶ Λαϊκοὺς ἐκλεγομένους παρὰ τοῦ λαοῦ μὲ καθήκοντα διοικητικά, οἰκονομικά καὶ δικαστικά. Αἱ ἐπιτροπαὶ αὗται εἶχον συσταθῇ εἰς ὅλους τοὺς τόπους, οἱ ὅποιοι εἶχαν λάβει τὰ ὅπλα καὶ ὑπὸ τὴν ἐγγράφως τὴν πιστὴν ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων των. Ἐνα ἀπὸ τὰ ὥραϊα ἀναμνηστικά αὐτὰ ἐγγράφα ἀναγράφει τὰ ἑξῆς :

Διὰ τοῦ παρόντος ἀποδεικτικοῦ ἡμῶν γράμματος δῆλον γίνεται ὅτι διαλαμφάσης τῆς ἐλευθερίας τοῦ γένους μας εἰς τὴν πατρίδα μας,

Θεοῦ εὐδοκίᾳ διὰ τῆς στρατηγίας τοῦ ἐκλαμπροτάτου ἀρχηγοῦ καὶ ὑπερασπιστοῦ τῆς Μακεδονίας κ. Ἐμμανουὴλ ἐγένετο φροντὶς περὶ τῆς διοικήσεως αὐτῆς κατὰ τὸν δυνατὸν ἐπὶ τοῦ παρόντος τρόπον. Ὁθεν κατὰ τὴν γνώμην τῆς εὐγενείας του, διωρίσθημεν ἀπὸ μέρους τοῦ τόπου μας οἱ ὑπογεγραμμένοι εἰς αὐτὴν τοῦ τόπου μας διοίκησιν, ἔχοντες συμπράκτορα καὶ τὸν Ἀρχιερέα μας Ἅγιον Ἱερισσοῦ κα Ἀγίου Ὁρους κ. Ἰγνάτιον, τὸν κυριάρχην τῆς ἐπαρχίας ταύτης, ὡς ἀναγκαῖον εἰς τὸ περὶ κρίσεων κεφάλαιον μάλιστα, εἰς τὸ νὰ θεωροῦνται χριστιανικώτερον. Ὑποσχόμεθα λοιπὸν νὰ ἐπιμένωμεν ἀγρόπνως εἰς τὸ ἔργον τοῦτο τῆς διοικήσεως καὶ ὡς μὴ δυνηθέντες διὰ τὴν ἡλικίαν νὰ συνεκστρατεύσωμεν, καὶ ἐνταυτῷ ὑποσχόμεθα νὰ εἴμεθα ὑπὸ τὰς ἐπιταγὰς τῆς ἐκλαμπρότητός του. Καὶ εἰς παράστασιν τῶν εἰρημένων δίδεται εἰς χεῖρας τῆς εὐγενείας του τὸ παρὸν μας βεβαιωμένον μὲ τὰς ὑπογραφάς μας καὶ ἐπιβεβαιωμένον παρὰ τοῦ ῥηθέντος Ἀρχιερέως μας.

ΑΔΑΜΟΣ ΔΗΜΟΥ ὑπόσχομαι

1821 Ἰουνίου 6.

Πόσας ἀγαθὰς ἐλπίδας δὲν παρεῖχον αἱ πρῶται πρόοδοι τῆς ἐν Μακεδονίᾳ ἐπαναστάσεως!

Ὁ ὀπλαρχηγὸς Ἀγγελὸς Βασιλῆκος ἀγγέλλει τὴν 4ην Ἰουνίου πρὸς τὸν Ἐμμανουὴλ Παπᾶν τὴν εὐχάριστον ἀγγελίαν :

«Ἴδὸν μὲ τὴν δύναμιν τοῦ τιμίον καὶ ζωοποιοῦ Στανβοῦ ἐκινήθημεν εἰς τὴν δουλειὰν μετὰ πάσης προθυμίας, ὥστε ἐκοντεύσαμεν ἕως τὰ τεῖχη τῆς Θεσσαλονίκης. Ὅμως προσμένοντας τὸν καλὸν ἐρχομόν σας, ἐστάθημεν ἕως ἐκεῖ».

Καὶ ἄλλος ὀπλαρχηγὸς ὁ Ἰωάννης Χ. Χριστοδούλου ἀναγγέλλει δι' ἐπιστολῆς του τῆς 6ης Ἰουνίου πρὸς τὸν Ἐμμανουὴλ Παπᾶν :

«Ἡμεῖς, Ἀρχορτα, ὠπλίσθημεν πρὸ ἡμερῶν καὶ ἡμέραν παρ' ἡμέραν κτυπῶμεν κατὰ τοῦ τυράννου. Μάλιστα χθὲς ἐν μέρος τῶν ἰδικῶν μας, πολλὴν ὀλίγοι συνήντησαν εἰς τὸ Τσενὰρ Ντερεοὶ τὸν λόφον ὑπεράνω τῶν διακοσίων καὶ ἐκεῖ ἐπολέμησαν ἀνδρείως καὶ τοὺς

κατετρόπωσαν. Τὰ στρατεύματά μας ἕως εἰς αὐτὴν τὴν ὥραν ἐπλησίασαν τριῶν ὥρῶν μακρόθεν τῆς Θεσσαλονίκης».

Ὁ Ἐμμανουὴλ Παπᾶς κατενόησεν ἀμέσως πόσῃν σημασίαν εἶχεν εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν ἡ συνδρομὴ τοῦ ναυτικοῦ καὶ διὰ τοῦτο ἐζήτησε βοήθειαν παρὰ τοῦ Ὑψηλάντου εὐθὺς ὥς οὗτος ἔφθασεν εἰς τὴν Ὑδραν. Ὁ Ὑψηλάντης συνέστησε τὸν Ἐμμανουὴλ Παπᾶν εἰς τὸν Λάζαρον Κουντουριώτην, καθὼς βεβαιώνει τὸ ἔγγραφον τοῦ Ὑψηλάντου πρὸς τὸν Ἐμμανουὴλ Παπᾶν.

»Φιλογενέστατε Καπετὰν Μανόλη Παπᾶ χαῖρε!

Ὁ ζῆλος καὶ ὑπὲρ πατρίδος ἔρως σου μοὶ ἔγιναν γνωστά παρὰ πολλῶν, μάλιστα δὲ παρὰ τοῦ Ἡγουμένου κ. Ἀθανασίου Σιναΐτου. Ἡ καλύτερα σύστασις ἐνὸς πατριώτου εἶναι τὸ νὰ εὐρίσκηται μὲ τὰ ὅπλα εἰς τὰς χεῖρας κατὰ τῶν τυράννων ἐχθρῶν, ὥς ἡ φιλογενεὶά σου. Τὰ κατορθώματά σου θέλουσι γίνεαι γνωστά εἰς τὸν ἀρχιστρατήγον τοῦ Ἑθνους, διὰ νὰ στεφανώσῃ ἡ πατρίς ἐν καιρῷ τῷ προσήκοντι τὴν νικηφόρον σου κεφαλὴν. Ὡμίλησα περὶ τῆς βοηθείας τῶν πλοίων εἰς τὸν φιλογενῆ Λάζαρον Κουντουριώτην, πρόεδρον τῆς ἐν Ὑδρᾷ Ἐφορείας. Μοὶ ὑπεσχέθη, πλην μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ στόλου.

»Γνωρίζεις τὰς ἀνάγκας τῆς πατρίδος, ὅθεν ἀνάγκη πᾶσα νὰ καταβάλῃ ἕκαστος τὸ κατὰ δύναμιν, διὰ νὰ μὴ εἶναι εἰς βάρος τῶν νήσων τὰ πρὸς βοήθειάν σας ἐρχόμενα πλοῖα, τόσον διὰ τὴν τροφήν, καθὼς καὶ διὰ τὰ πολεμικὰ ἐφόδια. Αὐριοι ἀναχωρῶ διὰ τὸ ἐν Πελοποννήσῳ Στρατόπεδον, καὶ σπεύδω νὰ ἔλθω καὶ εἰς βοήθειάν σας, ἀφοῦ μὲ τὴν θεῖαν βοήθειαν κατατροπώσω τὸν ἐχθρὸν εἰς ἐκεῖνα τὰ μέρη.

»Ἐν τοσούτῳ, πατριῶτα, μεῖνε ἀκλόνητος καὶ προσεκτικὸς, μάχου ἀνδρείως καὶ ματαίωσον ὅλας τὰς ἐλπίδας τοῦ ἐχθροῦ. Σεῖς δέ, ὧ ἀνδρεῖοι στρατιῶται, πρέπει νὰ ὑποτάσσεσθε εἰς τὸν στρατηγόν σας, ὅστις βοηθούμενος ἀπὸ τὴν γενναιοφυλίαν σας καὶ ἀπὸ τὴν πολεμικὴν φρόνησίν του καὶ πείραν, θέλει πάντοτε σᾶς ὁδηγήσει ἀπὸ νίκην εἰς νίκην.

2.—Τὸ παρὰ τὰς Σέρρας χωρίον «Ἐμμανουήλ Παπᾶς» (πρ. Δοβρίστα,) πατρὶς τοῦ Ἐμ. Παπᾶ

»Υγίαινε πατριῶτα, καὶ πολέμα μὲ καρτεροψυχίαν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος.

Ὁ πατριώτης

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ

πληρεξούσιος τοῦ γενικοῦ Ἐπιτρόπου.»

Ὑδρα τῇ 15ῃ Ἰουνίου 1821

Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Τοῦρκοι ἤρχισαν νὰ καταστρέφουν τὰ ἑλληνικὰ χωρία καὶ νὰ ἀπειλοῦν τὸν Ἀθῶνα.

Ἡ δραστηριότης τὴν ὁποίαν ἀνέπτυξεν ὁ Ἐμμανουὴλ Παπᾶς ἦτο πολὺ μεγάλη. Ἐπεχείρησε κατὰ πρῶτον νὰ συνεννοηθῇ καὶ νὰ συμπράξῃ μὲ τοὺς ὀπλαρχηγοὺς τοῦ Ὀλύμπου, οἱ ὁποῖοι εἶχον τὴν πεῖραν τοῦ πολέμου. Ἀλλ' οὐδεὶς ἀπὸ τοὺς ὀπλαρχηγοὺς αὐτοὺς ἀπήντησε καὶ μόνος ὁ Διαμαντῆς Νικολάου ἔστειλεν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Ἐμμανουὴλ Παπᾶν χαρακτηριστικὴν τῆς τότε καταστάσεως ἐν Ὀλύμπῳ, διότι αὐτοὶ δὲν ἤθελον ν' ἀπομακρυνθοῦν ἀπὸ τὴν περιφέρειαν τοῦ Ὀλύμπου, ἐνῷ θὰ ἦτο δυνατόν ἴσως μὲ τὴν συνδρομὴν των νὰ σωθῇ ὁ ἀγὼν τῆς Μακεδονίας, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀρχίσει ὁ Παπᾶς εἰς τὴν Χαλκιδικήν. Οἱ ὀπλαρχεγοὶ τοῦ Ὀλύμπου ἐζητοῦσαν χρήματα διὰ τὰς δαπάνας τῆς ἐκστρατείας καὶ τὰ χρήματα αὐτὰ ὑπισχνοῦντο μὲν οἱ Ἀθωνῖται νὰ δώσουν, ἀλλὰ δὲν προκατέβαλλον. Καὶ ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης ὑπεδείκνυνεν εἰς τὴν ἀκόλουθον ἐπιστολὴν του μὲ ποῖα μέσα ἤρχισε καὶ πῶς συντηρεῖται ὁ κατὰ τῆς τυρρανίας πόλεμος καὶ εἰς ποίας θυσίας ὀφείλουν ὅλοι νὰ υποβληθοῦν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος.

«Πανοσιώτατοι Καθηγούμενοι, Προηγούμενοι, ἱερεῖς καὶ πάντες οἱ Ὀσιώτατοι Μοναχοὶ τῶν ἱερῶν Μοναστηρίων τοῦ Ἀγίου Ὄρους».

«Ἐδεξάμεθα παρὰ τῶν Εὐλαβεστάτων ἀδελφῶν τὸ ὑμέτερον γράμμα καὶ ἡσπασάμεθα τοῦτο, εὐχαριστοῦμενοι καὶ εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ ὑπερμάχου στρατηγοῦ, ὑπέριμον τῷ ὄντι καὶ διὰ τὴν σεβαστὴν ἀρχαιότητά της. Κανεὶς δὲν ἀμφιβάλλει πλέον περὶ τοῦ ἐθνικοῦ πολέμου ὅτι τὸ γένος ὅλον ὥπλισθη μὲ ἀπόφασιν σταθερὰν τοῦ ν' ἀναλάβῃ τὴν ἐλευθερίαν του. Ὁ πόλεμος οὗτος ἦτο ἀφρευκτος συνέπεια

τῶν περιστάσεων, καθὼς καὶ χρέος ἱερώτατον τῆς ὑμετέρας φιλελευθερίας νὰ ἐξοπλισθῇτε κατὰ τῶν τυράννων. Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ μικροψυχήσητε ποσῶς, ἀλλ' ἀνήκει καὶ πρέπει ν' ἀποδείξητε εἰς ὅλον τὸν κόσμον, ὅτι μάχεσθε εἰλικρινῶς καὶ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῶν ἱερῶν Μοναστηρίων καὶ ὑπὲρ τῶν ὁμογενῶν χριστιανῶν. Τὸ Ἔθνος ἐκινήθη κατὰ τοῦ τυράννου ὅχι μὲ βασιλικούς θησαυρούς, ἀλλὰ μὲ συνεισφορὰς ἰδιαιτέρας. Διὰ τοῦτο καθεὶς δυνάμενος τόπος πρέπει νὰ συνεισφέρει οἷονθεν ὀπλιζόμενος ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας του. Καί, ἂν μάλιστα πλεονάξῃ εἰς τὰ μέσα, ἀνάγκη καὶ ἄλλους νὰ βοηθῇ, καθὼς ἀπαιτεῖ ἡ Χριστιανικὴ ἀδελφότης καὶ αὐτὸ τὸ συμφέρον, ὄντα ὅλα συνδεδεμένα ἀναμεταξύ των. Ἡ σωτηρία τοῦ ἑνὸς τόπου συντρέχει εἰς τὴν σωτηρίαν τοῦ ἄλλου καὶ ἐξεναντίας ὁ ὅλεθρος τοῦ ἑνὸς συνεπιφέρει τὸν ἀφανισμόν καὶ εἰς τὸν ἄλλον. Τοῦτο ἐπιθυμοῦμεν καὶ εὐχόμεθα, ὥστε τὸ Ἀγιώνυμον ὄρος νὰ ἀγωνισθῇ γενναίως καὶ μὲ σώματα καὶ μὲ χρήματα. Ὅχι μόνον διὰ τὴν ἀτομικὴν του σωτηρίαν, ἀλλὰ καὶ εἰ δυνατόν, δι' ὅλην τὴν ἐλευθερίαν τοῦ γένους, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἔλαβε τὴν ὑπαρξίν του καὶ τὴν δόξαν του καὶ χωρὶς τούτου δὲν ἠμπορεῖ νὰ σωθῇ. Ὅσα λοιπὸν ἠθέλατε προσφέρει διὰ τὴν ἀνόρθωσίν του, ὅχι μόνον θέλετε τὰ λάβει μέχρι λεπτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἰδιαιτέρας πλουσίας ἀμοιβὰς καὶ προνόμια.

«Ἐπὶ τούτῳ πέμπομεν πρὸς ὑμᾶς μὲ πληρεξουσιότητα τὸν φιλογενέστατον κ. Νικόλαον Σίφνιον καὶ τὸν Ἀπόστολον Στεφανίδην, ἄνδρας σοφοὺς καὶ φρονίμους, διὰ νὰ συστήσωσιν ἐφορείας κατὰ τὰς διαταγὰς τῆς Ἀρχῆς, καὶ οὕτω νὰ ἔχῃτε σύνδεσμον ἀδιάλυτον μὲ τὸ Ἔθνος βοηθούμενοι καὶ ἀντιβοηθοῦντες εἰς τὸ παρόν, διὰ νὰ ἀνταμειφθῇτε λαμπρῶς μετὰ ταῦτα.....».

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ

πληρεξούσιος τοῦ γενικοῦ Ἐπιτρόπου

«Στρατόπεδον Τρικώρφω» 12 Ἰουλίου 1821.

Ἀντὶ τοῦ Νικολάου Σίφνιου καὶ τοῦ Στεφανίδου, οἱ ὁποῖοι δὲν ἀνεχώρησαν, ἀνετέθη ἡ σύστασις τῶν Ἐφορειῶν τότε εἰς τὸν Ἐμμα-

νουήλ Παπᾶν. Ὁ σκοπὸς ἦτο ἀγαθός, ἀλλ' ἡ ἐφαρμογὴ ἀδύνατος ἕνεκα τῆς πολεμικῆς καταστάσεως τοῦ τόπου.

Ὁ Ἑμμανουήλ Παπᾶς εἶχε στρατοπεδεύσει εἰς τὸ βάθος τοῦ Ἐκστρα-
κόλπου τοῦ Ἁγίου Ὄρους πρὸς τὸν Στρουμονικὸν κόλπον. Περὶ τὰ τεῖα τοῦ
μέσα Ἰουνίου ὅμως ὁ Μπαϊράμ πασᾶς ἐτοιμαζόμενος μὲ ἰσχυρὰς Μπαϊράμ
δυνάμεις νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς πασᾶ κα-
Πελοποννήσου ἐπετέθη ἐναντίον αὐτοῦ καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ ὑποχω- τὰ τῆς
ρήσῃ εἰς τὴν Κασσάνδραν. Ἀλλὰ καὶ τὰ ἄλλα ἑλληνικὰ στρατόπεδα, μάχη τῶν
τὰ ὅποια ἐνήργουν χωρισμένα ἀπ' ἀλλήλων καὶ ἀδύνατα, ἐδέχθησαν Βασιλι-
τὴν ἐπίθεσιν κατὰ πολὺ ἰσχυροτέρου ἐχθροῦ καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ κῶν καὶ
διαλυθοῦν καὶ νὰ ὑποχωρήσουν πρὸς τὰ ὄρεινὰ μέρη. Τοιουτοτρόπως τῆς Γα-
ἐμψυχωθέντες οἱ Τοῦρκοι τῆς Θεσσαλονίκης ἀνεθάρρησαν καὶ βοηθού- λατίστης.
μενοι καὶ ἀπὸ πολυαρίθμους Ἑβραίους ὀπλοφορήσαντας καὶ αὐτοὺς
κατὰ τῶν χριστιανῶν ἐξεστράτευσαν εἰς ἀπόστασιν τεσσάρων ὥρῶν
ἀπὸ τῆς Θεσσαλονίκης μέχρι τῶν Βασιλικῶν, ὅπου συνεπλάκησαν
πρὸς τὴν ὑπὸ τὸν Χάψαν ἑλληνικὴν δύναμιν. Ἄν καὶ τὸ σῶμα
τοῦτο ἦτο μικρόν, διότι συνέκειτο ἐκ 200 μόνον ἀνδρῶν, ἐν τούτοις
καὶ οἱ ἄνδρες καὶ ὁ ἀνδρεῖος ἀρχηγὸς τούτων ἐπολέμησαν μὲ πολλὴν
γενναιότητα καὶ ἐπέφεραν μεγάλας ζημίας εἰς τοὺς Τοῦρκους. Ἀλλ'
ἐπὶ τέλους ἐνίκηθησαν ὑπὸ τοῦ πολυαρίθμου ἐχθροῦ καὶ ἠναγκά-
σθησαν νὰ ὑποχωρήσουν ἀφήσαντες εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης περὶ
τοὺς 60 νεκρούς.

Κατὰ τὴν μάχην ταύτην ἔπεσεν ἡρωϊκῶς μαχόμενος ὁ γενναῖος
αὐτῶν ἀρχηγὸς Χάψας. Οἱ Τοῦρκοι τότε εἰσώρμησαν εἰς τὴν κω-
μόπολιν τῶν Βασιλικῶν, διήρπασαν καὶ ἔκαυσαν τὰ σπίτια, τοὺς
δὲ κατοίκους τοὺς κατέσφαζαν ἢ τοὺς ἠχμαλώτισαν. Μετὰ τινὰς
ἡμέρας οἱ Τοῦρκοι ἐπεχείρησαν καὶ νέαν ἐπίθεσιν κατὰ τῶν παρὰ
τὴν Γαλάτισταν συγκεντρωμένων Ἑλλήνων καὶ ἐπέτυχον νὰ δια-
σκορπίσουν καὶ τούτους. Ἔνεκα τῶν ἀτυχημάτων τούτων οἱ Ἕλλη-
νες ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσων ἄλλοι μὲν πρὸς τὴν Κασσάν-
δραν, ἄλλοι πρὸς τὸ Ἅγιον Ὄρος καὶ ἄλλοι εἰς τὰ χωριὰ Παρθε-
νῶνα καὶ Συκιᾶν τῆς Χαλκιδικῆς Χερσονήσου. Οἱ καταφυγόντες

τότε εἰς τὸ Ἅγιον Ὅρος πρόσφυγες ἐκ τῶν καταστραφέντων χωρίων τῆς Χαλκιδικῆς ἀνῆλθον εἰς 5.000 ψυχάς, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ἡ θέσις αὐτῶν δὲν ἦτο εὐνοϊκὴ, διότι αἱ μοναὶ ἦσαν ἀνεπαρκεῖς νὰ τροφοδοτήσουν τόσον πληθυσμόν, ὃ ὁποῖος καταληφθεὶς ὑπὸ τῆς πείνης καὶ τῶν ἀσθενειῶν ὑπέστη τὰ πάνδεινα.

Πόσον μεγάλη ἦτο ἡ καταστροφή, τὴν ὁποίαν ἐπροξένησαν τὰ στρατεύματα τοῦ Μπαϊράμ πασᾶ εἰς τὴν Χαλκιδικὴν καὶ τὴν περὶ τὴν Θεσσαλονικὴν χώραν, δεικνύει καὶ ἡ κάτωθι διαταγὴ τοῦ στρατάρχου τούτου πρὸς τὸν ἱεροδικαστὴν Βεροίας.

«Πρὸς τὸν ἱεροδικαστὴν Βεροίας καὶ τοὺς λοιποὺς ἰσχυροὺς προεστώτας τοῦ τόπου.

Διὰ τοῦ παρόντος ὑψηλοῦ γραμματος φέρω εἰς γνῶσιν ὑμῶν ὅτι ὁ κραταῖος καὶ μεγαλειότατος ἡμῶν Σουλτᾶνος ἠδδόκησε καὶ μοι ἀνέθεσε καλέσας με ἐξ Ἀνατολῆς τὴν ὑψηλὴν ἐντολὴν ὅπως συντρέψω καὶ ἐξοντώσω τοὺς ὑπαρκοὺς Ἕλληνας, οἱ ὁποῖοι κατ' αὐτὰς ἐπαναστατήσαντες εἰς τὰ διάφορα μέρη τοῦ κράτους καὶ ἰδίᾳ ἐν Πελοποννήσῳ καὶ Εὐβοίᾳ ἀποσκοποῦσι τὴν ἐξόντωσιν καὶ ἐξαφάνισιν ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς τῶν πιστῶν τοῦ Προφήτου. Οὕτω ἐκτελῶν τὸ ὑψηλὸν αὐτοῦ πρόσταγμα καὶ ἐκκαθαρίζων ἀπὸ τοιούτων ἀκαθάρτων στοιχείων καὶ βδελυρῶν ἐρπετῶν τὴν περιφέρειαν Θεσσαλονίκης, ἐπέδραμον μετὰ τοῦ γενναίου στρατοῦ κατὰ τῶν περιοχῶν Καλαμαριᾶς, Παζαρούδας, Σιδηρόπορτας, Πολυγύρου, Κασσάνδρας, Κίτρους καὶ Αἰκατερίνης, ἔνθα καταπολεμήσας τοὺς ἀπίστους τούτους ἐξόντωσα καὶ ἀπῆλειπα ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς τεσσαράκοντα δύο πόλεις καὶ χωρία αὐτῶν, συνφθὰ δὲ τῷ ἱερῷ φετβᾶ αὐτοὺς μὲν τοὺς ἰδίους διεπέρασα ἐν στόματι ξουφαίας, τὰς γυναῖκάς των καὶ τὰ τέκνα των ἐξηνδραπόδισα, τὰ ὑπάρχοντά των διένειμα μεταξὺ τῶν νικητῶν πιστῶν, τὰς δὲ ἐστίας των παρέδωκα εἰς τὸ πῦρ καὶ τὴν τέφραν, κατὰ τρόπον ὥστε φωνὴ ἀλέκτορος νὰ μὴ ἀκούηται πλέον εἰς αὐτάς.

Νῦν δὲ ἐπειδὴ συνεχίζων τὴν ὑψηλὴν ἐντολὴν τοῦ κραταιοτάτου μου Σουλτάνου πρόκειται νὰ κατέλθω διὰ Λαρίσης καὶ Στερεᾶς Ἑλλάδος εἰς τὴν περιφέρειαν Μεγαρίδος καὶ ἐκεῖθεν νὰ σπεύσω εἰς βοή-

θεϊαν τοῦ Βαλῆ τῆς Πελοποννήσου ἐνδοξοτάτου μου ἀδελφοῦ Μεχμέτ Πασᾶ τιμωρῶν καθ' ὁδὸν τοὺς ἀπίστους τούτους συμφώνως πρὸς τὸν ἱερὸν φετβᾶν καὶ ἐπειδὴ διερχόμενος ἐκ τῆς πόλεως ὑμῶν πρόκειται νὰ παραμείνω ἐκεῖσε μίαν νύκτα μετὰ τοῦ ὑπ' ἐμὲ στρατοῦ διὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην, εἶθε ὁ θεὸς καὶ ὁ Προφήτης ἡμῶν νὰ διαφυλάττωσιν ὑμᾶς ἐνεργοῦντας κατὰ τὴν ὡς ἄνω Ὑψηλὴν διαταγὴν.

Ἐγράφη τῇ 20ῇ τοῦ ἱεροῦ μηνὸς Σεβᾶλ τοῦ χιλιοστοῦ διακοσιοστοῦ τριακοσιοστοῦ ἔκτου ἀραβικοῦ ἔτους ὑπὸ τοῦ στρατάρχου Μπεχρὰν Πασᾶ.»

(23 Ἰουλίου 1821

Τὴν κατάστασιν ταύτην ἀντικρῶζων ὁ Ἐμμανουὴλ Παπᾶς ἔγραψε πρὸς τὸν Διαμαντὴν Νικολάου καὶ τοὺς ἄλλους ὀπλαρχηγούς τοῦ Ὀλύμπου καὶ παρώτρυνε αὐτοὺς νὰ κινηθῶσι κατὰ τῶν Τούρκων, καὶ νὰ ἀποστείλουν εἰς αὐτὸν στρατιωτικὴν βοήθειαν. Ἀλλὰ καὶ τὰ οἰκονομικά του μέσα, τὰ ὁποῖα διέθετεν ἐκ τοῦ ἰδίου του ταμείου καὶ τὰ ὁποῖα ἀνῆρχοντο εἰς ἡμῖσις ἑκατομύριον, εἶχον ἐξαντληθῇ, ἡ δὲ μεγάλη κτηματικὴ περιουσία του ἐν Σέρραις εἶχε καταληφθῇ ὑπὸ τῶν Τούρκων. Διὰ τοῦτο ἔγραψε πρὸς τὸν Ὑψηλάντην, ἐκθέτων εἰς αὐτὸν τὴν δεινὴν ἐν Μακεδονίᾳ κατάστασιν καὶ ἐπικυλούμενος τὴν ἄμεσον ἀποστολὴν πολεμοφοδίων, τηλεβόλων καὶ ἐνὸς βομβοβόλου.

Ἡ δεινὴ θέσις τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος τῆς Χαλκιδικῆς. Αἱ δραστήριοι ἐνέργειαι τοῦ Ἐμμανουὴλ Παπᾶ.

«Τὸ ἰδιαιτέρόν μου ταμεῖον, ἔγραφε, ἐξηντλήθη. Πόρους ἄλλους δὲν ἔχω. Καὶ ἂν δὲν ἐφοδιασθῇ ὁ στρατὸς τοιοιτοτρόπως καὶ ἐμψυχωθῇ, διαλύεται».

Ὁ Ὑψηλάντης εὐρισκόμενος ὑπὸ τὴν ἀνάγκην τῶν πραγμάτων τῷ ἀπήντησε μὲ λόγους ἐνθαρρυντικούς καὶ τῷ ἔδιδε τὴν ὑπόσχεσιν ὅτι θὰ ἀποστείλῃ τ' ἀναγκαιοῦντα μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Τριπόλεως. Ἀπέστειλε δὲ δίπλωμα, διὰ τοῦ ὁποίου διώριζε τὸν Ἐμμανουὴλ Παπᾶν «πληρεξούσιον ἀρχηγὸν καὶ διοικητὴν τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τοῦ Ἀγίου Ὄρους, τῆς Κασσάνδρας καὶ τῆς Θεσσαλονίκης, ὥστε νὰ διατάττῃ αὐτὰς ὑπὲρ τῆς κοινῆς ἐλευθερίας καὶ σωτηρίας, νὰ ὑπερα-

σπίζη τοὺς ἀδικουμένους καὶ δικαίως νὰ βιά-
ζη τοὺς ἀναισθητοῦντας εἰς τὰ συμφέροντα
τοῦ Ἑθνους καὶ τῆς Πατρίδος των».

Ἀλλὰ καὶ ἡ Ὑδρα μὲ ὅλην τὴν προθυμίαν τοῦ Λαζάρου Κουν-
τουριώτου δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀποστείλῃ πλοῖα, χωρὶς ν' ἀναλάβῃ τὴν
δαπάνην των ὁ τόπος πρὸς τὸν ὁποῖον θὰ ἐστέλλοντο.

Ἐνῷ τὰ πράγματα τῆς Μακεδονίας εὐρίσκοντο εἰς τὴν ἀπελπι-
στικὴν αὐτὴν κατάστασιν ὁ Διαμαντῆς Νικολάου ἀπέστειλεν ἐπιστο-
λὴν ἀπὸ τὸν Ὀλύμπου πρὸς τὸν Ἑμμανουὴλ Παπᾶν, εἰς τὴν ὁποίαν
ἀναγγέλλει εἰς τοῦτον τὴν ἀπόφασιν πλέον τῶν ἀρχηγῶν Ὀλύμπου
νὰ κινηθοῦν καὶ ἡ ὁποία δεικνύει πόσον ἐνεργητικὸς ἦτο ὁ ἀγωνιστὴς
αὐτὸς τοῦ Ὀλύμπου.

«Εὐγενέστατε ἄρχον χαῖρε,

Ἡμεῖς εἴμαστε ἔτοιμοι εἰς ὅσα μᾶς παραγγέλλετε καὶ καθὼς ἐδῶ
συνωμυλήσαμεν. Ἐπειδὴ ὅμως ὑστερούμεθα τὰ κυριώτερα ἐφόδια εἰς
τὸ ἐδῶθε μέρος τοῦ πολέμου, κοινῇ τῇ γνώμῃ ἀπεφασίσαμεν νὰ προσ-
πέσωμεν εἰς τοὺς Ἐφόρους τοῦ Ψαρᾶ καὶ ἀπ' ἐκεῖ εἰς τὸν πληρεξού-
σιον τοῦ γενικοῦ ὑπερασπιστοῦ εἰς Μωρέαν. Ἀπεφασίσθη νὰ ὑπάγῃ
ὁ Κώστας αὐτάδελφός μου μὲ τὸν Νικόλαον ἀδελφόν μας Κοζανίτην,
γνωστὸν σας καὶ παρακαλοῦμεν νὰ τοὺς συστήσητε καὶ ἡ εὐγενεία σας
εἰς τοὺς ἐκεῖ ἀδελφούς ἐπιστάτας νὰ ἐφοδιασθῶμεν ἀπὸ μερικὰ ὄργα-
να πολεμικὰ καὶ μὲ τὸν ἐρχομόν τους, τὸν ὁποῖον ἐλπίζομεν εἰς δέκα
ἡμέρας νὰ κινηθῶμεν καὶ νὰ προφθασθῶμεν μὲ μερικὰ πολεμικὰ
ὄργανα καὶ ἄλλα χρειαζόμενα, τὰ ὁποῖα ὑστερούμεθα, ἀφοῦ ὁ σκυλο-
Σουλτᾶνος τὰ ἔμασεν ὅλα. . . . καὶ μένομεν εὐχοντάς σας
δυνάμει τῆς τοῦ σταυροῦ σημαίας μας νὰ τρομάξητε τοὺς τυράννους,
ἡμεῖς δὲ θέλει ἔχομεν εὐχαρίστησιν συνάδοντες τὸ Ζήτην ἢ ἐλευθερίαν!

ΔΙΑΜΑΝΤΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΥ

ΓΟΥΔΑΣ ΝΤΡΑΣΚΟΣ

Οἱ ἐν τῷ Ὀλύμπῳ ἀδελφοί σας Καπετανεοί»

Τῇ 17ῃ Σεπτεμβρίου 1821

Ἡ ἀναγγελία αὕτη προὔξενησεν ἀνακούφισιν, ἔπρεπεν ὅμως νὰ πραγματοποιηθῇ τὸ ταχύτερον. Ὁ Ἐμμανουὴλ Παπᾶς ἐφωδίασε μὲ συστατικὰ γράμματα τὸν Κώσταν Νικολάου ἀδελφὸν τοῦ Διαμαντῆ καὶ τὸν Νικόλαον Κοζανίτην ἢ Κασομούλην διὰ τὰ Ψαρὰ καὶ τὴν Ὑδραν καὶ πρὸς τὸν Ὑψηλάντην, ἵνα ἐνισχυθῇ ὁ Μακεδονικὸς ἀγὼν παρὰ τούτων καὶ δοθοῦν εἰς τοὺς ὁπλαρχηγοὺς τοῦ Ὀλύμπου τὰ ζητούμενα παρὰ τούτων μέσα. Οἱ ἀπεσταλμένοι, ἀφ' οὗ ἐπέρασαν ἀπὸ τὰ Ψαρὰ καὶ τὴν Ὑδραν, συνήντησαν τὸν Δημήτριον Ὑψηλάντην εἰς τὸ Ἄργος. Ὁ Κώστας Νικολάου λαβὼν ὀλίγα πολεμοφόδια διὰ τὸν Ὀλύμπον καὶ μίαν σημαίαν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Χαλκιδικὴν φέρων καὶ ἐπιστολὴν τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου πρὸς τὸν Ἐμμανουὴλ Παπᾶν.

Ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης ἐνόει βαθύτατα τὴν σημασίαν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ὁ ἀγὼν τῆς Μακεδονίας καὶ διέβλεπε τὴν ἀνάγκην νὰ ἐνισχύσῃ τοῦτον σοβαρῶς καὶ ταχέως, διότι ἡ ἀνάφλεξις καὶ ἡ διατήρησις τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Μακεδονίᾳ θὰ ἀνεκούφιζε καὶ τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὰς Τουρκικὰς ἐνοχλήσεις. Ἄλλ' ἦτο πράγματι ἀδύνατον εἰς αὐτὸν νὰ ἀποστείλῃ τὰς ζητούμενας ἐνισχύσεις. Βεβαίως ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἐν Μακεδονίᾳ ἐπαναστάσεως Ἐμμανουὴλ Παπᾶς δὲν ἐζήτει ἀποστολὴν στρατοῦ ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον, ὑπῆρχεν ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου ἡ δύναμις τῶν ὁπλαρχηγῶν τούτου καθὼς καὶ ἄλλοι παράγοντες εἰς τὰς πόλεις τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας καὶ κυρίως εἰς τὴν Νάουσαν καὶ τὴν Σιάτισταν. Ἀλλὰ διὰ νὰ κινηθοῦν αἱ δυνάμεις αὐταὶ ἐχρειάζοντο ἔξοδα. Εἰς τὴν Μακεδονίαν δὲν ἦτο δυνατὸν ν' ἀρχίσῃ ὁ ἀγὼν ὅπως εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, μὲ μαχαίρια, μὲ πελέκεις, μὲ ῥόπαλα καὶ μ' ἐλάχιστα ὅπλα, διότι καὶ ἰσχυρότεραι τουρκικαὶ δυνάμεις ὑπῆρχον ἐκεῖ καὶ ὁ ἀγὼν δὲν θὰ ἠβνοεῖτο ἀπὸ τὴν θάλασσαν, ὅπως εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἡ ὁποία εἶχε ὀλόγυρά της θάλασσαν καὶ εἶχε κοντὰ της καὶ νήσους, τὴν Ὑδραν καὶ τὰς Σπέτσας καὶ διότι ἔλειπον πολεμικοὶ ἀρχηγοὶ καὶ ὁπλαρχηγοὶ μὲ πολεμικὴν πεῖραν καὶ στρατιωτικὸν πνεῦμα, ὅπως συνέβαιναν εἰς τὸν Μωριᾶν καὶ τὴν Ρούμελην. Δημόσιον Ταμεῖον δὲ διὰ νὰ καταβάλῃ τὰ ἔξοδα, τὰ ὁποῖα ἀπητοῦντο διὰ τὴν ὁργάνωσιν τῆς ἐπαναστάσεως

ἐν Μακεδονίᾳ, δὲν ὑπῆρχε. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον δὲν εἶχεν ἰδρυθῆ ὑπραγματικὴ κεντρικὴ ἀρχὴ καὶ ἐνιαία διοικήσεις.

Διὰ τοῦτο ὁ Ὑψηλάντης προσεπάθησε μόνον νὰ ἐνθαρρύνῃ τὸν Ἐμμανουὴλ Παπᾶν καὶ αὐτὴν τὴν φορὰν καὶ ἐκράτησε κοντὰ τοῦ τὸν Κασομούλῃν ὥς σύνδεσμον καὶ συνεργάτην του, διὰ νὰ ὁργανώσῃ συστηματικώτερον τὴν ἐπανάστασιν τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας.

Ἀλλ' ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης ἀναγνωρίζων τὴν μεγάλην σημασίαν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἡ ἐνίσχυσις τοῦ ἀγῶνος εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ θέλων νὰ πραγματοποιήσῃ τὰς ὑποσχέσεις πρὸς τὸν Ἐμμανουὴλ Παπᾶν ἀπέστειλεν ἐπιστολὴν πρὸς τοὺς προκρίτους τῆς Ὑδρας καὶ τῶν Σπετσῶν, εἰς τὴν ὁποίαν παρεκάλει αὐτοὺς θερμῶς νὰ βοηθήσουν μὲ οἰονδήποτε τρόπον τὴν Κασσάνδραν καὶ τὸν Ὀλυμπον.

Ἀπὸ τὴν Ὑδραν ἐστάλησαν τότε τὴν 6ην Ὀκτωβρίου εἰς τὸν Ὀλυμπον διακόσιαι ὀκτάδες πυρίτιδος καὶ ἑκατὸν ὀκτάδες μολύβι καὶ χίλια ντουφεκόπετρα. Συγχρόνως ἐστάλη ἀπὸ τὴν Ὑδραν ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς Μοναχοὺς τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Διὰ τῆς ἐπιστολῆς αὐτῆς οἱ Ὑδραῖοι ἐζήτησαν ἀπὸ τοὺς Ἀγιορεῖτας νὰ προσφέρουν τὰ μέσα διὰ τὸν ἀγῶνα τῆς ἐλευθερίας καὶ νὰ ἐνισχύσουν τοὺς μαχομένους διὰ τὴν Μακεδονίαν. Ὁ Ἐμμανουὴλ Παπᾶς ἐξακολουθοῦσε νὰ εἶναι τὸ ταμεῖον καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ ὅλου ἀγῶνος. Καὶ οὗτος ὅμως ἐξηντελεῖτο διαρκῶς οἰκονομικῶς καὶ ἀπεκαρδιώνετο ἀπὸ τὴν κατάστασιν αὐτήν.

Ὁ Ὑψηλάντης ἥλπιζεν ὅτι θὰ κατώρθωνε διὰ τοῦ Ἐμμανουὴλ Παπᾶ, διὰ τῶν ὀπλαρχηγῶν τοῦ Ὀλύμπου καὶ διὰ τῶν ἰσχυρῶν παρὰ γόντων τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας νὰ ἐδημιουργεῖ σοβαρὸν ἐπαναστατικὸν κίνημα ἐν Μακεδονίᾳ. Ὁ Ὀλυμπος μὲ τὰς ἀπροσπελάστους κορυφάς του θὰ ἀπετέλει τὸ κέντρον τῆς ὅλης αὐτῆς κινήσεως. Ἀμέσως κατόπιν θὰ ἐπαναστάτῃ ἡ Νάουσα καὶ θὰ κατελαμβάνοντο ἡ γέφυρα τοῦ Ἀξιοῦ, τὰ στενὰ τῶν Τεμπῶν, τὰ στενὰ τῆς Καστοριάς καὶ αἱ ὀχυραὶ τοποθεσίαι τῆς Καστανιάς καὶ τῆς Σιατίστης. Ἡ ἀφίξις ὅμως εἰς Θεσσαλονίκην ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ νέου διοι-

3.—Ο ἡρωϊκὸς Πολύγυρος τῆς Χαλκιδικῆς

κητοῦ τῆς Ρούμελης Ἀμποῦλ Ἀβουδ πασᾶ, ἐματαίωσεν ὀριστικῶς τὰ σχέδια τοῦ Ὑψηλάντη.

Τὸ ἐπαναστατικὸν κήρυγμα τοῦ Ἐμμανουὴλ Παπᾶ καὶ ἡ ἐπα-
νάστασις τῆς Χαλκιδικῆς εἶχον καταταράξει τὴν Κυβέρνησιν τῆς Κων-
σταντινουπόλεως. Ἐὰν τὸ κίνημα ἐπεξετείνετο καὶ ἐπεκράτει, θὰ ἀ-
πησχολεῖτο πολὺς τουρκικὸς στρατός, καὶ τὸ σπουδαιότερον καὶ φο-
βερώτερον διὰ τὴν Τουρκίαν ἦτο, ὅτι μία συνδυασμένη ἐπαναστα-
τικὴ ἐνέργεια τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας καὶ τῶν ὀπλαρχηγῶν τοῦ
Ὀλύμπου καὶ τοῦ Βερμίου θὰ ἐσήμαινε ἀποκοπὴν τῶν τουρκικῶν
δυνάμεων ἀπὸ τὴν κυρίαν ἐστίαν τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ ἐπομένως
ἐπικράτησιν πλήρως τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος ἐν Πελοποννήσῳ.
Ἡ κατάστασις ἦτο σοβαρὰ διὰ τὴν Τουρκίαν καὶ μὲ τοιαύτας βα-
ρείας εὐθύνas διωρίσθη ὁ Ἀμποῦλ Ἀβουδ ὥς πασᾶς τῆς Θεσσαλο-
νίκης καὶ ἀνετέθη εἰς τοῦτον νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς Χαλκιδικῆς
καὶ πατάξῃ τοὺς ἐπαναστάτας.

Μόλις ὁ Ἀμποῦλ Ἀβουδ ἔφθασεν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην τὸν Σε-
πτέμβριον, διεκήρυξε πρὸς ὅλους ἀμέσως ὅτι εἶχε διαταγὴν παρὰ
τοῦ Σουλτάνου νὰ τιμωρήσῃ αὐστηρῶς τοὺς ἐπαναστάτας, ἀλλὰ καὶ
νὰ προστατεύσῃ τοὺς Ἕλληνας χριστιανούς, πού δὲν εἶχον ἐπανα-
στατήσῃ ἢ θὰ ἤθελον νὰ καταθέσουν τὰ ὄπλα καὶ νὰ δηλώσουν ὑ-
ποταγὴν. Ὁ νέος πασᾶς μὲ τὰ κηρύγματα τῶν ἀπειλῶν ἀλλὰ καὶ τῶν
ἀπατηλῶν ὑποσχέσεων τῆς προστασίας καὶ ἀμνηστίας ἤθελε νὰ περιο-
ρίσῃ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ νὰ ἐμβάλῃ σκέψεις ὑποτα-
γῆς εἰς τοὺς τυχόν σωματικῶς καὶ ψυχικῶς καταπεπονημένους ἀπὸ
τοὺς ἐπαναστάτας.

Ὁ Ἀμποῦλ Ἀβουδ ὁδηγῶν στρατὸν ἐκ δέκα τεσσάρων χιλιά-
δων ἐξεστράτευσε περὶ τὰ τέλη Ὀκτωβρίου κατὰ τῆς Κασσάνδρας καὶ
ἡ τακτικὴ τὴν ὁποίαν ἠκολούθησεν, ἀπεδείκνυνεν ὅτι ἐλάμβανεν ὑπὸ
πολὺν σοβαρὰν ἔποσιν τὸν ἀπέναντι αὐτοῦ ἐχθρόν. Καὶ ὅμως αἱ τά-
ξεις τῶν ἐπαναστατῶν τῆς Χαλκιδικῆς εἶχον τότε ἀραιώσει πολὺ. Κα-
τὰ τὸν Ἰούνιον εἰς τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ ἐνθουσιασμοῦ οἱ ἐπανα-
στάται ἀνῆρχοντο εἰς δύο χιλιάδας ἐπτακοσίους συμπεριλαμβανομέ-

Ἡ ἐκστρα-
τεία τοῦ Ἀ-
μποῦλ Ἀβουδ
κατὰ τῆς
Χαλκιδικῆς.

νων καὶ τῶν ἐξοπλισθέντων μοναχῶν τοῦ Ἁγίου Ὁρους. Εἰς τούτους εἶχον προστεθῆ ἀργότερα καὶ οἱ τετρακόσιοι ἄνδρες οἱ προσελθόντες ἐξ Ὀλύμπου ὑπὸ τοὺς ὀπλαρχηγοὺς Δημήτριον Διακόπουλον καὶ Μπῖνον. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐκστρατείας τοῦ Ἀμποῦλ Ἀβουδ ἡ δύναμις αὕτη εἶχεν ὀλιγοστεύσει παρὰ πολὺ. Αἱ στερήσεις, αἱ ἀσθένειαι, ἡ ἀναχώρησις τῶν περισσοτέρων μοναχῶν εἶχον ἐπιφέρει ἀρκετὴν ἀπογοήτευσιν καὶ τοιουτοτρόπως ὁ ἀριθμὸς τῶν ὑπερασπιστῶν τῆς Χαλκιδικῆς Χερσονήσου εἶχε περιορισθῇ εἰς ἑξακοσίους μόνον, οἱ ὅποιοι εἶχον συσπειρωθῇ περὶ τὸν Παπᾶν.

Τὴν προέλασιν τοῦ στρατοῦ τοῦ Ἀμποῦλ Ἀβουδ εἶχεν ἀνακόψει ἡ τάφρος τῆς Κασσάνδρας. Ἡ χερσόνησος αὕτη συνδέεται μετὰ τὴν λοιπὴν Χαλκιδικὴν διὰ στενοῦ ἰσθμοῦ, ὅπου εὐρίσκετο ἄλλοτε ἡ ἀρχαία Ποτίδαια. Οἱ Ἕλληνες μόλις εἶχον συναθροισθῇ ἐντὸς τῆς χερσονήσου ταύτης, ἔκοψαν τὸν ἰσθμὸν καὶ ὠχυρώθησαν ἐντεῦθεν τῆς τομῆς. Ὁ πασσᾶς ἐπροσπάθεισε κατ' ἀρχὰς μετὰ μεγάλας καὶ ἐπανειλημμένας ὑποσχέσεις νὰ πείσῃ τοὺς ἐν Κασσάνδρᾳ νὰ προσκυνήσουν. Ἀλλ' οὗτοι ἄν καὶ τόσον ὀλίγοι ἀπέρριψαν τὰς προτάσεις του. Ὁ πασσᾶς ἀποτυχὼν εἰς τὴν προσπάθειάν του ταύτην καὶ ἐξακριβώσας τὴν ἀδυναμίαν τῶν Κασσανδρέων διέταξε διὰ τὴν 30ὴν Ὀκτωβρίου γενικὴν ἔφοδον. Πρὶν λοιπὸν ἐξημερώσῃ ἱππεῖς καὶ πεζοὶ ἐφώρμησαν καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν τῆς τάφρου. Ὁ Ἀμποῦλ Ἀβουδ εἶχε ρίψει ἐπίτηδες τὴν μεγαλυτέραν τοῦ δύναμιν πρὸς ὠρισμένον ἄκρον τῆς τάφρου. Οἱ Ἕλληνες τόσον ὀλίγοι ἀπέναντι τοῦ ἐχθροῦ ἠναγκάσθησαν νὰ μετακινήθωσιν πρὸς τὸ ἀπειλούμενον τμήμα τῆς τάφρου καὶ νὰ ἀφήσουν ἀπροφύλακτον τὸ ἄλλο ἄκρον. Τοιουτοτρόπως οἱ Τοῦρκοι εὐρόντες μέρος ταύτης ἐγκαταλείμμενον τὸ παρρημίαν εὐρίψαντες ἐντὸς ξύλα καὶ ἄλλας ὕλας, καὶ πρῶτοι οἱ ἱππεῖς εἰσῆλθον δι' αὐτοῦ εἰς τὴν χερσόνησον, κατόπιν καὶ οἱ πεζοί, καὶ τοιουτοτρόπως κατέλαβον τὰ νῶτα τῶν φυλασσόντων τὰ ἄλλα μέρη τῆς τάφρου, φονεύσαντες τοὺς περισσοτέρους ἐξ αὐτῶν. Οἱ Ἕλληνες συσπειρωθέντες τότε εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χερσονήσου μετὰ τόσης μανίας συνεπλάκησαν μετὰ τῶν Τούρκων, ὥστε ἦλθον σῶμα πρὸς

σῶμα μετ' αὐτῶν παλαίοντες. Ἡ ἀντίστασις τῶν Ἑλλήνων ἐπαναστα-
τῶν ἐκάμφθη καὶ οἱ Τοῦρκοι ἐπροχώρησαν εἰς τὰ ἐνδότερα, ἔσφαξαν
καὶ ἐξηνδραποδίσαν καὶ αὐτοὺς τοὺς ἡσυχούς κατοίκους, ἐκ τῶν
ὁποίων μόνοι διεσώθησαν, ὅσοι ἠτύχησαν νὰ ἐπιβοῦν εἰς τὰ πα-
ρευρεθέντα ἐκεῖ πλοῖα τῆς Σκιαθοῦ καὶ τῆς Σκοπέλου καὶ κατέκαν-
σαν ὅλα σχεδὸν τὰ χωρία. Ὁ ἱστορικὸς Τρικούπης ὑπολογίζει εἰς δέ-
κα χιλιάδας τοὺς φονευθέντας καὶ ἀνδραποδισθέντας ἄνδρας καὶ γυ-
ναῖκας πάσης ἡλικίας. Ἀμέσως μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Κασσάν-
δρας ἡ χερσόνησος τοῦ Λόγγου παρεδόθη χωρὶς ἀντίστασιν. Ὑπελεί-
πετο πλέον μόνον ἡ χερσόνησος τοῦ Ἁγίου ὄρους.

Ἡ πτῶσις τῆς Κασσάνδρας ἐπέφερε μεγάλην ταραχὴν εἰς τὸν ^{Ὑποταγὴν}
Ἀθῶ. Μόλις ἔφθασεν ἐκεῖ ἡ εἰδησις τῆς καταστροφῆς τῆς Κασσάν- ^{τοῦ Ἁγίου}
δρας αἱ γυνῶμαι τῶν Ἀγιορειτῶν διηρέθησαν. Μερικοὶ ἐσκέφθησαν ^{ὄρους.}
νὰ ἀμυνθοῦν καὶ προέβησαν ἀμέσως εἰς ἐτοιμασίας. Ὁχύρωσαν τὴν
μονὴν τοῦ Ξενοφῶντος καὶ τὴν μονὴν Ζωγράφου, ἐφωδίασαν μὲ πο-
λεμοφόδια τὸν Ἅγιον Παῦλον καὶ τὰς γύρω σκῆτας καὶ ἐπεσκεύα-
σαν τὰ ὀχυρώματα τῆς Μεγάλης Λαύρας.

Ἐν τῷ μεταξὺ εἶχον φθᾶσει ἀπεσταλμένοι τοῦ Ἀμποῦλ Ἀβουδὸ
μὲ προτάσεις πρὸς τοὺς Ἀγιορείτας. Ὁ πασᾶς τοὺς ὑπέσχετο ὅτι θὰ
ἐσέβητο τὴν ζωὴν των καὶ ἡγγυᾶτο διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῶν Μονῶν,
ἂν παρέδιδαν τὰ ὄπλα καὶ ὀπλίους καὶ ἂν ἐπλήρωνον δυόμισιν ἑκα-
τομμύρια γρόσια. Καὶ ὅταν οἱ ἀπεσταλμένοι τοῦ Ἀμποῦλ Ἀβουδὸ ἔφθα-
σαν εἰς τὸ Ἅγιον Ὅρος, ἡ θαρραλέα διάθεσις ἐκείνων, ποὺ εἶχον ἀποφα-
σίσει νὰ ἀντισταθοῦν, παρέλυσεν καὶ ἀπεπνίγη ἀπὸ τὸν φόβον τῶν ἄλλων,
οἱ ὅποιοι ἦσαν οἱ περὶ σσότεροι καὶ οἱ ὅποιοι ἀπεφάσισαν νὰ δεχθοῦν
τὰς προτάσεις τοῦ πασᾶ. Ἀφῆσαν τότε ἐλεύθερον τὸν Τοῦρκον ζαμ-
πίτην διοικητὴν τοῦ Ἁγίου Ὅρους, καὶ ἀπήντησαν ὅτι δέχονται δια-
πραγματεύσεις. Ἐν τῷ μεταξὺ ἀπέστειλαν εἰς τὰς νήσους μὲ Ψαριανὰ
πλοῖα πέντε ἕως ἑξ χιλιάδες πρόσφυγας καὶ κυρίως γυναικόπαιδα ποὺ
εἶχαν καταφύγει εἰς τὸ Ἅγιον Ὅρος ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Μακεδονίας.

Ὁ Ἐμμανουὴλ Παπᾶς τῇ 24ῃ Ὀκτωβρίου βλέπων μὲ ἀπογοή-
τευσιν μεγάλην τὴν οἰκτρὰν κατάστασιν, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε περιέλ-

θει ἡ ἐπανάστασις ἐν τῇ Χαλκιδικῇ, ἀνεχώρησεν ἐκ τῆς Κασσάνδρας μετὰ τοῦ υἱοῦ του Ἰωάννου, ἀφοῦ ἔλαβεν ἔγγραφον ὑπόσχεσιν τῶν ἐν τῇ χερσονήσῳ Κασσανδραίων, Καλαμαριωτῶν κ.λ.π. ὅτι θέλουσι μείνει πιστοὶ ὑπὸ τὰς διαταγὰς τούτου, ὁ ὁποῖος ἀπήρχετο «ἵνα σῶσῃ αὐτοὺς τῆς ἀπανθρώπου μαχαίρας τοῦ ἐχθροῦ».

Ὁ Παπᾶς ἀπεφάσισε νὰ μεταβῇ προσωπικῶς εἰς τὴν Ὑδραν, καὶ νὰ ἐπιτύχῃ τὸ ταχύτερον βοήθειαν ἐκ πλοίων καὶ πολεμοφοδίων. Καὶ πρὶν ἀναχωρήσῃ, ἐπέρασεν ἀπὸ τὸ Ἅγιον Ὅρος μὲ τὴν πρόθεσιν νὰ τακτοποιήσῃ καὶ τὰ ἐκεῖ πράγματα. Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ἐπῆλθον ῥαγδαῖα τὰ γεγονότα μὲ τὴν καταστροφὴν τῆς Κασσάνδρας. Ὁ Χατζηπέτρος, ποὺ τὸν εἶχε ἀντικαταστήσει εἰς τὴν ἀρχηγίαν τῶν ὑπερασπιστῶν τῆς Κασσάνδρας, κατέφυγε μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Κασσάνδρας εἰς τὸ Ἅγιον ὄρος, ὅπου συνήντησε τὸν ἀρχηγὸν εἰς τὰς Καρυὰς καὶ ἀπ' ἐκεῖ κατέφυγον μαζὶ εἰς τὴν Μονὴν τοῦ Ἑσφιγμένου. Τὴν 9ην Ν)βρίου ὁ ἐλευθερωθεὶς ζαμπίτης τοῦ Ἀγίου Ὁρους ἀπέστειλε διαταγὴν πρὸς τὴν Μονὴν τοῦ Ἑσφιγμένου, καὶ ἐξήτει τὴν παραδосιν τοῦ Ἑμμανουὴλ Παπᾶ.

Ὁ θάνα-
τος τοῦ Ἑμ-
μανουὴλ Πα-
πᾶ.

Ὁ πρῶτον μεγαλόπλουτος, ὁ μὲ τόσον ἐνθουσιασμὸν καὶ τόσας ἐλπίδας ἀρχίσας τὸν ἀπελευθερωτικὸν ἀγῶνα τῆς πατρίδος του φεύγει καὶ μόλις προφθάνει νὰ ἐπιβιβασθῇ εἰς ἕνα ψαριανὸν πλοῖον διὰ τὴν Ὑδραν. Δεν ἐπρόφθασεν ὅμως νὰ φθάσῃ εἰς τὸ τέρμα τοῦ ταξειδιοῦ του, ὅπου ἴσως ἤλπιζεν ἀκόμη, ὅτι θὰ εὗρισκεν ἐνισχύσεις, διὰ νὰ ἐπιχειρήσῃ μὲ τὴν ἀδάμαστον δραστηριότητά του νὰ ἐπαναρχίσῃ τὸν ἀγῶνα τῆς Μακεδονίας ἀπὸ ἄλλο σημεῖον. Καὶ ἐνῶ τὸ πλοῖον παρέπλεε τὸν Καφηρέα, ἐξηντλημένος ἀπὸ τὰς κακουχίας καὶ τὰς συγκινήσεις τῆς τραγικῆς του περιπετείας, ὁ Ἑμμανουὴλ Παπᾶς ἔπαθε συγκοπὴν, καὶ ἀπέθανεν. Ὁ νεκρὸς του μετεφέρθη εἰς τὴν Ὑδραν, καὶ ἐκηδεύθη μὲ τιμὰς ἀρχιστρατήγου, τῷ δὲ 1843 ἀνεγράφη ἐν τῷ βουλευτηρίῳ τῆς Ἑλλάδος τὸ ὄνομα καὶ τούτου ὡς ἑνὸς τῶν πρωταγωνιστῶν τοῦ 1821.

Αὐτὴ ὑπῆρξεν ἡ δρᾶσις καὶ ἡ τραγικὴ περιπέτεια τοῦ ἡρωικοῦ

Μακεδόνας. Ἀφιερώθη εἰς τὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνα μὲ τὰς γεν-
ναιοτέρας πράξεις αὐτοθυσίας.

«Ἐὰν εἶναι μεγαλυτέρας τιμῆς ἄξιοι, γράφει ὁ Ἰ. Φιλήμων εἰς
τὸ «Δοκίμιον περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως», ὅσοι ἐκτίθενται
ἐν τοῖς πρώτοις ὑπὲρ τῆς πατρίδος, ἔχοντες πλοῦτον καὶ ἄλλα ἀγαθὰ,
βεβαίως ἀξιοῦνται καὶ ὁ Ἑμμανουὴλ Παπᾶς τοιαύτης τιμῆς, ὥς ὁρ-
μηθεὶς πρὸς τὸν ἀγῶνα οὐχὶ διὰ μεταβολὴν τύχης, ἀλλὰ δι' ἣν ἔφερε
πίστιν ἀληθῆ πρὸς τὸν Θεὸν ὡς Χριστιανὸς καὶ πρὸς τὴν πατρίδα
ὡς Ἕλληνα».

Αὕτη εἶναι ἡ ἀτυχὴς περιπέτεια τῆς συμμετοχῆς τῆς Μακεδο-
νίας εἰς τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὸ πρῶ-
τον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως.

Τὴν ἀποτυχίαν ταύτην τῆς Μακεδονίας ἐπλήρωσαν καὶ οἱ Μονα-
χοὶ τοῦ Ἁγίου Ὄρους πολὺ ἀκριβὰ παρὰ τὰς ἐλπίδας καὶ προσπα-
θείας των νὰ ἐξευμενίσουν τὸν νικητὴν. Οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν Μο-
νῶν κατέβαλον εἰς τὸν Ἀμποῦλ Ἀβουδ τὴν ἀποζημίωσιν τῶν δυόμισιν
ἐκατομμυρίων γροσίων εἰς χρῆμα καὶ εἰς ἐκκλησιαστικά ἀφιερώματα
ἐκ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου καὶ παρέδωσαν καὶ τὰ ὅπλα των καὶ τοὺς
ζητηθέντας ὁμήρους. Ὁ Ἀμποῦλ Ἀβουδ ὅμως δὲν ἠρέσθη εἰς ταῦτα,
διέταξε νὰ συλληφθῶν πολλοὶ κληρικοί, ἐνῶ συγχρόνως τμήματα
στρατοῦ κατελάμβανον τὰς Μονὰς καὶ ἱκανὰ κειμήλια διηρπάγησαν.
Οἱ συλληφθέντες μετεφέρθησαν εἰς Θεσσαλονίκην, ὅπου οἱ περισσό-
τεροι ἀπέθανον μαρτυρικῶς, ἐνῶ εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος ἐγκατεστάθη
τουρκικὴ φρουρὰ ἀπὸ 3000 ἀνδρας, ἡ ὁποία διειρέφετο εἰς βάρος
τῶν Μονῶν καὶ κατετυράννησε τοὺς μοναχοὺς μέχρι τέλους τῆς ἐπανα-
στάσεως ἐπὶ ἐννέα δλόκληρα ἔτη.

Ἡ Δυτικὴ Μακεδονία, ἡ ὁποία δὲν εἶχε κινηθῆ κατὰ τὸ πρῶ-
τον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1822 ἐπαναστατεῖ
καὶ αὕτη ἀναλαμβάνουσα σκληρὸν ἀγῶνα. Κέντρον τῆς κινήσεως αὐ-
τῆς ἀπέβη ἡ Νάουσα. Κατὰ τὸ πολεμικὸν σχέδιον τὸ ὁποῖον εἶχε κα-
ταστρωθῆ κατὰ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1821 μεταξὺ τοῦ Δημητρίου
Ὑψηλάντη καὶ τοῦ Μακεδόνα Νικολάου Κασομούλη, τοῦ ἀπεσταλ-

 Δεύτερον ἔτος
τῆς Ἐπαναστά-
σεως ἐν Μακε-
δονίᾳ.
Τὸ πολεμικὸν
σχέδιον τοῦ Δη-
μητρίου Ὑψη-
λάντου καὶ τοῦ
Νικολάου Κασο-
μούλη.

μένου τῶν ὀπλαρχηγῶν τοῦ Ὀλύμπου, ὁ Ἐμμανουὴλ Παπᾶς θὰ ἐ-
 συνέχιζε τὴν δρᾶσίν του εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν, οἱ ὀπλαρ-
 χηγοὶ τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας θὰ κατελάμβανον
 τὴν ἐπὶ τοῦ Ἀξιοῦ γέφυραν, τὴν κοιλάδα τῶν Τεμπῶν καὶ τὰ στενὰ
 τῆς Καστοριάς, θὰ ἐπαναστατοῦσεν ἡ Νάουσα, καὶ θὰ κατελαμβά-
 νοντο ἡ ὀχυρὰ θέσις τῆς Καστανιάς καὶ ἡ Σιάτιστα. Τοιουτοτρό-
 πως ὁ στρατὸς τῆς Θεσσαλονίκης, ὁ ὁποῖος θὰ ἤθελε νὰ κινηθῇ κατὰ
 τῶν ἐπαναστατῶν, θὰ εὗρίσκετο πρὸ ἰσχυροτάτων ἐμποδίων, αἱ συγ-
 κοινωναίαι μεταξὺ τῶν στρατευμάτων τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Κων-
 σταντινουπόλεως θὰ ἀπεκόπτοντο καὶ νέαι ἐπαναστατικαὶ ἐστίαὶ θὰ
 ἐδημιουργοῦντο. Ἀλλὰ τὸ σχέδιον αὐτὸ δὲν ἐπραγματοποιήθη. Ὁ
 Ἐμμανουὴλ Παπᾶς ἠγωνίζετο μόνος, οἱ δὲ ὀπλαρχηγοὶ τοῦ Ὀλύμπου
 καὶ τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας εἶχον ἐξαρτήσῃ τὴν δρᾶσίν των ἐκ τῆς
 ἀποστολῆς ἀρχηγοῦ ἱκανοῦ νὰ ὀργανώσῃ τὴν ἐπανάστασιν καὶ ἐκ τῶν
 ἐνισχύσεων, τὰς ὁποίας θὰ ἐλάμβανον ἐκ Πελοποννήσου. Τὸ μόνον
 ἀπὸ τὰ αἰτήματα τῶν Μακεδόνων, τὸ ὁποῖον ἠμποροῦσε νὰ ἱκανο-
 ποιήσῃ ὁ Ὑψηλάντης, ἦτο ἡ ἀποστολὴ ἀρχηγοῦ διὰ νὰ ὀργανώσῃ τὸ
 ἐπαναστατικὸν κίνημα μὲ ὀλίγον πυροβολικὸν καὶ ἓνα ἀριθμὸν ἄν-
 δρῶν καταλλήλων διὰ τὰς τεχνικὰς ὑπηρεσίας τῶν ἐπαναστατικῶν ду-
 νάμεων, αἱ ὁποῖαι θὰ ὀργανώνοντο. Ὡς καταλληλότερον δὲ ἔκρινε
 τὸν Γρηγόριον Σάλλαν ἓνα ἐκ τῶν ἀξιωματικῶν τῆς ἀκολουθίας του,
 χιλιάρχον εἰς τὸν ἑλληνικὸν τακτικὸν στρατόν. Ὁ Σάλλας εἶχε γεννηθῇ
 εἰς τὴν Βεσσαραβίαν, ὅπου ἦτο ἐγκατεστημένη ἡ ἐκ Νάξου καταγο-
 μένη οἰκογένειά του καὶ εἶχεν ὑπηρετήσῃ εἰς τὸν Ρωσικὸν στρατόν.
 Δὲν ἦτο ὅμως προικισμένος μὲ τὰς ἀρετὰς ἐκεῖνας, ἐπὶ τῶν ὁποίων
 θὰ ἠδύνατο κανεῖς νὰ στηρίξῃ τὰς ἐλπίδας του ὅτι θὰ ἀνεδεικνύετο
 ἀρχηγὸς τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἐν τῇ Δυτικῇ Μακεδονίᾳ. Ἡ
 ἀποστολὴ αὕτη, ἡ ὁποία συνωδεύετο καὶ ἀπὸ τοὺς Μακεδόνας ἀπε-
 σταλμένους, ἐπεβιβάσθη εἰς Σπετσιωτικὸν πλοῖον, τὸ ὁποῖον ἀνέμενεν
 εἰς τοὺς Μύλους τοῦ Ἀργους, τὴν 25ην Νοεμβρίου καὶ ἀφοῦ ἐχρο-
 νοτρίβησεν ἐπὶ ἀρκετὸν χρόνον ματαίως εἰς τὰς νήσους Ἀνδρον, Τῆ-

νον, Μύκονον καὶ Νάξον καὶ εἶχεν ἐν τῷ μεταξὺ διασπασθῆ, ἔφθασεν εἰς τὸν Ὑλύμπον μόλις τὸν Μάρτιον τοῦ 1822.

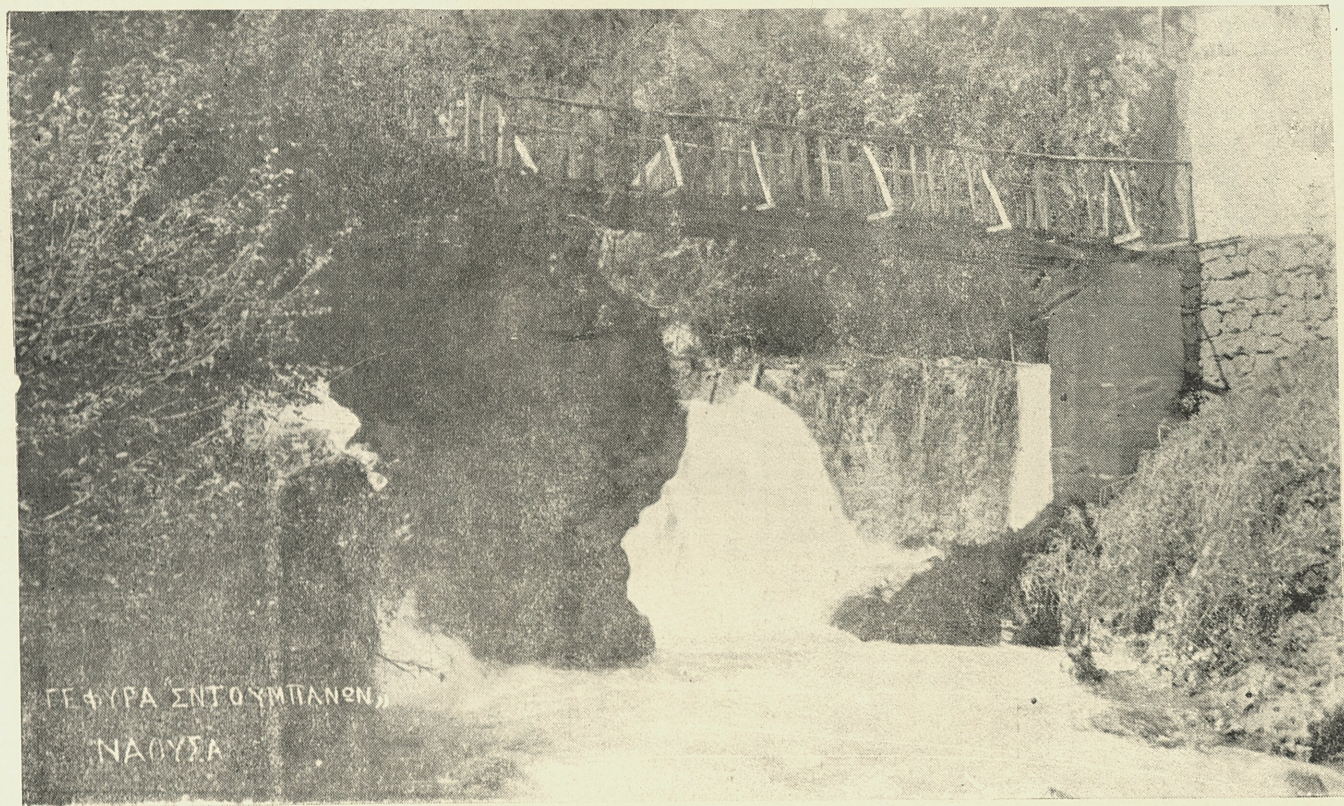
Ὅτε ὁ Ἀμποῦλ Ἀβουδ πασᾶς ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην Αἱ ἐνέργειαι τοῦ Ἀμποῦλ Ἀβουδ ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ τῇ περιφερείᾳ αὐτῆς. νικητῆς ἐκ τῆς ἐκστρατείας του κατὰ τοῦ Ἀγίου Ὅρους, ἄφησε τὸ σύστημα τῆς μετριοπαθείας, τὸ ὁποῖον κατ' ἀρχὰς εἶχε δεῖξει διὰ λόγους σκοπιμότητος ἀπέναντι τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ τῆς ἐπαρχίας. Καὶ κατὰ πρῶτον ἐπέβαλε εἰς τοὺς Ἕλληνας τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῶν πέριξ βαρυντάτους φόρους ὑποκρινόμενος ὅτι συνεπάθει «τοὺς ταιλαιπώρους Ἕλληνας, οἱ ὅποιοι ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ πληρώνωσι τὰς ἀνοησίας τῶν ὁμοθρήσκων των, ἐπειδὴ ὅμως ἐξετέθη εἰς μεγάλας δαπάνας, ὅπως συντηρήσῃ αὐτούς, ἐχρειάζετο, ἔλεγε, χρῆμα». Ἐναγκάσθησαν τότε ὅλοι νὰ ὑπακούσουν καὶ ἐπλήρωσαν τοὺς φόρους σχεδὸν ἀγογγύστως.

Κατὰ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1822 ὁ Ἀμποῦλ Ἀβουδ προέβη εἰς τὴν ἀνέγερσιν ὀχυρωμάτων εἰς τὸ Καρᾶ Μπουρνοῦ καὶ εἰς τὴν ἀπέναντι πλευρὰν τοῦ Θερμαϊκοῦ. Ὁ Ἀμποῦλ Ἀβουδ ἔχων πληροφορίας ὅτι συνεννοοῦνται μεταξὺ των οἱ Ἕλληνες τῆς Ναούσης, τῆς Βεροίας, τῶν Βοδενῶν, τῆς Σιατίστης καὶ τῆς Κοζάνης, ἀπεφάσισε νὰ λάβῃ σύντονα μέτρα, διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν τάξιν καὶ ἐμποδίσῃ τῶν ἐπαναστατικὴν ἐκδήλωσιν εἰς τὴν Δυτικὴν Μακεδονίαν. Ἀπέστειλε κατὰ πρῶτον εἰς τὴν Βέροϊαν τὸν Κεχαγιᾶ Μπέην ἀνώτερον ἀξιωματικὸν τοῦ ἐπιτελείου του μὲ ἱκανὴν δύναμιν καὶ ἐζήτησεν ὁμήρους τοὺς ἐπιφανεστέρους καὶ ἰσχυροτέρους ἐκ τῶν κατοίκων τῶν πόλεων Βεροίας, Ναούσης, Κοζάνης, Βλάτσης, Σιατίστης, Κλεισούρας, Καστοριᾶς, Μοναστηρίου καὶ ἄλλων μικροτέρων κέντρων. Διετάχθησαν οὗτοι νὰ παρουσιασθοῦν πρὸ τῶν Τούρκων διοικητῶν τῶν τόπων των, οἱ ὅποιοι τοὺς συνέλαβον ἀμέσως καὶ τοὺς ἐνέκλεισαν εἰς τὰς φυλακάς ἄλλων μακρυνῶν πόλεων, ἐκείνους δὲ τοὺς ὁποίους ἐθεώρει περισσότερον ἐπικινδύνους προσεκάλεσε νὰ ἐμφανισθοῦν ἐνώπιόν του εἰς τὴν Θεσσαλονίκην. Καὶ αὐτοὶ ἦσαν οἱ ὄπλαρχηγοὶ Διάμαντῆς Νικολάου καὶ ὁ Γούλας Δράσκος ἀπὸ τὸν Ὑλύμπον, ὁ ὄπλαρχηγὸς Καρατάσος ἀπὸ τὴν Βέροϊαν, ὁ Ἀγγελῆς Γάτσιος ὄπλαρχηγὸς

τῶν Βοδενῶν καὶ ὁ πρόκριτος τῆς Ναούσης Ζαφειράκης Θεοδοσίου· Οὗτοι ἦσαν οἱ ἰσχυρότεροι παράγοντες εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ ἐὰν συνελμβάνοντο αὐτοὶ πᾶσα κίνησις ἐπαναστατικὴ θὰ ἐξεμηδενίζετο εἰς τὴν χώραν ταύτην.

Ὁ Ζαφει-
ράκης Θεο-
δοσίου.

Ὁ Ζαφειράκης Θεοδοσίου ἦτο πρῶτος πρόκριτος τῆς Ναούσης. Εἶχε γεννηθῇ τῷ 1773 καὶ εἶχεν ἀνατραφῇ ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἑλληνοπρεπῶς. Ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας ἐδείκνυε πνεῦμα δξὺ καὶ εὐφυΐαν σπανίαν. Εὐμαθῆς καὶ φιλόπονος ἐπεράτωσε τὰς πρώτας αὐτοῦ σπουδὰς εἰς τὴν σχολὴν τῆς πατρίδος αὐτοῦ διδασκθεὶς συμπληρωματικὰ μαθήματα ἀνώτερα καὶ κατ' οἶκον. Ἀκολουθῶς ἐπεδόθη εἰς τὸν πρακτικὸν βίον. Ἦτο τολμηρὸς καὶ δραστήριος εὐνοούμενος δὲ καὶ ὑπὸ τῆς τύχης ἐπηύξησε τὴν πατρικὴν περιουσίαν καὶ ἔγινεν ἐντὸς ὀλίγου πλουσιώτατος τιμηθεὶς μὲ τὸν τίτλον τοῦ λογοθέτου. Μεγαλόθυμος τὴν ψυχὴν καὶ μεγαλοπρεπὴς τὴν ἐξωτερικὴν ἐμφάνισιν ἦτο νευρώδης καὶ ζωηρός, εὐλύγιστος καὶ ταχύπους, ἱππεὺς ἄριστος καὶ ἐπιτήδειος εἰς ὅλας τὰς σωματικὰς ἀσκήσεις, ἐπίμονος εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις του καὶ θιψοκίνδυνος, δξύθυμος, ἀλλὰ καὶ λίαν κατευναστικός. Εὐγλωττος, φιλόφρων καὶ μειλίχιος τοὺς τρόπους εἶχε τὴν ἐπιτηδειότητα νὰ προσελκύῃ τοὺς πάντας καταθέλων τοὺς φίλους του καὶ γοητεύων πολλάκις καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐχθρούς του. Φιλόκαλος εἰς τὸ ἄκρον, ἐστόλισε τὴν Νάουσαν μὲ νέας οἰκοδομάς, ᾠκοδόμησε ναοὺς καὶ σχολεῖα, ἔστρωσεν ὁδοὺς, ἐπροστάτευσεν ἐν γένει τὰς τέχνας καὶ ὑπεστήριξε πρὸ πάντων τὴν συντεχνίαν τῶν ὀπλοποιῶν, ἡ ὁποία ἤκμαζε πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Ναούσῃ, εἰς τὰ ἐργοστάσια τῆς ὁποίας κατεσκευάζοντο τὰ ὥραιότερα καὶ στερεώτερα ὅπλα τῆς ἐποχῆς ταύτης. Τοὺς νέους τῆς πατρίδος του ἐφρόντισε νὰ μορφώσῃ ἐλευθερίως καὶ στρατιωτικῶς ἐνασχολῶν αὐτοὺς κατὰ τὸ παρὰδειγμα τῶν ἀρματωλῶν κατὰ τὰς ἑορτασίμους ἡμέρας καὶ τὰς ὥρας τῆς ἀργίας εἰς τὸν δίσκον, τὸ ἄλμα, τὸν δρόμον, τὴν πάλην ὥς καὶ εἰς διάφορα ἄλλα στρατιωτικὰ γυμνάσματα ὑπὸ ἰδίους μισθωτοὺς προγυμναστὰς ὥς νὰ ἦτο ἐμπνευσμένος νὰ προετοιμάζῃ αὐτοὺς διὰ τὴν ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν. Μεγίστην ἀπελάμβανε δημοτικότητα καὶ ἀπὸ τὸν λαὸν

5.— Ὁ ἱστορικὸς καταρράκτης «Ἀραλίτσα» ἐν Ναούσῃ ἐντὸς τοῦ ὁποίου θεληματικῶς κατεκρημνίσθησαν αἱ ἡρωίδες γυναῖκες τῆς Ναούσης κατὰ τὴν καταστροφὴν αὐτῆς

τῆς Ναούσης καὶ ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῶν πέριξ μερῶν καὶ ἔχαιρε μεγίστην ὑπόληψιν καὶ ἐμπιστοσύνην καὶ ἀπὸ τοὺς ἰσχυροὺς Ὀθωμανοὺς καὶ ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ πρὸς τοῦτοις καὶ ἀπ' αὐτὸ τὸ Σουλτανικὸν Παλάτιον. Διὰ τὰς σχέσεις του ταύτας πρὸς τοὺς Ὀθωμανοὺς ὁ Ζαφειράκης εἶχεν ἀποβῆ σημαντικὸς παράγων τῆς Ἑθνικῆς ζωῆς εἰς τὴν Μακεδονίαν.

Ὁ Ζαφειράκης ἐμυήθη εἰς τὴν Φιλικὴν Ἑταιρείαν ἀπὸ τὸν διδάσκαλον Πλακίδαν, καὶ τότε πλέον ἀφωσιώθη εἰς τὸ προπαρασκευαστικὸν ἔργον του, μὲ τὴν ἀπόφασιν νὰ συμμετάσχη εἰς τὸν ἀγῶνα με ὅλας του τὰς δυνάμεις καὶ ἀνεδείχθη ἓνας ἀπὸ τοὺς πρωταθλητὰς τῆς κατὰ τῶν τυράννων ἐπαναστάσεως τῆς Ναούσης. Πρὸ αὐτοῦ εἶχον ἤδη μυηθῆ εἰς τὴν Φιλικὴν Ἑταιρείαν ὁ Μητροπολίτης Ἀρδαμερίου Ἰγνατίος, ὁ Κοζάνης Βενιαμίν, καὶ ὁ Γρεβενῶν Ἀνθιμος, διὰ τούτων δὲ εἶχον μυηθῆ ἀρκετοὶ ὀπλαρχηγοὶ τῆς χώρας, μεταξὺ τῶν ὁποίων οἱ ἐπιφανέστεροι ἦσαν οἱ πρωταγωνισταὶ τῆς ἐπαναστάσεως αὐτῆς ὁ Καρατάσος καὶ Ἄγγελος Γάτσιος.

Ὁ Καρατάσος κατήγετο ἀπὸ τὴν Βέροian. Ἦτο 56 ἐτῶν κατὰ τὸ 1821 καὶ εἶχε μὲ τὰ σωματικὰ αὐτοῦ προσόντα ἐπιβλητικὴν φυσιογνωμίαν πολεμιστοῦ. Ἐτρεφεν ἔνθερμον πρὸς τὴν Χριστιανικὴν πίστιν καὶ τὴν πατρίδα ἀφοσίωσιν, εἶχε θάρρος ἀδάμαστον καὶ τόλμην λελογισμένην. Ἐκοσμεῖτο ἀπὸ πνεῦμα στρατιωτικὸν καὶ ἐμπειρίαν πολεμικὴν σπαγιωτάτην ἀπὸ τὴν προηγουμένην κλέφτικην σταδιοδρομίαν του, δραστηριότητα πολλὴν καὶ μεγαλοψυχίαν ἀπαράμιλλον, τρόπους καλοὺς καὶ καρδίαν ἀγαθὴν, αἰσθήματα πατριωτικά, φιλόστοργα καὶ ἀρχαιοπρεπῆ καὶ χαρακτῆρα ἀγέρωχον καὶ πιστόν, ὕψος ἐπιτακτικόν, ἡθικὴν αὐστηράν καὶ παρελθὸν ἔνδοξον καὶ ἔντιμον. Καὶ ἂν εἶχε μόρφωσιν ἱκανὴν καὶ κρίσιν διαυγεστέραν θὰ ἦτο βεβαίως ἓνας ἀπὸ τοὺς ἀρχηγοὺς ἐκείνους, τῶν ὁποίων τὴν ἀνάγκην εἶχε κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἡ Μακεδονία καὶ γενικῶς ἡ Ἑλλάς.

Ὁ δὲ ἀχώριστος αὐτοῦ φίλος Ἀγγελῆς Γάτσος ἀπὸ τὰ Βοδενὰ Ἦτο ἡλικίας πενήντηντα περίπου ἐτῶν κατὰ τὸ 1821, παλαιὸς κλέφτης καὶ αὐτὸς εἶχε προστατεύσει ἐπανειλημμένως τὴν ἐπαρχίαν του ἀπὸ Ἄγγελος Γάτσος.

τὴν τυραννίαν τῶν πασάδων καὶ τῶν σωμάτων τοῦ Ἀλῆ πασᾶ. Ἡ φύσις ἐπροίκισεν αὐτὸν μὲ τὰ χαρίσματα τοῦ ἀθλητοῦ τῶν βουνῶν, ἀνάστημα πελώριον, μέτωπον εὐρὺ καὶ στήθος τριχωτόν, τὸ ὁποῖον εἶχε πάντοτε ἀνοιχτόν. Ὁ Γάτσος ἦτο ταχύπους καὶ ρωμαλέος καὶ ἀνδρείοτατος, ἀλλὰ καὶ φιλάνθρωπος, διὰ τοῦτο ἐκίνει τὸν θαυμασμόν καὶ τὴν ἀγάπην πάντων. Ὅσον δὲ ἦτο ἥπιος καὶ ἀγαθὸς εἰς τὴν συμπεριφορὰν του ἐν εἰρήνῃ, τόσον ἦτο ὀργίλος καὶ καταστρεπτικὸς εἰς τὰς παραφορὰς του κατὰ τὴν μάχην. Ἦτο εὐσεβέστατος πρὸς τὰ θεῖα καὶ θρησκὸς μέχρι δεισιδαιμονίας, φιλόδοξος εἰς τὸ ἄκρον. Ἦτο καθ' ὁλοκληρίαν ἀγράφματος καὶ εἰς τὴν προσωπικὴν ἀνδρείαν οὐδένα ἄλλον εἶχε τὸν ἐφάμιλλον. Μὲ τοὺς τρεῖς τούτους ἀνδρας τὸν Ζαφειράκη, τὸν Καρατάσον καὶ τὸν Γάτσον ἡ ἐπανάστασις εἶχε τοὺς σημαντικοὺς πυρῆνάς της εἰς τὴν Μακεδονίαν.

Σύσκεψις καὶ
προπαρασκευὴ
τῆς Ἐπαναστά-
σεως ἐν Ναού-
σῃ.

Μετὰ τὴν ἀτυχῇ ἔκβασιν τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Χαλκιδικῆς χειρ-
σονήσου ἐφρόντισαν κατὰ πρῶτον νὰ συνεννοηθοῦν μὲ τοὺς ὀπλαρ-
χηγοὺς τοῦ Ὀλύμπου κατὰ τὸν Ἰανουάριον δὲ τοῦ 1822 συνῆλθον
εἰς τὴν Μοῆν τοῦ Δοβρᾶ οἱ τρεῖς οὗτοι ἀρχηγοὶ Ζαφειράκης, Κα-
ρατάσος καὶ Γάτσος καὶ μερικοὶ ὀπλαρχηγοὶ τοῦ Ὀλύμπου καὶ πολ-
λοὶ ἀπὸ τοὺς προκρίτους τῶν διαφόρων πόλεων, πρὸς τοὺς ὁποίους
ἀπὸ τοῦ προηγουμένου μηνὸς Δεκεμβρίου οἱ τρεῖς οὗτοι ἀρχηγοὶ εἶ-
χον στείλει ἐμπίστους διὰ νὰ διεγείρουν τὰ πνεύματα καὶ νὰ τοὺς
κατατοπίσουν εἰς τὰ μελετώμενα σχέδια, δὲν εἶχε διστάσει δὲ καὶ ὁ
ἴδιος ὁ Ζαφειράκης νὰ περιοδεύσῃ ὥρισμένας κοινότητας διὰ νὰ κα-
τηχήσῃ καὶ ἐνθαρρύνῃ τοὺς κατοίκους εἰς τὸ κίνημα. Μεταξὺ τῶν
συνελθόντων ἦτο καὶ ὁ Ἰωάννης Βαρβαρέσκος ἀπὸ τὴν Καστοριάν,
ὁ Νεόπουλος ἀπὸ τὴν Σιάτισταν καὶ ὁ Παναγιώτης Ναοὺμ ἀπὸ τὰ
Βοδενά. Οἱ συνελθόντες συνεσκέφθησαν διὰ τὴν ὁργάνωσιν τῆς ἐπα-
ναστάσεως. Ἀλλὰ ἐπειδὴ οἱ πρῶτοντες τῆς Ναούσης ἦσαν διηρημέ-
νοι εἰς δύο πολιτικὰς μερίδας καὶ ὁ σκοπὸς τοῦ ἐπικειμένου ἀγῶνος
ἀπῆτει τὴν ἑνωσιν πάντων τῶν χριστιανῶν, ἡσθάνθησαν ὅλοι οἱ συν-
ελθόντες τὴν ἀπόλυτον ἀνάγκην ταύτης καὶ προσκαλέσαντες ἀπὸ τὴν
Νάουσαν τοὺς ἀντιπάλους τοῦ Ζαφειράκη, οἱ ὅποιοι ἀπετέλουν ἰσχυ-

ρὰν πολιτικὴν μερίδα, συνεφιλίωσαν αὐτοὺς καὶ ἀφοῦ ἔδωσαν τὸν ἐν Χριστῷ ἀσπασμὸν ὠρκίσθησαν νὰ λησμονήσουν τὰς παλαιὰς ἔχθρας τῶν καὶ ὡς ἀδελφοὶ νὰ συναγωνισθοῦν ὅλοι εἰς τὸν μελετώμενον ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγῶνα. Μετὰ ταῦτα συνεσκέφθησαν περὶ τῶν στρατηγικῶν μέτρων, τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ λάβουν καὶ ἀπεφασίσθη, ἅμα φθάσῃ ἡ ἐπικουρικὴ δύναμις ὑπὸ τὸν Γρηγόριον Σάλλαν, τὸν ὁποῖον ἀνυπομόνως περιέμενον ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν, νὰ καταλάβουν κατὰ τὸ ὑπὸ τοῦ Ὑψηλάντου καὶ Κασομούλη ἐκπονηθὲν στρατηγικὸν σχέδιον, τὰς ἐπικαίρους ἐν Μακεδονίᾳ θέσεις. Ἡ Νάουσα, ἔνεκα τῆς φύσει ὀχυρᾶς θέσεως αὐτῆς καὶ τοῦ ἰσχυροῦ της τείχους, ἡ ἐκ φύσεως ὀχυρὴ τάτη καὶ δυσπρόσιτος Καστανιά, ἡ κειμένη παρὰ τὴν πολίχνην Κολυνδρόν, καὶ ἡ στρατηγικὴ Σιάμιστα, θὰ ἀποτελοῦν τὰ σπουδαῖα κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ὀρμητήρια. Αἱ ἐνεργηθεῖσαι ὅμως κατὰ διαταγὴν τοῦ Ἀμποῦλ Ἀβουδὸ συλλήψεις καὶ ἡ πρόσκλησις τοῦ Ζαφειράκη, τοῦ Καρατάσου καὶ τοῦ Γάτσου εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ἐπετάχυναν τὰ πράγματα. Ἐγνώριζον ὅλοι ποία τύχη τοὺς περιέμενεν, καὶ ὁ μὲν Καρατάσος καὶ ὁ Γάτσος δὲν ἀπῆντησαν κἄν εἰς τὴν πρόσκλησιν, ὁ δὲ Ζαφειράκης, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ὁ Ἀμποῦλ Ἀβουδὸ ἐζήτησεν ὡς ὁμηρον τὸν υἱόν του, ἂν δὲν δύναται νὰ μεταβῇ ἀμέσως ὁ ἴδιος, ἀπῆντησε ζητῶν μικρὰν ἀναβολὴν τῆς μεταβάσεώς του εἰς τὴν Θεσσαλονίκην διὰ νὰ κερδίσῃ καιρόν.

Οἱ τρεῖς ἀρχηγοὶ Ζαφειράκης, Καρατάσος καὶ Γάτσος συνελθόντες εἰς σύσκεψιν ἐν Νάουσῃ περὶ τοῦ πρακτέου, ἀπεφάσισαν νὰ ἀποδυθοῦν ἀμέσως εἰς τὸν περὶ τῶν ὅλων ἀγῶνα, πρὶν ἢ τὰ πράγματα προλάβουν αὐτούς. Καιρὸς πλέον διὰ νὰ περιμένουν τὴν ὑπὸ τὸν Σάλλαν ἐπικουρικὴν δύναμιν δὲν ὑπῆρχε. Ἐπειδὴ ἀνελογίσθησαν ὅτι ἡ ἐπανάστασις, ἐὰν περιορίζετο εἰς μόνην τὴν Νάουσαν, ὀλίγα ἡδύνατο νὰ ἐπιτύχῃ, ἐφ' ὅσον πρὸ τῶν πυλῶν αὐτῆς ἐν Βεροίᾳ ὑπῆρχε πολυάριθμος ἐχθρικὸς στρατός, ἐνόμισαν ἀναγκαϊότατον νὰ ἐπιχειρήσουν αἰφνιδιαστικὴν ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Βεροίας, αὐτοὶ μὲν ἀπὸ τοῦ βορειοδυτικοῦ μέρους μὲ τὰς ἰδικὰς τῶν δυνάμεις, οἱ δὲ Ὀλύμπιοι ἀπὸ τοῦ ἀνατολικοῦ μέρους, ἵνα προλάβουν τὸν στρατὸν ἀπαράσκειον κα

ιασκορπίσουν αὐτόν. Πρὸς τοῦτο ἀπέστειλαν ἀμέσως εἰς τὸν Ὀλύμπον δύο ἄνδρας τῆς ἐμπιστοσύνης των διὰ νὰ προσκαλέσουν τοὺς ὀπλαρχηγούς τοῦ Ὀλύμπου, ἵνα ἐπιτεθοῦν μετ' αὐτῶν κατὰ τῆς Βεροίας. Ἀπέστειλαν δὲ συγχρόνως καὶ τὸν ἀδελφὸν τοῦ Γάτσου Καπετὰν Πέτρον εἰς τὰς πέριξ ἐπαρχίας μὲ συστατικὰ γράμματα πρὸς τοὺς προκρίτους, ἵνα δράξουν τὰ ὅπλα κατὰ τῶν ἀπίστων ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀναβολῆς. «Ἐφ' ἃς τὸν Σταυρὸν μὲ τὴν Σημαίαν τῆς Ἐλευθερίας ἀποφασίσαιτε τὸν κοινὸν ἀφανισμόν τοῦ τυράννου», ἔγραφον ἐκ Ναούσης τῇ 3ῃ Μαρτίου οἱ φιλελεύθεροι οὗτοι ἄνδρες εἰς τοὺς χωρικοὺς. «καὶ δυνάμει τοῦ Σταυροῦ ὅλοι ὁμοῦ θὰ κατεξουσιάζωμεν τὴν Βέροian, ἣ ὁποία θὰ εἶναι εἰς ἀσφάλειάν μας μετὰ ταῦτα μεγάλῃ». Προσεκάλεσαν εἰς τὴν Νάουσαν ὅλους τοὺς εἰς τὰ πέριξ μέρη εὐρισκομένους ὀπλαρχηγούς, σωματάρχας καὶ στρατιώτας καὶ ἐμήνυσαν εἰς τοὺς πρῶχοντας τῶν χωρίων ν' ἀποστείλουν ὅλας τὰς οἰκογενείας εἰς τὴν Νάουσαν ἐφοδιάζοντες αὐτὰς μὲ τὰς ἀναγκαίας τροφάς. Καὶ πράγματι μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἤρχισαν σωρηδὸν νὰ συρρέουν εἰς τὴν πόλιν αὐτὴν οἰκογένειαι ἐκ τῶν πέριξ χωρίων, μετὰ τῶν ὁποίων ἦσαν καὶ αἱ οἰκογένειαι τῶν ὀπλαρχηγῶν Καρατάσου καὶ Γάτσου. Οἱ ἴδιοι δὲ ἐφρόντισαν νὰ ἀποταμιεύσουν εἰς τὴν Νάουσαν ὄχι μόνον τροφάς, ἀλλὰ καὶ πολεμοφόδια ἐπαρκῆ. Πάμπολλοι ἔσπευσαν καὶ ἀπὸ τὰ ἀπομεμακρυσμένα ἀκόμη μέρη τῆς Μακεδονίας νὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν Νάουσαν ὥς εἰς ἀσφαλὲς καταφύγιον, εἰς τὸ ὁποῖον εἰσῆλθον μετὰ ταῦτα καὶ τὰ ὑπὸ τὸν Καρατάσον καὶ Γάτσον στρατεύματα ὑπὸ τὰς σημαίας τῆς Ἐλευθερίας, καὶ τοιοῦτοτρόπως ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν προσεῖλκυσε ἡ Νάουσα ὑπὲρ τοὺς τρισχιλίους ἄνδρας, ἐκ τῶν ὁποίων συνεκροτήθη ἀξιόμαχον στρατόπεδον ἑτοιμον, ἵνα ἐπιτεθῇ κατὰ τοῦ ἀσυγκρίτως πολυαριθμοτέρου ἐχθροῦ.

Ἡ Ἐπανάστασις
τῆς Ναούσης

Τὴν πρωτὴν τῆς 22 Φεβρουαρίου οἱ ἀρχηγοί, οἱ πρόκριτοι καὶ οἱ ἔνοπλοι ὅλοι καὶ πλῆθος ἄπειρον μετέβησαν εἰς τὸν Μητροπολιτικὸν Ναὸν τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, ὅπου πάντες μετὰ ψυχικῆς κατανύξεως καὶ εὐλαβείας ἠκροάσθησαν τὴν θείαν λειτουργίαν καὶ ἐκοινώνησαν τῶν ἀχράντων μυστηρίων.

Μετὰ ταῦτα ἐτελέσθη ὑπὸ τοῦ Πρωτοσυγγέλου Γρηγορίου κατα-
 νυκτικὴ δοξολογία, εἰς τὴν ὁποίαν ἔλαβον μέρος καὶ ὅλοι οἱ ἐν Να-
 ούσῃ κληρικοί. Μέγας ἐνθουσιασμός κατέλαβε κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκεί-
 νην τοὺς πάντας καὶ ἡ πόλις ἐπανηγύριζε τὴν ἐλευθερίαν της. Μετὰ
 τὸ τέλος τῆς δοξολογίας ἔγινεν ἡ ὀρκωμοσία, μετὰ τὴν ὁποίαν πάν-
 τες οἱ πολῖται ἐν παρατάξει ἀνῆλθον εἰς τὸν πύργον τοῦ Ζαφειρά-
 κη, ὅπου ἐν μέσῳ βαθυτάτης συγκινήσεως ἀνυψώθη ἐπὶ τοῦ πύργου
 καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων φρουρίων τοῦ τείχους καθὼς καὶ ἐπὶ τῶν ἐπὶ τὰ
 πυλῶν τῆς πόλεως ἡ Ἑλληνικὴ σημαία, φέρουσα ἐπὶ τῆς μιᾶς μὲν
 πλευρᾷ τὸν ἀναγεννώμενον φοῖνικα μὲ τὴν φράσιν «μάχου ὑπὲρ πί-
 στεως καὶ πατρίδος», ἐπὶ δὲ τῆς ἄλλης πλευρᾷ τὸν Σταυρὸν μὲ τὴν
 ἐπιγραφὴν «ἐν τούτῳ νίκα». Ὁ Ζαφειράκης ὠμίλησε τότε πρὸς τὸ
 συγκεντρωμένον πλῆθος ἐνθουσιωδέστατον λόγον, μετὰ τὸν ὁποῖον ἀ-
 νηγορεύθη πολιτικὸς ἀρχηγός. Συνεστήθη ἀμέσως ὑπὸ τούτου τετρα-
 μελὴς ἐπιτροπὴ ἀποτελουμένη ἀπὸ τὸν Πρωτοσύγγelon Γρηγόριον,
 τὸν ἐκ Βοδενῶν Παναγιώτην Ναοῦμ, τὸν ἐκ Καστορίας Ἰωάννην
 Βαρβαρέσκον καὶ τὸν γραμματέα Ζαφείριον Γεωργίου τὸν Βόειον.
 Ἐχαράχθη δὲ καὶ σφραγὶς φέρουσα εἰς τὸ μέσον τὸν Σταυραετὸν
 καὶ γύρω τὴν ἐπιγραφὴν «σφραγὶς τῆς ἐλευθερίας». Ὁ Καρατάσος ἀ-
 νηγορεύθη γενικὸς στρατιωτικὸς ἀρχηγός καὶ διῆρσε τὴν ὅλην στρα-
 τιωτικὴν δύναμιν εἰς τρία μεγάλα σώματα, τὸ μὲν ἐν ἔλαβεν ὑπὸ
 τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἀρχηγίαν μὲ ἀξιωματικὸν τὸν δευτερότοκον υἱὸν του
 Δημήτριον Τσάμην καὶ τὸν υἱὸν τοῦ Ζαφειράκη Φίλιππον, τὸ δεύτε-
 ρον ἔθεσεν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Γάτσου μὲ ὑφοπλαρχηγὸν τὸν ἀ-
 δελφόν του Πέτρον καὶ τὸ τρίτον ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ πρωτοτόκου
 υἱοῦ τοῦ Καρατάσου Γιαννάκη διαταχθέντος νὰ περιφρουρῇ τὴν
 πόλιν κατὰ τὰς διαταγὰς τοῦ πολιτικοῦ ἀρχηγοῦ Ζαφειράκη. Ἀμέ-
 σως συνέλαβον τὸν Τοῦρκον διοικητὴν καὶ Κατὴν καὶ τοὺς περὶ αὐ-
 τοὺς ὀλιγίστους Ὀθωμανοὺς στρατιώτας καὶ ἐφόνευσαν αὐτούς, διό-
 τι δὲν ἠθέλησαν νὰ ὁμολογήσουν ὑποταγὴν εἰς τὴν νέαν τῶν πραγμά-
 των τάξιν.

Νυκτερινή επίθεσις κατὰ τῆς Βεροίας. Ἀμέσως τὴν ἐπομένην ἀπὸ τῆς κηρύξεως τῆς ἐπαναστάσεως ἡμέραν, ἵνα προλάβουν τὴν εἴσοδον εἰς Βέροϊαν καὶ ἄλλου στρατοῦ ἐκ Θεσσαλονίκης, ἐξεστράτευσαν οἱ δύο ἀρχηγοὶ Καρατάσος καὶ Γάτσος κατὰ τῆς Βεροίας μετὰ 1800 ἀνδρῶν, ἀφοῦ ἀπέστειλαν τὸν μὲν σωματάρχην Ἀπόστολον Γαλέτσον μὲ 150 ἀνδρας νὰ καταλάβῃ τὸ μεταξὺ Βοδενῶν καὶ Βεροίας στενόν, τὸν δὲ Καπετὰν Πέτρον μὲ 200 ἄλλους, ἵνα καταλάβῃ ἐπικαίρῳ θέσιν μεταξὺ Βεροίας καὶ Γιαννιτσῶν καὶ τοιουτοτρόπως διακοπῇ ἡ συγκοινωνία τῶν δύο τούτων πόλεων μετὰ τῆς Βεροίας καὶ ἔχουν ἐξησφαλισμένα τὰ νῶτα των. Ἐνῶ ὅμως ἐπλησίαζον εἰς τὴν Βέροϊαν, ἐπληροφορήθησαν ἀπὸ ἀπεσταλμένου τῶν ὀπλαρχηγῶν τοῦ Ὀλύμπου ὅτι αὐτοὶ δὲν ἠδύναντο νὰ κινηθοῦν, διότι δὲν εἶχε φθάσει ἀκόμη ἡ ὑπὸ τὸν Σάλλον ἀναμενομένη ἐπικουρικὴ δύναμις. Τοῦτο ἠνάγκασε τὸν Καρατάσον καὶ Γάτσον νὰ ἀποφασίσουν ἔφοδον κατὰ τῆς Βεροίας ἐν καιρῷ νυκτός, διότι ὁ ἐχθρὸς ἐν Βεροίᾳ ἦτο πολυάριθμος. Ἡ Βέροϊα εἶχεν ἐσπευσμένως ὀχυρωθῇ ὑπὸ τῶν ἐντοπίων Ὀθωμανῶν καὶ τοῦ στρατοῦ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Κεχαγιᾶ Μπέη μὲ ὀχυρώματα καὶ προμαχῶνας, οἱ ὅποιοι εἶχον ἀνεγερθῇ ἐντὸς ὀλιγίστου χρόνου. Οἱ γενναῖοι Μακεδόνες ἐπέπεσαν σίφνης περὶ τὸ μεσονύκτιον κατὰ τῶν βορειοδυτικῶς τῆς πόλεως ὀχυρωμάτων τῶν ἐχθρῶν καὶ ἐξετόπισαν ἐκ τῶν ὀχυρωμάτων τοὺς ἐχθροὺς καὶ ἀπώθησαν τούτους ἐντὸς τῆς πόλεως προξενήσαντες μεγάλην φθορὰν εἰς τὸν Τουρκικὸν στρατόν. Πληροφορηθέντες ὅμως ὅτι ἄλλος πολυάριθμος στρατὸς ἤρχετο πρὸς βοήθειαν ἐκ Θεσσαλονίκης, ἠρκέσθησαν εἰς τὸ νὰ πυρπολήσουν οἰκίας τινὰς Τουρκικὰς εἰς τὰ ἄκρα τῆς πόλεως καὶ ὑπεχώρησαν ἀμέσως διὰ νὰ μὴ περικυκλωθοῦν τὴν ἐπαύριον.

Στρατηγικὸν σχέδιον τῶν τριῶν ἀρχηγῶν καὶ αὐτῶν κατὰ τὸν πυκνὸν δάσος καὶ παραφυλάξῃ τὴν ἀνοδὸν τοῦ Ὀθωμανικοῦ στρατοῦ, εἰδοποιηθῇ δὲ ἀμέσως καὶ ὁ Ζαφειράκης. Τὴν πρωτὰν τῆς

12 Μαρτίου ὁ Κεχαγιᾶ Μπέης μὲ 4000 Τούρκους πεζοὺς καὶ ἵππεῖς προσέβαλε τὴν Μονὴν τοῦ Δοβρᾶ φανταζόμενος ὅτι δι' ἐφόδον ταχείας ἤθελε κυριεύσει αὐτήν. Ὁρχισε τότε γενικὸς πυροβολισμὸς τῶν ὀλίγων Μακεδόνων κατὰ τοῦ πυκνοῦ καὶ ταραχώδους ἐκείνου ἐχθρικοῦ σώματος, ὃ ὁποῖος ἠνάγκασε τὸν ἐχθρὸν νὰ ὑποχωρήσῃ μὲ πολλὰς ἀπωλείας. Μετὰ μικρὰν ἀνάπαυσιν ἐπετέθησαν δριμύτερον οἱ Τοῦρκοι, οἱ ὁποῖοι καὶ κατῴρθησαν νὰ πλησιάσουν τὸ περιτείχισμα τῆς Μονῆς. Τὴν στιγμὴν ὅμως ἐκείνην ἐφόρμησαν μὲ τοὺς ἀνδρας αὐτῶν οἱ ἀνδρεῖοι Γάτσος καὶ Ζαφειράκης καὶ ἐπιτεθέντες ἐκ τῶν πλαγίων ἠνάγκασαν τοὺς Τούρκους νὰ ὑποχωρήσουν κακὴν κακῶς εἰς τὴν Βέροϊαν ἀπολέσαντας περὶ τοὺς 1500 ὀπλίτας καὶ δύο σημαίας, τὰς ὁποίας ἔλαβον οἱ ἡμέτεροι, οἱ ὁποῖοι ἐσημείωσαν τέσσαρας μόνον νεκρούς. Οἱ Μακεδόνες ἀρχηγοὶ μετὰ τὴν νικητήριον πρὸς τὸν Θεὸν εὐχαριστίαν ἀπεφάσισαν ἐν πολεμικῇ συμβουλίᾳ νὰ ἐπιτεθοῦν μεθ' ὅλης τῆς δυνάμεώς των καὶ ἐκ δευτέρου κατὰ τῆς Βεροίας καὶ πρὸς τοῦτο ἀπέστειλαν πεζοδρομὸν εἰς τὸν Ὀλυμπον μὲ τὰς δεούσας ὁδηγίας, ἵνα καὶ οὗτοι κινηθοῦν κατὰ τῆς Βεροίας καὶ συγχρόνως ἔστειλαν τὸν τολμηρὸν Καραμῆτσον μὲ 150 ἀνδρείους εἰς τὰ περὶ τὴν Νάουσαν μέρη, ἵνα στρατολογήσῃ καὶ συγκεντρώσῃ τοὺς δυναμένους νὰ φέρωσιν ὅπλα.

Τὴν περιφανῇ ταύτην νίκην τῶν Γκιαούρηδων πληροφορηθεὶς ἐν Θεσσαλονίκῃ ὁ Ἀμποῦλ Ἀβουδ ἐξεμάνη καὶ φοβούμενος ἐξέγερσιν τῶν Ὀλυμπίων ἀπηύθυνε προκήρυξιν πρὸς πάντας τοὺς ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ Μακεδονίᾳ Μουσουλμάνους, προσκαλῶν αὐτοὺς νὰ τρέξουν μετὰ σπουδῆς εἰς τὸν ἀγῶνα. Αὐτὸς δὲ παρασκευασθεὶς δεόντως ἔφθασε δρομαίως τὴν 12ην Μαρτίου εἰς Βέροϊαν. 74 ἐκ τῶν προκρίτων καὶ εὐπορωτέρων κατοίκων τὴν πόλεως συνελήφθησαν ἀμέσως ὥς ὅμηροι, καὶ ἐρρίφθησαν εἰς τὰς φυλακάς. Ἀναπαυθεὶς ἐκεῖ ὁ Ἀμποῦλ Ἀβουδ ἐπὶ δύο ἡμέρας ἐκινήθη τὴν πρωτὴν τῆς 14ης Μαρτίου ἐπὶ κεφαλῇ στρατιωτικῆς δυνάμεως ἐκ 16000 περίπου πεζικοῦ, ἱππικοῦ καὶ πυροβολικοῦ μὲ δώδεκα κανόνια ἀκολουθούμενος καὶ ἀπὸ πολλοὺς Ἑβραίους καὶ Ἀθιγγάνους. Καὶ εἰς ἀπόστασιν μιᾶς περί-

Ἐκστρατεία
τοῦ Ἀμποῦλ Ἀ-
βουδ κατὰ τῆς
Ναούσης.

που ὥρας ἀπὸ τῆς Ναούσης ἐστρατοπέδευσεν εἰς τὴν θέσιν «Ροδιά».

Ἐπίθεις κα-
τά τῆς Ναούσης.
Γενναία ἀντεπί-
θεις τῶν κατοί-
κων.

Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Ναουσαίων πληροφορηθέντες τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Ἀμποῦλ Ἀβουδ ἐναντίον τῆς Ναούσης, συνεκέντρωσαν ὅλας τὰς δυνάμεις αὐτῶν ἀνερχομένας εἰς 4000 περίπου ἄνδρας εἰς τὴν εὐρισκομένην κάτω τῆς Ναούσης θέσιν «Γάστρα». Ἐκεῖ μετὰ πολεμικὸν συμβούλιον ὁ Καρατάσος διέθεσε τὰς δυνάμεις ὥς ἑξῆς. Αὐτὸς μὲν μὲ τὸν υἱὸν τοῦ Ζαφειράκη Φίλιππον κατέλαβε τὴν παλαιὰν ἐκκλησίαν τοῦ Θεολόγου. Τὸν ἀνδρεῖον αὐτοῦ ἐταῖρον Ἀγγελῆν Γάτσον ἀπέστειλε εἰς τὸ πρὸς Βορρᾶν τῆς Ναούσης Μοναστήριον τοῦ Προδρόμου, ἵνα ἐμποδίσῃ οἰανδήποτε τυχὸν ἐπικουρίαν καὶ ἐπικοινωνίαν τῶν Τούρκων. Τὸν υἱὸν αὐτοῦ Δημήτριον μὲ τοὺς ὀπλαρχηγοὺς Ζῶτον καὶ Ἀθανάσιον Τσουπίην ἀπέστειλεν εἰς τὴν θέσιν «Πλακένια Δραγασιά» ἀνατολικῶς τῆς πόλεως, τὸν δὲ Λάζαρον Ἀρμαδᾶνον καὶ Καραμῆτσον εἰς τὴν παρὰ τὴν γέφυραν πύλην τῆς Ναούσης πρὸς ἀντιπερισπασμὸν τῶν Τούρκων καὶ ὑπεράσπισιν τῆς πόλεως. Τέσσαρες ἄρα κατελήφθησαν ἐπικάairoι θέσεις ἐκτὸς τῆς Ναούσης. Ἐντὸς δὲ τῆς πόλεως καθ' ὅλην τὴν περιφέρειαν τοῦ τείχους καὶ ἰδιαιτέρως εἰς τὰς ὀχυρὰς θέσεις καὶ τοὺς προμαχῶνας τούτου, ἐτοποθετήθησαν οἱ πολῖται Ναουσαῖοι καὶ ἄλλοι ἐκ τῶν περιχώρων ἔνοπλοι ἄνδρες, ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ Ζαφειράκη, ὁ ὁποῖος μὲ τὸν μεγαλύτερον υἱὸν τοῦ Καρατάσου ὠχυρώθη εἰς τὸν κατὰ τὸ Βορειοδυτικὸν ἄκρον τῆς πόλεως παρὰ τὸν ποταμὸν «Ἀραπίτσα» εὐρισκόμενον Παληόπυργον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου καὶ εἰσήγαγε πολλὰς οἰκογενείας.

Τοιοῦτοτρόπως εἶχον τὰ πράγματα ὅτε περὶ τὴν μεσημβρίαν τῆς 16ης τοῦ μηνὸς Μαρτίου δύο ἰσχυρὰ Τουρκικὰ σώματα ἐφάνησαν προχωροῦντα πρὸς τὴν παρὰ τὴν γέφυραν μεσημβρινὴν πύλην τῆς Ναούσης. Ἀλλὰ πρὶν ἢ φθάσουν, ἀπεκρούσθησαν γενναίως ἀπὸ δύο ὀχυρωτάτας θέσεις, ἐκ τῶν ὁποίων τὴν μὲν μίαν ἐκράτει ὁ Καραμῆτσος, τὴν δὲ ἄλλην ὁ Ἀρμαδᾶνος καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσουν περὶ τὸ μεσονύκτιον περίπου. Τὴν ἐπομένην ἡμέραν ἐπα-

νελήφθη ἡ ἀπόπειρα πρὸς τὸ αὐτὸ πάλιν μέρος, ἀλλὰ καὶ πάλιν ἀπεκρούσθη ὑπὸ τῶν γενναίων μαχητῶν, τῶν ὁποίων τὸ θάρρος ηὔξησεν ἡ ἐπιτυχία τῆς προηγουμένης ἡμέρας. Τὴν τρίτην ὁμως ἡμέραν 18ην τοῦ μηνὸς προσετέθη καὶ τρίτον σῶμα ὑπὸ τὸν Κεχαγιᾶ Μπέην, τὸ ὁποῖον διὰ πλαγίας κινήσεως ἐστράφη πρὸς τὴν πύλην τοῦ Ἁγ. Γεωργίου. Ἐνῶ ὁμως ἐπροχωροῦσε πρὸς τὴν Γάστραν, συνήνησε ἐστρατοπεδευμένους εἰς τὴν Πλακένιαν Δραγασιὰν τετρακοσίους ἄνδρας ὑπὸ τὸν Τσάμην, Καρατᾶσον, τὸν Ζῶτον καὶ τὸν Τσοῦπην. Οἱ ὅλῃγοι οὗτοι ἄνδρες δὲν ἐφοβήθησαν ἐκ τοῦ ὄγκου τοῦ ἐχθροῦ, ἀλλ' ἤνοιξαν σφοδρὸν πῦρ κατὰ τοῦ πυκνοῦ ἐχθρικοῦ σώματος. Ταυτοχρόνως καὶ οἱ ὠχυρωμένοι ἐπὶ τῆς θέσεως Καραῖδα, ὅπου ὑπῆρχε καὶ ἐξωκλήσιον ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ὑπὸ τὸν ἀνδρεῖον Κρομυδούσαν ὅπλαρχηγὸν τοῦ Γάτσου ἤρχισαν νὰ πυροβολοῦν κατὰ τοῦ προχωροῦντος ἐκεῖθεν Τουρκικοῦ ἱππικοῦ, καὶ ἠνάγκασαν τοὺς Τούρκους νὰ ὑποχωρήσουν.

Τὴν 19ην τοῦ μηνὸς ὁ Κεχαγιᾶ Μπέης ἐπεχείρησε καὶ δευτέραν καὶ τρίτην ἐφοδὸν μὲ τὸ ἱππικόν του, ἀλλὰ κατόπιν μεγάλων ζημιῶν ἠναγκάσθη ἐν τέλει νὰ ἀποσυρθῇ.

Ὁ Ἄμποῦλ Ἀβουδ κατενόησε τότε ὅτι μόνον μὲ τακτικὴν πολιορκίαν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ κυριευθῇ ἡ ὀχυρὰ αὐτὴ πόλις καὶ εἰς πολιμικὸν συμβούλιον πάντων τῶν ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν ἀπεφασίσθη ἡ ἐπίθεσις κατὰ τῆς Ναούσης ταυτοχρόνως ἀπὸ τριῶν μερῶν μὲ τὸν σκοπὸν νὰ περισπάσουν τὰς δυνάμεις τῶν πολιορκουμένων. Τὴν 22αν Μαρτίου διήρσε τὸν στρατὸν του εἰς τέσσαρα σώματα ὁ Ἄμποῦλ Ἀβουδ καὶ διέταξε τὸ μὲν πρῶτον νὰ προσβάλλῃ τὸν Καρατᾶσον, τὸ δεύτερον τὸν Γάτσον, τὸ τρίτον τοὺς περὶ τὴν μεσημβρινὴν πύλην τῆς πόλεως ὠχυρωμένους καὶ τεθεῖς αὐτὸς ὁ ἴδιος ἐπὶ κεφαλῇ τοῦ τετάρτου σώματος ἐνεφανίσθη πρὸ τῆς Ναούσης περὶ τὴν ἐσπέραν ἔχων ἐκ δεξιῶν καὶ ἐξ ἀριστερῶν τοὺς ἱππεῖς καὶ εἰς τὸ κέντρον τοὺς πεζοὺς καὶ τὰ τηλεβόλα. Τὴν πρωΐαν τῆς ἐπομένης ἡμέρας ἐνήργησεν ἐπίθεσιν κατὰ τῶν εὐρισκομένων εἰς τὴν Πλακένιαν Δραγασιὰν καὶ συγχρόνως ἔστειλεν μέρος τοῦ στρατοῦ του, ἵνα καταλάβῃ τὴν παρα-

πλεύρως κειμένην θέσιν Καραϊδα, τὴν ὁποίαν ἐφύλαττεν ὁ ἀνδρεῖος Κρομυδούσας μὲ ὀλίγους μόνον ἄνδρας. Ὁ πυκνὸς πυροβολισμὸς τῶν περὶ τὸν Τσάμην μαχητῶν ἠνάγκασε τοὺς Τούρκους νὰ ὑποχωρήσουν ἐν ἀταξίᾳ. Ὁ Ἀμποὺλ Ἀβούδ τότε ἀνασυντάξας τὰς δυνάμεις του ἐπανέλαβε μετὰ μεσημβρίαν τὴν ἐπίθεσιν σφοδροτέραν κατὰ τῶν δύο ἐκείνων θέσεων. Οἱ περὶ τὸν Κρομυδούσαν ὀλίγοι Μακεδόνες πρὸ τῆς ὁρμῆς τῶν πολυαρίθμων Τούρκων ἐκάμφθησαν καὶ διεσκορπίσθησαν. Οἱ περὶ τὸν Τσάμην ὅμως κατώρθωσαν νὰ διατηρήσουν τὰς θέσεις αὐτῶν ἀκλόνητοι ἐνισχυθέντες κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς μάχης καὶ ὑπὸ ἐπικουρίας, ἡ ὁποία ἐστάλη ἐγκαίρως ἐκ Ναούσης παρὰ τοῦ πατρὸς Καρατάσου. Ἀδιακόπως πυροβολοῦντες μὲ τὰ μακρὰ τουφέκια των, τὰ ὁποῖα εἶχον κατασκευασθῇ εἰς τὰ ὀπλοποιεῖα τῆς Ναούσης, κατώρθωσαν ὅχι μόνον νὰ ἀναχαιτίσουν τοὺς Τούρκους, ἀλλὰ καὶ μεγάλας ζημίας νὰ ἐπιφέρουν. Ὅταν δὲ ἐνύκτωσεν, ἡ μάχη ἐπαυσεν χωρὶς ὁ ἐχθρὸς νὰ κερδίσῃ οὐδὲ σπιθαμὴν γῆς ἐκ τῆς ὀχυρᾶς ἐκείνης θέσεως. Ἐσκέφθησαν τότε οἱ Ἕλληνες ἀρχηγοὶ ὅτι, ἀφοῦ εἶχε χαθῇ ἡ ὀχυρὰ θέσις τοῦ Ἀγίου Νικολάου ἡ ὑποστηριζομένη, ὅπως εἶπαμεν ἀνωτέρω, ὑπὸ τὸν Κρομυδούσαν, θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ κρατήσουν τὴν θέσιν τῆς «Πλακένιας Δραγασιάς», διότι ὑπῆρχε κίνδυνος νὰ περικυκλωθοῦν καὶ νὰ χάσουν τὸν σύνδεσμον αὐτῶν μὲ τὰ ἄλλα ἑλληνικὰ σώματα, ἀπεφάσισαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν θέσιν αὐτήν. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἦτο ἐπικίνδυνον, διότι ὁ ἐχθρὸς εὐρίσκετο πλέον γύρω των. Ἐπενόησαν τότε τὸ ἐξῆς στρατήγημα. Δύο ὥρας προτοῦ νὰ ἐξημερώσῃ τὴν 24ην Μαρτίου ἔρριψαν τὰς κάπας των ἀπὸ τῶν ὀχυρῶν των θέσεων κάτω. Οἱ Τούρκοι νυκτοφρουροὶ ἐνόμισαν ὅτι ἦσαν οἱ ἐχθροὶ καὶ ἀμέσως ἐπυροβόλησαν κατὰ τῶν ῥιφθέντων φορεμάτων καὶ πρὶν προφθάσουν νὰ γεμίσουν ἐκ δευτέρου τὰ ὅπλα των οἱ Ἕλληνες ἐξηλθον ἀπὸ τοὺς προμαχῶνας των καὶ διὰ μέσου τῶν ἐχθρῶν τάχιστα ἐξηφανίσθησαν πρὸς τὴν πόλιν, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ πάντες σῶφι κατώρθωσαν νὰ εἰσέλθουν διὰ μικρᾶς θύρας εὐρισκομένης εἰς τὸ Ἀνατολικὸν μέρος τοῦ τείχους. Μὲ τὴν κατάληψιν τῆς θέσεως «Πλακένιας Δραγασιάς» ὑπὸ τῶν Τούρκων ὁ Ἀμποὺλ Ἀβούδ οὐδὲν πλέον ἐμπό-

διον συναντήσας ἔφθασεν τὴν 24ην Μαρτίου πρὸ τῶν τειχῶν τῆς Ναούσης, τὴν ὁποίαν καὶ ἐπολιόρησεν.

Ἡ πολιορκία ἀπὸ 22ας μέχρι τῆς 30ῆς Μαρτίου περιωρίσθη Πολιορκία τῆς
Ναούσης. Ἡρω-
ϊκὴ ἄμυνα τῶν
κατοίκων. εἰς ἀδιάκοπον κανονιοβολισμόν κατὰ τῆς πύλης τοῦ Ἀγίου Γεωργίου, εἰς μικροσυμπλοκάς πρὸς τὸ Σῶμα τοῦ Καρατάσου, τὸ ὁποῖον κατεῖχε τὸ ἑξωκκλήσιον τοῦ Θεολόγου καὶ εἰς ἀπόπειραν ἐφόδου πρὸς τὸ βορειοδυτικὸν μέρος τῆς πόλεως, τὸ ὁποῖον ὠνομάζετο «Ἀλώνια».

Ὁ Ἀμποῦλ Ἀβουδ κατανοήσας ὅτι ἦτο πολὺ δύσκολον νὰ κυριεύσῃ τὴν πόλιν, προσεκάλεσε τοὺς κατοίκους εἰς ὑποταγὴν μὲ ἀπαιτηλὰς ὑποσχέσεις. Ἄλλ' οἱ Ναουσαῖοι ἀπέκρουσαν ὑπερήφανα τὰς προτάσεις ταύτας τοῦ πασᾶ, καὶ ἤλπιζον εἰς βοήθειαν ἐκ τοῦ Ὀλύμπου καὶ εἰς δραστηρίαν ἐνέργειαν τοῦ Καρατάσου καὶ τοῦ Γάτσου, οἱ ὁποῖοι εὗρισκοντο ἔξω τῆς Ναούσης. Ὁ Ἀμποῦλ Ἀβουδ ἔξωργισμένος διότι δὲν εἰσηκούσθη, διέταξε γενικὴν ἔφοδον τὴν πρωΐαν τῆς 31ης Μαρτίου, ἣ ὁποία συνέπιπτε μὲ τὴν Μεγάλην Παρασκευήν. Ὁ πασᾶς εἶχε διακηρύξει εἰς τοὺς στρατιώτας του ὅτι ἀφήνει εἰς αὐτοὺς ὥς λείαν ἅπαντας τοὺς κατοίκους καὶ τὴν κινητὴν αὐτῶν περιουσίαν. Ἡ ἔφοδος ἂν καὶ ἐφαίνετο ὅτι ἐνηργεῖτο ἀπὸ τὰς τρεῖς πλευρὰς τῆς πόλεως, διηυθύνθη ὅμως κυρίως κατὰ τῆς πύλης τοῦ Ἀγίου Γεωργίου, κατὰ τῆς ὁποίας τὸ Τουρκικὸν πυροβολικὸν ἔβαλλεν προηγουμένως ἑπτὰ ὀλοκλήρους ἡμέρας. Οἱ Ναουσαῖοι μὲ πολὺν ζήλον εὗρισκοντο ὅλοι ἐπὶ τῶν τειχῶν μὲ τὰ ὅπλα των καὶ μὲ πολλὴν δεξιότητα καὶ καρτερικότητα ἀπέκρουσαν τὸν ἐχθρόν. Ὁ Ζαφειράκης ἀεικίνητος καὶ ἀκούραστος ἔτρεχε παντοῦ ἐπιθεωρῶν τὰ τεῖχη καὶ τοὺς πύργους, ἐφοδιάζων τοὺς μαχομένους μὲ πυρομαχικά, ἐμψυχῶν αὐτοὺς καὶ ὑπενθυμίζων ὅτι μάχονται ὑπὲρ τῆς πίστεως, τῆς πατρίδος, τῶν γονέων καὶ τῶν συγγενῶν των. Ἡ ἐπίθεσις αὕτη καθὼς καὶ ἡ δευτέρα, γενομένη τὴν ἐπομένην ἡμέραν ἀπεκρούσθησαν. Οἱ Τούρκοι ἐπεχείρησαν καὶ τρίτην πεισματωδεστέραν ἐπίθεσιν τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα 2 Ἀπριλίου, ἀλλὰ καὶ αὕτη ἀπέτυχεν. Τὴν ἐπομένην ἠκολούθησε καὶ νέα ἐπίθεσις χωρὶς ἀποτέλεσμα καὶ αὕτη καὶ μὲ μεγάλας ἀπωλείας τῶν Τούρκων. Ἐν τῷ μεταξὺ κατέφθασεν εἰς τὸ

Τουρκικὸν στρατόπεδον ἐπικουρία ἐκ 3.000 πεζῶν καὶ ἱππέων προ-
ερχομένων ἀπὸ τὰς ἐπαρχίας τῶν Καϊλαρίων, Ἀνασελίτσης καὶ Χρου-
πίστης. Ὁ Ἀμποῦλ Ἀβουδ ὥθησε τότε ὅλας τὰς ἀνανεωθείσας καὶ
αὐξηθείσας δυνάμεις του πρὸς τὰ τείχη καὶ ἡ μάχη γενικὴ καὶ συνε-
χὴς διήρκεσε μέχρι βαθείας νυκτός. Αἱ καθημεριναὶ ἐπιθέσεις εἶχον
κουράσει τοὺς Ναουσαίους καὶ αἱ ἑλπίδες τῆς ἑξῶθεν βοηθείας εἶχον
ἐκλίπει καὶ τὸ χειρότερον ἦτο ὅτι τὰ τουφέκια των εἶχον ἀνάγει ἀπὸ
τὸν ἀδιάκοπον πυροβολισμόν, καὶ ἤρχισαν νὰ καθίστανται ἄχρηστα.
Τὰ ἄφθονα καὶ καλὰ τουφέκια τῶν ὀπλοποιείων τῆς Ναούσης εἶχον
διανεμηθῇ εἰς ὅλους τοὺς κατοίκους τῆς περιφερείας καὶ δὲν ὑπῆρ-
χον πλέον ἄλλα διὰ νὰ ἀντικαταστήσουν τὰ καταστρεφόμενα.

Τραγικὴ κα-
ταστροφὴ τῆς
Ναούσης.

Τέλος τὴν 6ην Ἀπριλίου ἡμέραν Πέμπτην τῆς Διακαινησίμου
οἱ Τούρκοι κατῴρθωσαν νὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν πόλιν διὰ τῆς πύλης
τοῦ Ἀγίου Γεωργίου. Τραγικαὶ σκηναὶ ἐπηκολούθησαν ἐντὸς τῆς πό-
λεως. Οἱ Τοῦρκοι ἀλαλάζοντες διεχύθησαν εἰς τοὺς δρόμους, ἔσπευ-
δεν ἕκαστος νὰ λάβῃ τὸ βραβεῖον, τὸ ὅποιον εἶχεν ὑποσχεθῇ ὁ πα-
σῶς καὶ ἡ πόλις παρεδόθη εἰς τὸ πῦρ, τὴν λεηλασίαν, τὴν σφαγὴν,
τὴν αἰχμαλωσίαν. Ἄλλοι ἐκλείσθησαν εἰς τὰ σπίτια των, ἀπὸ τὰ
παράθυρα τῶν ὀπίων ἐπυροβόλουν κατὰ τῶν Τούρκων, ἕως ὅτου
παρεδίδοντο εἰς τὴν σφαγὴν, ἄλλοι ἔσπευσαν εἰς τὴν δυτικὴν πύλην
διὰ νὰ σωθοῦν φεύγοντες ἀπ' ἐκεῖ καὶ ἄλλοι γέροντες καὶ γυναῖκες
κατὰ τὸ πλεῖστον συνέρρευσαν εἰς τὴν Μητροπόλιν εἰς τὸν ναὸν τοῦ
Ἀγίου Γεωργίου, ἵνα ἐπικαλεσθοῦν τὴν ἐξ ὕψους βοήθειαν. Ἄλλ'
οἱ Τοῦρκοι μετ' ὀλίγον παρεβίασαν τὰς θύρας καὶ ὥρμησαν μὲ γυ-
μνὰ τὰ σπαθία κατὰ τοῦ ἐντροῦμου ἐκείνου πλήθους. Καὶ ὅσοι δὲν
ἐφρονεύθησαν ἐσύρθησαν εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν. Κάθε Τοῦρκος στρα-
τιώτης εἶχε τὸν αἰχμάλωτόν του, μερικοὶ δὲ καὶ δύο καὶ τρεῖς, τοὺς ὁ-
ποίους ἔσυραν ὡς κτήνη. Τὰ πολύτιμα ἱερὰ σκεύη καὶ τὰ κειμήλια
τῶν ναῶν διηρπάγησαν, τὸ αἶμα ἐχύθη ἄφθονον, αἱ ὕβρεις τῶν Τούρ-
κων, οἱ ἀλαλαγμοὶ των, τὰ βογγητὰ τῶν πληγωμένων, αἱ σπαρα-
κτικαὶ κραυγαὶ τῶν γυναικῶν εἶχον μεταβάλλει τὴν πόλιν εἰς πρᾶ-
γματικὴν κόλασιν. Ἐντὸς τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀγίου Γεωργίου ἐφρονεύθη

ἱερουργῶν ὁ ἐκ Πέτρας τοῦ Ὀλύμπου Παπαγιάννης μὲ ἄλλους τέσσαρας ἱερεῖς. Εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀγίου Δημητρίου εἶχον καταφύγει καὶ ἐκεῖ ἱκανοὶ Ναουσαῖοι καὶ πολλὰ γυναικόπαιδα. Οὗτοι ἀμυνόμενοι ἔπεσαν ὁ ἓνας μετὰ τὸν ἄλλον ἀφοῦ ἐπέφεραν μεγάλην φθορὰν εἰς τὰ πλήθη τῶν ἐπιδρομέων. Ἐκεῖ κατεκρεουργήθη καὶ ὁ Πρωτοσύγγελος Γρηγόριος ἀγωνιζόμενος νὰ προστατεύσῃ τὰ γυναικόπαιδα.

Οἱ Τοῦρκοι προχωρήσαντες πρὸς τὸ ἄνω μέρος τῆς πόλεως συν- ἠντησαν Ἀλβανούς τινας ὠχυρωμένους ὑπὸ τοὺς ἀνδρεῖους ὀπλαρχηγούς τὸν Ζῶτον καὶ τὸν Τσούπην, οἱ ὅποιοι εἶχον καὶ τὸν μικροτερον υἱὸν τοῦ Καρατάσου Κωτούλαν καὶ ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ ὠχυρώματος. Καὶ ἀπεκρούσθησαν μὲν ἐπανειλημμένως, τέλος ὅμως κατώρθωσαν νὰ εἰσπηδήσουν εἰς τὸ ὠχύρωμα. Τότε ὁ Ζῶτος τραυματισθεὶς ἐπικινδύνως καὶ φοβηθεὶς μὴ συλληφθῇ ζωντανὸς εἶπεν εἰς τοὺς συμπολεμιστάς του: «Ἐγὼ θὰ μείνω ἔδῳ καὶ θὰ καῶ, σεῖς πάρετε τὸν Κωτούλαν καὶ φύγετε διὰ νὰ σωθῇτε». Οἱ ὀλίγοι οὗτοι μαχηταὶ πράγματι διελθόντες διὰ μέσου τῶν πολεμίων ξιφῆρεις κατώρθωσαν διὰ τῆς δυτικῆς πύλης νὰ σωθοῦν εἰς τὸν Ἅγιον Νικόλαον ἔξω τῆς Ναούσης, ὁ δὲ γενναῖος Ζῶτος, μόλις οἱ Τοῦρκοι διεχύθησαν εἰς τὸ ὠχύρωμα, ἔβαλε φωτιά εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην καὶ ἀνετινάχθη εἰς τὸν ἀέρα μαζὶ μὲ τοὺς Τούρκους, ἀκολουθῶν τὸν ἥρωϊκὸν ἐκείνον δρόμον, τὸν ὅποιον ἐβάδισαν καὶ ἄλλοι ἥρωες μέσα εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἔθνους μας μακροῦ ἀγῶνος, ὁ Σουλιώτης μοναχὸς Σαμουήλ τὸ 1803 εἰς τὴν ἁγίαν Παράσκευην τοῦ ἥρωϊκοῦ Σουλίου, ὁ Γερο-Καψάλης τὸ 1826 εἰς τὴν τραγικὴν καταστροφὴν τοῦ Μεσολογγίου, ὁ ἡγούμενος Γαβριήλ τὸ 1866 εἰς τὸ θρυλικὸν ὀλοκαῦτωμα τῆς Μονῆς τοῦ Ἀρκαδίου.

Οἱ Τοῦρκοι ἦσαν κύριοι ὀλοκλήρου πλεόν τῆς πόλεως, παντοῦ αἱ Ἑλληνικαὶ σημαῖαι κατεργρίφθησαν καὶ ὑψώθησαν αἱ Τουρκικαί. Ἐμεινεν ὅμως ἀκόμη ὁ πύργος τοῦ Ζαφειράκη, ὁ ὁποῖος οὔτε παρεδίδετο, ἀλλὰ καὶ οὔτε ἦτο δυνατόν νὰ κυριευθῇ εὐκόλα. Ὁ Ζαφειράκης εὐρίσκετο ἐκεῖ μὲ 500 ἀτρόμητα παληκάρια του καὶ μὲ τὸν μεγαλύτερον υἱὸν τοῦ Καρατάσου, Γιαννάκην καὶ μὲ ἀρκετὰς οἰκογενείας. Ὁ

Ἡρωϊκὸς θάνατος τοῦ Ζῶτου.

Ἡ ἄλωση τοῦ πύργου τοῦ Ζαφειράκη.

πύργος ἦτο ὀχυρώτατος καὶ ὁ Ζαφειράκης ἐπὶ τρεῖς ὀλοκλήρους ἡμέρας ἡμόνετο γενναίως καὶ μὲ τὸν περισπασμὸν αὐτὸν ἔδωκε πολύτιμον εὐκαιρίαν εἰς πολλοὺς Ναουσαίους, νὰ ἐξέλθουν τῆς Ναούσης καὶ διὰ τῆς Κλεισούρας νὰ σωθοῦν εἰς τὰ κρυσφήγετα τοῦ Βερμίου, ἀπὸ ὅπου πολλοὶ διεσώθησαν καταφυγόντες εἰς τὸ τρεῖς ὥρας τῆς Ναούσης ἀπέχον Γραμματίκοβον. Ὁ πασᾶς τότε διέταξε νὰ πολιορκηθῇ ὁ πύργος ἀπ' ὅλα τὰ μέρη, ἵνα ἐξαναγκάσῃ τὸν Ζαφειράκην νὰ παραδοθῇ. Εἰς τὴν πρόσκλησιν τοῦ πασᾶ πρὸς παραδόσιν ἀπήντησαν οἱ ἐν τῷ πύργῳ πολιορκημένοι γενναῖοι Ναουσαῖοι μὲ γενικὸν πυροβολισμόν, ὁ ὁποῖος ἠρραίωσε πολὺ τὰς πρώτας σειρὰς τῶν πυκνῶν φάλαγγων τοῦ ἐχθροῦ.

Οἱ Τοῦρκοι μανιώδεις ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ πύργου, ἀλλ' ἀπτόητοι οἱ Ἕλληνες μαχηταὶ ἀπέκρουσαν τὴν ἐπίθεσιν. Τὴν ἐπομένην ἡμέραν ἐπανελήφθη ἡ ἐπίθεσις σφοδροτέρα ἀλλὰ καὶ αὐτὴ χωρὶς ἀποτέλεσμα. Οἱ Τοῦρκοι ἤρχισαν πλέον νὰ χρησιμοποιοῦν καὶ τὸ πυροβολικόν των κατὰ τοῦ πύργου καὶ ἐπέφερον ἱκανὰς ζημίας. Ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε νυκτώσει. Ὁ Ζαφειράκης ἀντιληφθεὶς πλέον ὅτι οὐδεμία ἐλπίς σωτηρίας ὑπῆρχε, ἀπεφάσισε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν πύργον καὶ τὴν ἐπομένην 8ην Ἀπριλίου, ἐνῷ ἀκόμη οἱ Τοῦρκοι ἐκοιμῶντο, ἐξῆλθεν ἀπὸ τὸν πύργον μὲ ὀλίγους ἀπὸ τοὺς συντρόφους του καὶ μὲ τὰς οἰκογενείας, ποὺ εἶχον καταφύγει ἐκεῖ, καὶ κατηυθύνθησαν πρὸς τὸν Ἅγιον Νικόλαον, διὰ νὰ μὴ γίνουν δὲ ἀντιληπτοὶ ἀπὸ τοὺς Τούρκους ἠναγκάσθησαν νὰ πνίξουν τὰ κλαίοντα βρέφη των. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Ὀθωμανικὸς στρατὸς ἀντιληφθεὶς τὴν διαφυγὴν τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τῶν συντρόφων του ἐπετέθη κατὰ τοῦ ὀχυρώματος καὶ μετὰ γενναίαν ἀντίστασιν τῶν Ἑλλήνων μαχομένων κατέλαβεν αὐτό, καὶ κατέσφαξε τὴν ἀπομείνας ἐκεῖ ἐκ 400 ἀνδρῶν φρουράν.

Ἡρωϊκὴ αὐτο-
θυσίᾳ τῶν Να-
ουσαίων γυναι-
κῶν.

Ὅπισθεν τοῦ πύργου τοῦ Ζαφειράκη εἶχον καταφύγει διὰ νὰ εὗρουν ἐκεῖ σωτηρίαν ἱκανὸν πλῆθος ἀπὸ γυναικόπαιδα. Οἱ Τοῦρκοι ἐπετέθησαν ἐναντίον τούτων. Πολλὰί τότε γυναῖκες, μητέρες μὲ μικρὰ παιδιὰ εἰς τὴν ἀγκαλιάν των βλέπουσαι ὅτι θὰ ἐπιπτον ζωντανὰι

εἰς τὰ χέρια τῶν Τούρκων διὰ νὰ ἀποφύγουν τὴν ἀτίμωσιν, τὴν αἰχμαλωσίαν καὶ τὸν ἐξισλαμισμόν τῶν παιδιῶν, ἐπροχώρησαν εἰς ἓνα ὕψωμα, τὸ ὁποῖον εὗρίσκετο ἐπάνω ἀπὸ τὸν καταρρακτώδη ποταμὸν «Ἀραπίτσα», καὶ ἀπ' ἐκεῖ ἐρρίφθησαν εἰς τὰ ὀρμητικὰ νερὰ τοῦ ποταμοῦ. Τοιουτοτρόπως ὅλη ἡ σεμνὴ ἐκείνη χορεία τῶν ἡρωίδων παρθένων καὶ μητέρων ἀφῆκε προώρως τὸν κόσμον καὶ ἔδωκεν εἰς τὴν νεωτέραν ἡμῶν ἱστορίαν, παρὰδειγμα ἀμίμητον ὁμαδικῆς αὐτοκτονίας, δεύτερον μετὰ τὸν μαρτυρικὸν θάνατον, τὸν ὁποῖον οὐχὶ πρὸ μακροῦ χρόνου ὑπέστησαν εἰς τὸ Ζάλογγον αἱ ἡρωίδες τοῦ Σουλίου.

Ὁ Τουρκικὸς στρατός, ἀφοῦ ἐκυρίευσεν τὸν πύργον τοῦ Ζαφειράκη, ἐτράπη εἰς τὴν λεηλασίαν καὶ τὴν καταστροφὴν τῆς πόλεως. Αἱ ἐκκλησίαι, τὰ σχολεῖα, αἱ βιβλιοθήκαι, τὰ σπίτια καὶ ὅλα τὰ δημόσια καὶ ἰδιωτικὰ καταστήματα ἐπυρπολήθησαν καὶ μετεβλήθησαν εἰς ἐρείπια. Οἱ κάτοικοι ἢ ἐσφάγησαν ἀμέσως ἢ συνελήφθησαν αἰχμάλωτοι καὶ ὠδηγήθησαν εἰς τὸ στρατόπεδον διὰ νὰ βασανισθῶσιν ἐκεῖ σκληρῶς. Πάμπολοι Ἑβραῖοι ἔνοπλοι τότε, καθὼς ἀναφέρει ὁ ἱστορικὸς Τρικούπης, παρακολουθοῦντες τὸν τουρκικὸν στρατόν, πολύδιφοι χριστιανικοῦ αἵματος ἔγιναν ἐκούσιοι δῆμιοι. Ὁ Ζαφειράκης καταφυγὼν, ὅπως εἵπομεν ἀνωτέρω, εἰς τὸν Ἅγιον Νικόλαον συνήνητησεν ἐκεῖ τοὺς ὀπλαρχηγούς Καρατάσον καὶ Γάτσον καὶ τοὺς ἄλλους διασωθέντας σωματάρχας, οἱ ὁποῖοι μὲ μεγίστην συγκίνησιν εἶδον τὸν μεγάλῳψυχον συναγωνιστὴν των διασωθέντα ὥς ἐκ θαύματος καὶ κατόπιν συμβουλίου ἀπεφάσισαν νὰ κατέλθουν εἰς τὴν πέραν τοῦ Ὀλύμπου Ἑλλάδα, ὅπου θὰ ἤμποροῦσαν νὰ ἀσφαλίσθουν τὰ καταφυγόντα εἰς τὸν Ἅγιον Νικόλαον γυναικόπαιδα, αὐτοὶ δὲ νὰ συναγωνισθῶν μὲ τοὺς ἀντόθι ἀγωνιζομένους ἀδελφούς των ὑπὲρ πατρίδος, εἰς τὸν βωμὸν τῆς ὁποίας προσέφεραν συζύγους προσφιλεῖς, τέκνα νεαρά, ἀδελφούς, συγγενεῖς, περιουσίαν, τὰ πάντα. Ἐπροχώρησαν λοιπὸν πρὸς τὸ χωριὸν Σέλι, ἀλλ' ἐπληροφορήθησαν ἐκεῖ ὅτι τὸ στενὸν τοῦ Φραγκότσι, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐπρόκειτο νὰ περάσουν, εἶχε καταληφθῇ ἀπὸ τοὺς Κονιάρους τοῦ Σαρηγκιόλ. Ἀπεφάσισαν τότε νὰ τοποθετήσουν εἰς κατάλληλον θέσιν τὰ γυναικόπαιδα μὲ φρουρὰν 150

Ἡρωϊκὸς θάνατος τοῦ ἀρχηγοῦ Ζαφειράκη.

ἀνδρῶν ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ Ζαφειράκη, οἱ δὲ ἄλλοι ὑπὸ τὸν Καρατάσον καὶ Γάτσιον νὰ ἀνοίξουν τὸν δρόμον διὰ τῶν ὄπλων. Καὶ πράγματι ἐπέτεσαν μὲ ὁρμὴν κατὰ τῶν Κονιάρων καὶ ἔτρεψαν αὐτοὺς εἰς φυγὴν. Ἀλλὰ δυστυχῶς ἰσχυρὸν στρατιωτικὸν ἀπόσπασμα σταλὲν ἀπὸ τὸν Ἀμποῦλ Ἀβουὺδ τὴν ἰδίαν ἡμέραν, διὰ νὰ καταδιώξῃ τοὺς καταφυγόντας περιεκύκλωσεν ἑξαφνικὰ τὰ γυναικόπαιδα, τὸν Ζαφειράκην καὶ τοὺς λοιποὺς ἄνδρας. Οἱ Ναουσαῖοι ἀντέστησαν γενναίως, ἠναγκάσθησαν ὅμως πρὸ τῆς ἀνωτέρας Τουρκικῆς δυνάμεως νὰ διασκορπισθοῦν. Τὰ γυναικόπαιδα τότε, μεταξὺ τῶν ὁποίων εὐρίσκοντο καὶ αἱ γυναῖκες τῶν ἀρχηγῶν, συνελήφθησαν καὶ μετεφέρθησαν ὡς κτήνη εἰς τὴν Νάουσαν. Ὁ δὲ υἱὸς τοῦ Ζαφειράκη Φίλιππος διέφυγε κρυφίως εἰς τὴν κωμόπολιν Κλεισούραν, ἀλλὰ ἐκεῖ συλληφθεὶς ὑπὸ τῶν Τούρκων, δέσμιος ὠδηγήθη εἰς τὰ Ἰωάννινα, ὅπου σκληρῶς καὶ ἀπανθρώπως βασανισθεὶς ἐκαρτομήθη. Ὁ Ζαφειράκης μὲ τὸν υἱὸν τοῦ Καρατάσου Γιαννάκην καὶ δώδεκα ἄλλους κατέφυγον διὰ νυκτερινῆς πορείας εἰς τὸν Βάλτον, ὅπου ἐκρύβησαν εἰς τὴν δασώδη θέσιν «Σοφολιά», ἥ ὁποία ἀπεῖχεν ἀπὸ τὴν Βέροιαν μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν, μὲ τὸν σκοπὸν νὰ κατέλθουν καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν πέραν τοῦ Ὀλύμπου ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα. Προδοθέντες ὅμως περιεκυκλώθησαν ἀπὸ ἰσχυρὸν Τουρκικὸν ἀπόσπασμα. Ὁ τοῦρκος ἀρχηγὸς προέτεινεν εἰς αὐτοὺς νὰ παραδοθῶν μὲ ὅρους, ἀλλ' ἐκεῖνοι ἀπήντησαν μὲ πυροβολισμοὺς ἐναντίον των καὶ κατὰ τὴν ἐπακολουθήσαν συμπολοκὴν ἔπεσαν ὅλοι ἥρωϊκῶς.

Αὐτὸ ὑπῆρξε τὸ τέλος τοῦ Ζαφειράκη Θεοδοσίου, λογοθέτου, ὁ ὁποῖος διακρινόμενος ἐπὶ εὐφυΐᾳ, πολεμικῇ ἱκανότητι καὶ παιδείᾳ ὑπεκίνησε τὴν Δυτικὴν Μακεδονίαν εἰς ἐπανάστασιν, εἰς τὴν ὁποίαν πρωτηγωνίστηκε καὶ ὑπὲρ τῆς ὁποίας προσέφερε τὸν ἑαυτὸν τοῦ θυμῶς εὐγενὲς κατὰ τρόπον τραγικόν, ὅπως καὶ ὁ ἥρωϊς τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας Ἐμμανουὴλ Παπᾶς!

Διάσωσις τοῦ
Καρατάσου καὶ
Γάτσου εἰς Στε-
ρεάν Ἑλλάδα.

Τότε οἱ δύο ἀρχηγοὶ Καρατάσος καὶ Γάτσος, μαζὶ μὲ τοὺς ὁποίους εἶχον διασωθῇ καὶ τὰ δύο παιδιὰ τοῦ Καρατάσου ὁ Τσάμης καὶ ὁ Κωτούλας καθὼς καὶ ὁ ἀδελφὸς τοῦ Γάτσου Πέτρος, ἰδόντες

4.— Ἡ ἱστορικὴ τοποθεσία «Κιόσκι» ἐν Ναούσῃ

ὅτι οὐδεμία πλέον ἐλπὶς ὑπάρχει πρὸς διάσωσιν τῆς πατρίδος των ἢ τῶν οἰκογενειῶν των, μὲ ὀκτακοσίους περίπου ὁπαδούς των ἔλαβον τὴν ἄγουσαν πρὸς τὴν Θεσσαλίαν καὶ ἀφοῦ διέβησαν ποταμούς, ὄρη δύσβατα καὶ ἐπικινδύνους πεδιάδας, παντοῦ ἡρωϊκῶς μαχόμενοι πρὸς τοὺς περικυκλοῦντας αὐτοὺς πολεμίους, διέσχισαν τὴν Θεσσαλίαν, εἰσῆλθον εἰς τὴν Ἡπειρον καὶ ἀφοῦ συνῆψαν μάχας εἰς τὸ Κομπότι καὶ τὴν Πλάκαν, ἔφθασαν τέλος εἰς τὸ πολιορκούμενον Μεσολόγγι.

Ὁ Ἀμποῦλ Ἀβούδ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Νάουσαν μὲ τὴν πολυὰ Εἰσοδος τοῦ
 ριθμον ἀκολουθίαν του τὴν 9ην Ἀπριλίου Κυριακὴν τοῦ Ὡμαῖ καὶ Ἀμποῦλ Ἀ-
 κατηνύνη πρὸς τὸν πύργον τοῦ Ζαφειράκη, τὸν ὁποῖον ἐπεθεώ- Νάουσαν. Λε-
 ρησε καὶ μετὰ ταῦτα ἔστησε τὴν σκηνὴν του εἰς τὸ μεσημβρινοδυτι- ηλασία καὶ
 κὸν ἄκρον τῆς πόλεως παρὰ τὴν ρίζαν γιγαντιαίου καὶ βαθυσκίου πλα- καταστροφὴ
 τάνου εἰς τὴν σημερινὴν μαγευτικὴν τοποθεσίαν Κιόσκι. τῆς ἐπαρχίας
 Ναούσης.

Ἐκεῖ ἐπὶ δίσκου ἀργυροῦ ἔφεραν τὰ κεφάλια τοῦ Ζαφειράκη καὶ τοῦ Γιαννάκη Καρατάσου. Ἐκεῖ ὠδηγήθησαν ἐνώπιον αὐτοῦ καὶ αἱ οἰκογένειαι τῶν ἀρχηγῶν Ζαφειράκη, Καρατάσου καὶ Γάτσου. Μέχρι τῆς 10ης Ἀπριλίου ὁ ἀριθμὸς τῶν θυμάτων περιορίζετο ἐντὸς τῆς πόλεως, ἀλλὰ ἀπὸ τῆς 11ης μόλις εἶδον οἱ Τοῦρκοι ὅτι ἐξησφαλίσθησαν ἀπὸ κάθε κίνδυνον, ἀμέσως διεσπάρησαν εἰς ὁλόκληρον τὴν ἐπαρχίαν καὶ ἐπέπεσαν κατὰ τῶν ἀόπλων καὶ δυστυχημένων κατοίκων σφάζοντες καὶ αἰχμαλωτίζοντες ἐπὶ ὁλόκληρον ἑβδομάδα εἰς ὅλα τὰ χωρία. 120 κωμοπόλεις καὶ χωρία ἔγιναν παρανάλωμα τοῦ πυρός. Ὅσοι δὲν εἶχον σφαγῇ ἀπήχθησαν πρὸς πώλησιν ὥς κτήνη εἰς τὰς ἀγορὰς τῶν διαφόρων πόλεων. Πολλοὶ τότε φιλάνθρωποι ψυχαὶ Ἑλλήνων εἰς τὰς ἀγορὰς τῆς Θεσσαλονίκης, Μοναστηρίου, Σερραίων καὶ Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἀλλαχοῦ ἐξηγόρασαν μὲ ἄδρὰ λύτρα πολλοὺς ἀτυχεῖς αἰχμαλώτους.

Τέλος τὴν 25ην Ἀπριλίου, ὁ Ἀμποῦλ Ἀβούδ ἀφοῦ κατηδάφισε Θριαμβευ-
 τὰ τεῖχη τῆς Ναούσης πλὴν τοῦ πύργου τοῦ Ζαφειράκη, τὸν ὁποῖον τικὴ ἐπάνο-
 διετήρησεν εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης του, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Θεσσα- δος τοῦ Ἀμ-
 λονίαν, ὅπου εἰσῆλθεν θριαμβευτικῶς. Ἐσυρὲν ὀπισθὲν του πληθὺν Ἡ μαρτυρι-
 αἰχμαλώτων μεταξὺ τῶν ὁποίων τὰς συζύγους τῶν ὀπλαρχηγῶν Ζα- κὴ τύχη τῶν
 ἐν Θεσσαλο- αἰχμαλώτων
 νίκη.

φειράκη, Καρατάσου καὶ Γάτσου, καὶ τοὺς προκρίτους τῆς Βεροίας ἀλυσσοδεμένους. Ὁ Ἀμποὺλ Ἀβοῦδ εἰσῆλθεν εἰς τὴν πρωτεύουσάν του διὰ τῆς πύλης τοῦ Βαρδαρίου τὴν 7ην Μαΐου ἐν θριαμβευτικῷ ἀλαλαγμῷ, ἐνῷ αἱ φυλακαὶ αὐτῆς ἦσαν γεμᾶται ἀπὸ τοὺς συλληφθέντας χριστιανούς.

Μόλις ἔφθασεν ὁ Ἀμποὺλ Ἀβοῦδ, διέταξε καὶ ἐξετέθησαν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας πρὸς τῆς πύλης τοῦ Διοικητηρίου αἱ ἐπαναστατικαὶ σημαῖαι τῆς Ναούσης καὶ αἱ κεφαλαὶ τοῦ Ζαφειράκη καὶ τοῦ Γιαννάκη τοῦ υἱοῦ τοῦ Καρατάσου, αἱ ὁποῖαι ἐστάλησαν κατόπιν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν πρὸς βεβαίωσιν τῆς μεγάλης νίκης τοῦ πασᾶ κατὰ τῶν τρομερῶν του ἐχθρῶν. Μετὰ ταῦτα ὠδηγήθησαν ἐνώπιόν του 74 προύχοντες τῆς Βεροίας καὶ ἐμαστιγώθησαν σκληρῶς, ἐκ τούτων 34 μόνον κατώρθωσαν ἀντὶ πολλῶν λύτρων νὰ σωθοῦν, ἐνῷ οἱ λοιποὶ 40 ἀπέθανον εἰς τὰς φυλακὰς οἰκτρῶς. Ἐσύρθησαν μετὰ ταῦτα πρὸς τοῦ Διοικητηρίου αἱ μεταφερθεῖσαι εἰς τὴν Θεσσαλονικὴν ἀρχόντισσαι γυναῖκες τῆς Ναούσης καὶ ὑπεβλήθησαν εἰς ἀπερίγραπτα μαρτύρια διὰ νὰ ἀλλαξοπιστήσουν. Παρ' ὅλα ὅμως τὰ βασανιστήρια καὶ τοὺς ἐξευτελισμοὺς προετίμησαν αὗται νὰ ἀποθάνουν παρὰ νὰ δεχθοῦν τὸν ἐξιλαμισμόν. Ὁ ἱστορικὸς Τρικούπης ἀναφέρει ὅτι, αἱ γυναῖκες τῶν ἀρχηγῶν Καρατάσου καὶ Ζαφειράκη προσηλώθησαν ὄρθιαι ἐπὶ τοῦ τοίχου μιᾶς τῶν αἰθουσῶν τοῦ παλατίου τοῦ Βεζύρη καὶ ἀπέθαναν πολυειδῶς βασανιζόμεναι. Καὶ οἱ ὄμηροί τῆς Χαλκιδικῆς ἐμαστιγώθησαν καὶ ἐβασανίσθησαν σκληρῶς καὶ οἱ περισσότεροι ἀπὸ αὐτοὺς ἀπέθανον.

Ἡ ἐπανάστασις τοῦ Ὀλύμπου
Μὲ τὴν καταστροφὴν τῆς Ναούσης, τοῦ τελευταίου τούτου προπυργίου τῆς Βορείου Ἑλλάδος, ἔληξεν ὁ ἐπαναστατικὸς ἀγὼν τῶν Μακεδόνων. Αἱ πράξεις τῶν ἀρχηγῶν Ναουσαίων ὑπῆρξαν μέχρι τραγικῆς αὐτοθυσίας ἡρωϊκαί. Ἡ ἔλλειψις συντονισμοῦ ἐνεργείας εἰς τὸν ἐν Βορείῳ Ἑλλάδι ἐπαναστατικὸν ἀγῶνα ἦτο ἡ κυριωτέρα ἀφορμὴ τῆς ἀποτυχίας τῆς ἐπαναστάσεως ἐνταῦθα. Οἱ ὀπλαρχεγοὶ τοῦ Ὀλύμπου εἶχον κληθῆ νὰ συγχρονίσουν τὸ κίνημά των καὶ νὰ βοηθήσουν τὴν Νάουσάν. Ἀλλ' ἐν Ὀλύμπῳ τὰ πράγματα εἶχον λάβει

οὐχὶ εὐχάριστον τροπὴν. Μόλις τὴν 22αν Μαρτίου, τέσσαρας ὁλοκλήρους μῆνας μετὰ τὴν ἀναχώρησίν του ἐκ Ναυπλίου, περιπλανώμενος ματαίως εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου ἔφθασεν ὁ Γρηγόριος Σάλλας συνοδευόμενος ἀπὸ τὸν Πολωνὸν Λεζίνσκι, τὸν ἔξ Ἀνδρου ἱερομόναχον καὶ διδάσκαλον Θεόφιλον Καίτην, τὸν Γεώργιον Βοϊνέσκον καὶ τοὺς ἔξ Ὀλύμπου ἀρματολούς, μὲ μικρὰν δύναμιν ἀνδρῶν καὶ δύο κανόνια καὶ ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ἐλευθεροχωρίου οὐχὶ μακρὰν τῆς Θεσσαλονίκης. Ἡ δὲ κυβέρνησις τῆς Πελοποννήσου εἶχε στείλει μὲ δύο πλοῖα ἑκατὸν βαρέλια παροῦτι διὰ τὸν ἐπαναστατικὸν ἀγῶνα τοῦ Ὀλύμπου. Τὰ βουνὰ τοῦ Ὀλύμπου κατὰ τὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας εἶχον μεταβληθῇ εἰς λημέρια κλεφτῶν, οἱ ὅποιοι δὲν ἀνεγνώριζον ποτὲ τὴν ἐξουσίαν τῶν Πασάδων καὶ τῶν Βεζυρῶν. Ἡ βραδύτης ὅμως τῆς πρὸ πολλοῦ ἀναμενομένης βοηθείας, τὸ ὀλιγάριθμον αὐτῆς καὶ προπάντων τὰ μεγάλα δυστυχήματα τῆς ἐπαναστάσεως κατὰ τὰ μέρη ἐκεῖνα ἔσβησαν τὸν ζῆλον τῶν πολλῶν καὶ ἐματαίωσαν τὸ σχέδιον. Καὶ ἐνῷ ἠλπίζετο νὰ στρατολογηθοῦν ἔξ χιλιάδες, μόλις ὀλίγαι ἑκατοντάδες ἔσπευσαν νὰ τεθοῦν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Σάλλα. Ἡ ὑπὸ τὸν Σάλλαν δύναμις μόλις ἀπεβιβάσθη, ἡτοιμάσθη νὰ προχωρήσῃ πρὸς συνάντησιν τοῦ Διαμαντῆ, ὁ ὁποῖος τότε μὲ τριακοσίους ἄνδρας ἐπολιόρκει τὸ χωριὸ «Κολινδρό», ὅπου εὐρίσκετο δύναμις Τουρκικοῦ στρατοῦ.

Ὁ Διοικητὴς τῆς Κατερίνης Σαλῆ Μπέης πληροφορηθεὶς τὴν Ἑλληνικὴν ἀπόβασιν ἐπετέθη κατὰ τοῦ Ἐλευθεροχωρίου μὲ ὀγδοήκοντα ἵππεῖς. Ἀπεκρούσθησαν ὅμως οἱ Τοῦρκοι καὶ ὑπεχώρησαν. Ὁ Σάλλας μετὰ τὴν μάχην ἐπροχώρησε πρὸς τὰ ἐνδότερα καὶ ἔστρατοπέδευεν ἐν Καστανιᾷ πλησίον τοῦ Κολινδροῦ. Ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Σάλλα προσετέθησαν τότε καὶ 200 Ὀλύμπιοι ὑπὸ τὸν Διαμαντὴν καὶ ἄλλα τινὰ μεμονωμένα σώματα. Χίλιοι ὅμως στρατιῶται σταλέντες παρὰ τοῦ Ἀμποῦλ Ἀβουδ πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ στρατοπέδου τοῦ Κολινδροῦ κατῴρθωσαν νὰ διέλθουν ἐλεύθερα ὅλας τὰς διόδους, καὶ τὴν 29ην Μαρτίου τοῦ 1822 ἐπέπεσαν ὅλοι κατὰ τῶν ἐν Καστανιᾷ ἑστρατοπεδευμένων Ἑλλήνων, τοὺς ἐκτύπησαν καὶ τοὺς

ἠνάγκασαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ χωρίον καὶ νὰ μεταβοῦν εἰς τὴν Μηλιάν.

Οἱ Τούρκοι κατεδίωξαν τοὺς Ἑλληνας, ἔκαυσαν ὅσα χωρία συνήντησαν εἰς τὸν δρόμον καὶ τὴν 2αν Ἀπριλίου ἔφθασαν εἰς τὴν Μηλιάν. Οἱ Ἕλληνες, ἂν καὶ δεκαπλάσιοι ἦσαν οἱ ἐχθροὶ των, ἡτοιμάσθησαν εἰς μάχην. Καὶ ἄλλοι μὲν ἐκλείσθησαν ἐν τῷ Πύργῳ τοῦ χωρίου ὑπὸ τὸν Σάλλαν καὶ τὸν Γούλαν, ἄλλοι δὲ ὑπὸ τὸν Διαμαντὴν ἔμειναν ἔξω τοῦ χωρίου, ἵνα ἀποκρούσουν τοὺς ἐπερχομένους. Καὶ οἱ μὲν περὶ τὸν Διαμαντὴν πρὸ τοῦ Τουρκικοῦ ὄγκου διεσκορπίσθησαν ἀμέσως καὶ μόνον οἱ ἐν τῷ Πύργῳ οὐχὶ πλείότεροι τῶν ἐξήκοντα, ἔμειναν πολεμοῦντες ἀπὸ τῆς πρωΐας μέχρι τοῦ μεσονυκτίου, ὅτε ἔκαυσαν τὸν Πύργον καὶ ἐξῆλθον μὲ τὰ σπαθιά στα χέρια διὰ μέσου τοῦ ἐχθροῦ. Καταδιωκόμενοι ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ ζητοῦντες καταφύγιον ἐπροχώρησαν ἐν μέσῳ κρημνῶν καὶ χιόνων πρὸς τὰ ὄρη καὶ μετὰ πολλῆς δυσκολίας κατώρθωσαν νὰ σωθοῦν ἀπὸ τὸν προφανῆ κίνδυνον. Ὁ ἀγὼν δὲν ἦτο δυνατὸν πλέον νὰ παραταθῇ, διότι καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀνδρῶν ἦτο ὀλίγος καὶ τὰ ἀναγκαῖα ἔλειπον καὶ τὸ ἠθικὸν εἶχε καταπέσει, διὰ τοῦτο τὴν 14ην Ἀπριλίου διηρέθησαν καὶ οἱ μὲν ἐντόπιοι ἔμειναν προσωρινῶς κατὰ τὰ μέρη ἐκεῖνα περιπλανώμενοι, ὁ δὲ Σάλλας, ὁ Λεξίνσκης καὶ ὁ Κάϊρης καὶ μερικοὶ ἄλλοι ὁδοιποροῦντες ὑπὸ πιστοὺς ὁδηγοὺς τὴν νύκτα καὶ κρυπτόμενοι τὴν ἡμέραν, πεινῶντες, γυμνητεύοντες, κακοπαθοῦντες, καὶ ἔχοντες πάντοτε τὸν θάνατον πρὸ ὀφθαλμῶν, διεσώθησαν ἀνεπίστως εἰς Κόρινθον ἀρχομένου τοῦ Μαΐου. Ὁ ὀπλαρχηγὸς Διαμαντῆς καὶ μερικοὶ ἐκ τῶν συγγενῶν καὶ πιστῶν του φεύγοντες καὶ αὐτοὶ κακὴν κακῶς, μόλις κατώρθωσαν νὰ διαπεραιωθῶσιν εἰς τὴν Σκόπελον καὶ τὴν Σκιάθον, ὅπου συνεκεντρώθησαν καὶ ὅσοι ἀπὸ τοὺς ἐναπομείναντας περὶ τὸν Ὀλυμπον ἠθέλαν νὰ συνεχίσουν τὸν ἀγῶνα καὶ νὰ μὴ μείνουν ἀδρανοῦντες ἢ ὑποτεταγμένοι εἰς τὰ μέρη, ὅπου ὀριστικῶς πλέον αἱ Τουρκικαὶ δυνάμεις κατίσχυσαν.

Τοιοῦτον αὐτυχὲς τέλος εἶχεν ἡ ἐν Μακεδονίᾳ ἐπανάστασις κατὰ τὸν μέγαν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας τῶν Ἑλλήνων ἀγῶνα. Οἱ Μακεδόνες

ὅμως ἀγωνισταὶ καὶ μετὰ τὴν πτώσιν τῆς ἰδιαιτέρας τῶν πατρίδος καταφυγόντες εἰς τὴν λοιπὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα ἐξηκολούθησαν νὰ συντρέχουν αὐτὴν εἰς τὸν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ἀγῶνα καὶ προσέφεραν εἰς αὐτὴν τοὺς βραχίονας καὶ τὸ αἷμά των. Πλεῖστοι μάλιστα ἐξ αὐτῶν διεκρίθησαν εἰς πολλὰς μάχας διὰ τὴν τόλμην, ἀνδρείαν, αὐταπάρνησιν καὶ τὸ γενναῖον φρόνημά των.

Ἐὰν ἀντὶ τοῦ Ἑμμανουὴλ Παπαῦ εὐρίσκετο εἰς τὸ Ἅγιον Ὁ-
 ρος ἓνας Κολοκοτρώνης ἢ ἓνας Καραϊσκάκης, θὰ ἠδύνατο νὰ μετα-
 χειρισθῇ τὴν δύναμιν τῶν Ἀγιορειτῶν καὶ τὴν πολεμικὴν καὶ τὴν
 οἰκονομικὴν καὶ νὰ τοὺς ὀδηγήσῃ εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Μακε-
 δονίας. Ἐὰν μετὰ τὴν ἐξάντλησιν τῆς ἀτομικῆς περιουσίας τοῦ Ἑμ-
 μανουὴλ Παπαῦ οἱ ἡγούμενοι τῶν μονῶν τοῦ Ἁγίου Ὁρους προσέ-
 φεραν τὰ ἀναγκαῖα οἰκονομικὰ μέσα ἐκ τῶν θησαυροφυλακίων τῶν
 μονῶν, θὰ ἐκινουῖντο ταυτοχρόνως καὶ οἱ Ὀλύμπιοι ὀπλαρχηγοί, καὶ
 ἡ Χαλκιδικὴ θὰ ἠδύνατο νὰ ἀποτελέσῃ τὸ ἐπαναστατικὸν ὄρητήρι-
 ον κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνος τοῦ 21. Ἐὰν
 ὁ ἀποσταλὴς παρὰ τοῦ Ὑψηλάντου ὡς ἀρχηγὸς τῶν ἐν Μακεδονίᾳ
 ἐπαναστατικῶν δυνάμεων δὲν ἦτο ὁ Γρηγόριος Σάλλας ἀλλ' ἄλλος
 μὲ ἀνώτερα διανοητικὰ καὶ ψυχικὰ προσόντα, ἀνάλογα πρὸς τὴν
 σπουδαιότητα τῆς ἀποστολῆς, τὴν ὁποῖαν ἀνελάμβανεν, ἢ ἐὰν τοῦλά-
 χιστον ὁ ἀποσταλὴς Γρηγόριος Σάλλας ἔφθανεν ἐγκαίρως εἰς τὸν
 προορισμὸν του, οἱ Ὀλύμπιοι θὰ ἔσπευδον εἰς βοήθειαν τῆς Ναού-
 σης, θὰ ἐξηγείροντο καὶ αὐτοί, ἡ Νάουσα θὰ ἐσώζετο καὶ ὁ Τουρ-
 κικὸς στρατὸς περισπώμενος δὲν θὰ εὗρισκε καιρὸν ἠνωμένας τὰς
 δυνάμεις αὐτοῦ νὰ κατευθύνῃ κατὰ τῶν μεμονωμένων ἐπαναστατικῶν
 κέντρων. Ἐὰν τέλος ὑπῆρχε ἡ μεγάλη ἐκείνη πολιτικὴ καὶ στρατιω-
 τικὴ φυσιογνωμία, ἡ ὁποία θὰ κατέρθωνεν ἐπιβαλλομένη μὲ τὸ κῦ-
 ρὸς της νὰ συγχρονίσῃ τὸ κίνημα τῶν τριῶν ἐπαναστατικῶν κέντρων
 τῆς Χαλκιδικῆς, τῆς Ναούσης καὶ τοῦ Ὀλύμπου καὶ νὰ ἐπεκτείνῃ τοῦ-
 το κατὰ τὸ σχέδιον τοῦ Ὑψηλάντου ἐπὶ τῶν ἀκρωρειῶν καὶ στενω-
 πῶν τῆς Κεντρικῆς καὶ Δυτικῆς Μακεδονίας, τότε ὁ ὅλος ὑπὲρ ἐλευ-
 θερίας ἀγὼν θὰ ἐλάμβανεν ἄλλην τροπὴν.

Ἐπίλογος.

Οἱ διάφοροι ἱστορικοὶ κρίνοντας τὸ ἐπαναστατικὸν κίνημα τῆς Μακεδονίας κατὰ τὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας τοῦ ἔθνους μας ἀγῶνα καὶ ἀναζητοῦντες εὐθύνas διὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ κινήματος δύνανται νὰ κάμνουν τοὺς ὑποθετικοὺς αὐτῶν συλλογισμοὺς, ὅπως ἐξεθέσαμεν ἀνωτέρω καὶ νὰ προσθέτουν καὶ ἄλλους ἀκόμη. Ἡ ἐθνικὴ ψυχὴ ὅμως ἄλλως κρίνει τὰ πρόσωπα καὶ τὰ γεγονότα. Ὁ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγὼν τῶν Ἑλλήνων ἦτο ἀγὼν ὁλοκλήρου τοῦ Ἑθνους, καὶ εἰς τὴν φωνὴν τῆς πατρίδος ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας της ἀπήντησαν τὰ παιδιὰ τῆς Μακεδονίας καὶ προσέφεραν γιὰ τὴν ἐλευθερίαν ὅλου τοῦ ἔθνους, ὅ,τι ἡμποροῦσεν ὁ καθένας νὰ προσφέρῃ. Ἡ ἀτυχὴς ἔκβασις τοῦ ἔργου τῶν δὲν ἐπηρέαζε τὴν θέσιν αὐτῶν μέσα εἰς τὸ πάνθενον τῶν ἀγωνιστῶν τοῦ ἱεροῦ ἡμῶν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος. Ἡ ἀρχὴ κάθε μεγάλου ἔργου πολλὰς παρουσιάζει δυσκολίας, καὶ κατὰ τὴν ἑναρξιν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως δυσυπέρβλητοι παρουσιάσθησαν δυσκολίαι. Τὰ σφάλματα τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνός μας ὑπῆρξαν πολλὰ καὶ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μὴ ἦσαν πολλὰ, ἐφ' ὅσον ἐπρόκειτο περὶ ἐπαναστάσεως Ἑθνους, τὸ ὁποῖον ἔζησε μακροὺς χρόνους μαύρης σκλαβιάς, καὶ τὸ ὁποῖον ἐξεγειρόμενον εἰς τὸν ἀπελευθερωτικόν του ἀγῶνα ἐναντίον αὐτοκρατορίας ἰσχυρᾶς δὲν εἶχε νὰ στηριχθῇ παρὰ μόνον εἰς τὰς ἰδικάς του δυνάμεις, δυνάμεις ἔθνους σκλαβωμένου καὶ γι' αὐτὸ καὶ ἡ τιμὴ του εἶναι μεγάλη.

Ἡ καταστροφὴ τῆς Κασσάνδρας καὶ τῆς Ναούσης ἐξεταζομένη γενικώτερον ἀπέναντι τοῦ ὅλου ἐθνικοῦ ἀγῶνος εἶναι μεμονωμένα γεγονότα, ὅσον τραγικὰ καὶ ἂν ἦσαν ταῦτα, ὅπως ἦσαν καὶ ἄλλαι παρόμοιαι καταστροφαὶ τῆς Χίου, τῶν Κυθωνιῶν, τῶν Ψαρῶν, τοῦ Μεσολογγίου. Εἶναι καὶ αὕτη μία ἀπὸ τὰς ἀναποφεύκτους ἐκείνας καταστροφάς, αἱ ὁποῖαι συνοδεύουν τὴν ἐξέγερσιν παντὸς ἔθνους, κατὰ τῆς πολυχρονίου τυραννίας. Οἱ Μακεδόνες ἀρχηγοὶ καὶ πάντες οἱ μετ' αὐτῶν ἀγωνισθέντες τὸν ἱερὸν ἀγῶνα ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος, ἐνεργήσαντες ὅπως ἐνήργησαν, καὶ πεσόντες ὅπως ἔπεσαν καὶ τὴν τιμὴν τῶν ὅπλων των ἔσωσαν, καὶ γενναίως ἀγωνισθέντες ἡρωϊκῶς ἔπεσαν καὶ πρὸς τούτοις διὰ τῆς ἐξεγέρσεως καὶ τῆς ἐπιμονῆς των

ἔφεραν σοβαρὸν ἀντιπερισπασμὸν εἰς τὰ ἐν Ρούμελη τουρκικὰ στρατεύματα καὶ ἀγωνίαν καὶ σύγχυσιν εἰς τοὺς τούρκους ἀρχηγούς τοῦ στρατοῦ, ὅπως μαρτυροῦν τὰ ἔγγραφα τοῦ Ἀμποῦλ Ἀβούδ, τὰ ὁποῖα χαρακτηρίζουν γενικῶς ὡς σοβαρὰν διὰ τὴν Τουρκίαν τὴν δημιουργηθεῖσαν τότε κατάστασιν.

Καὶ μέσα στὸ στερέωμα τοῦ Ἑλληνικοῦ Πανθέου τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 λάμπει ἀνάμεσα στὰ τόσα λαμπρὰ ἄστρα σὰν ἄστρον πρῶτου μεγέθους καὶ ἡ ἐπανάστασις τῆς Ναούσης, ἡ ὁποία ὑπῆρξεν πράγματι ἱερὰ εἰς τὸν σκοπὸν τῆς, ἄξιοπρεπῆς εἰς τὴν διεξαγωγὴν τῆς, τραγικῇ εἰς τὴν ἀποτυχίαν τῆς, καὶ σεβαστῇ εἰς τὴν συνδρομὴν τῆς εἰς τὸν ὅλον ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγῶνα τοῦ ἔθνους μας, προβάλλουσα αἰώνιον παράδειγμα πρὸς μίμησιν ἡρωϊκῆς αὐτοθυσίας εἰς ἄρρενας καὶ θήλεις τῶν μεταγενεστέρων γενεῶν. Τὰ αἰώνια ταῦτα διδάγματα τῆς ἱστορίας τῶν προγόνων αὐτῆς ἀκολουθοῦσα καὶ ἡ σύγχρονος ἑλληνικὴ γενεὰ ἠνωμένη ὑπὸ τὴν ἀρχιστρατηγίαν τοῦ ἀειμνήστου Βασιλέως Κωνσταντίνου ἀπληθεύρωσε τὴν Ἡπειρον, Μακεδονίαν καὶ Θράκην προσενεγκοῦσα τοιοῦτοτρόπως τὸν ὠραιότερον φόρον εὐγνωμοσύνης πρὸς τοὺς ἥρωας τοῦ 21 καὶ ἐδώρησε τὴν ἐλευθερίαν πρὸς τοὺς συμπατριώτας ἀπογόνους τῶν Μακεδόνων ἀρχηγῶν Ἑμμανουὴλ Παπᾶ, Χάψα, Ζαφειράκη, Καρατάσου, Γάτσου, Διαμαντῇ καὶ ὅλης τῆς λοιπῆς χορείας τῶν μετ' αὐτῶν συναγωνισθέντων καὶ μαρτυρησάντων, ἐλευθερίαν, τὴν ὁποίαν κατεχώρισεν εἰς τὰς δέλτους τῆς παγκοσμίου ἱστορίας, ἀφ' οὗ ὑπέγραψε μὲ τὸ ἴδιον αἷμά του, ὁ ἀείμνηστος Βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων Γεώργιος ὁ Α'.

Καὶ δικαιοῦται ἡ σημερινὴ γενεὰ τῶν ἀγωνιστῶν τῶν τελευταίων ἀπελευθερωτικῶν ἐθνικῶν μας πολέμων, μὲ ὑπερηφάνειαν νὰ ἐπικαλῆται τὰ ἀνδραγαθήματα τῶν ἡρώων τοῦ 21 ἀντιτάσσουσα καὶ αὐτὴ τὰς ἰδικὰς τῆς ἡρωϊκὰς πράξεις, ἐπαναλαμβάνουσα καὶ αὐτὴ, ὅπως ὁ χορὸς τῶν ἀνδρῶν τῆς ἀρχαίας Σπάρτης: «Ναὶ εἴμεθα καὶ μεῖς σᾶν καὶ σᾶς!» Ἔθνος πού ἀριθμεῖ εἰς τὴν ἱστορίαν του μεγαλουργήματα προγόνων ἀλλὰ καὶ ἀπογόνων, εἶναι προωρισμένον νὰ ζῇ καὶ νὰ μεγαλουργῇ. Ἐὰν πρὸς στιγμὴν τὸ κράτος μας ἐκλονίσθη

εἰς τὴν πίστιν πρὸς τὸν προορισμὸν τοῦ αὐτόν, λόγῳ τοῦ ἐσωτερικοῦ
 μας διχασμοῦ καὶ τῶν ἀντεθνικῶν προπαγανδῶν, ἥδη ὑπὸ τὴν σκέ-
 πην τῆς Α. Μεγαλειότητος τοῦ Βασιλέως μας, τοῦ συμβόλου τούτου
 τῆς ἐνότητος τοῦ Ἑθνους μας, ὑπὸ τὴν ἐθνικὴν πνοὴν τῆς Σ. Ἑ-
 θνικῆς Κυβερνήσεώς μας τὸ Κράτος μας ἐπανεῦρε τὸν δρόμον, τὸν
 ὁποῖον ἐβάδισαν, καὶ εἰς τὸν ὁποῖον ἐμεγαλουργήσαν οἱ πρόγονοί
 μας τοῦ 1821 καὶ οἱ σύγχρονοι τῶν χρόνων τοῦ 1912 μέχρι τοῦ
 1922. Εἰς τὴν νέαν γενεὰν ἐπιβάλλεται νὰ ἀκολουθήσῃ τώρα τὸν
 δρόμον τῶν πατέρων καὶ ἀδελφῶν αὐτῆς καὶ ἡ διὰ τῆς προγονικῆς
 ἱστορίας μας καθοδήγησις καὶ διαπαιδαγώγησις τῆς νέας γενεᾶς, τῶν
 σημερινῶν νεαρῶν τροφίμων τῶν σχολείων καὶ αὐγριανῶν πολιτῶν
 τοῦ Κράτους μας εἶναι ἐμπειστευμένη εἰς τὰ χεῖρας τῶν ἐκπαιδευτι-
 κῶν λειτουργῶν, τῶν ὁποίων διὰ τοῦτο μεγάλη εἶνε ἡ ἀποστολὴ ἐν
 τῇ κοινωνίᾳ ἀλλὰ καὶ μεγάλη ἡ εὐθύνη ἔναντι τῆς ἱστορίας τοῦ
 Ἑθνους μας.

εἰς τὴν πίστιν πρὸς τὸν προορισμόν του αὐτόν, λόγῳ τοῦ ἐσωτερικοῦ μας διχασμοῦ καὶ τῶν ἀντεθνικῶν προπαγανδῶν, ἥδη ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς Α. Μεγαλειότητος τοῦ Βασιλέως μας, τοῦ συμβόλου τούτου τῆς ἐνότητος τοῦ Ἑθνους μας, ὑπὸ τὴν ἐθνικὴν πνοὴν τῆς Σ. Ἑθνικῆς Κυβερνήσεώς μας τὸ Κράτος μας ἐπανεῦρε τὸν δρόμον, τὸν ὁποῖον ἐβάδισαν, καὶ εἰς τὸν ὁποῖον ἐμεγαλουργήσαν οἱ πρόγονοί μας τοῦ 1821 καὶ οἱ σύγχρονοι τῶν χρόνων τοῦ 1912 μέχρι τοῦ 1922. Εἰς τὴν νέαν γενεὰν ἐπιβάλλεται νὰ ἀκολουθήσῃ τώρα τὸν δρόμον τῶν πατέρων καὶ ἀδελφῶν αὐτῆς καὶ ἡ διὰ τῆς προγονικῆς ἱστορίας μας καθοδήγησις καὶ διαπαιδαγώγησις τῆς νέας γενεᾶς, τῶν σημερινῶν νεαρῶν τροφίμων τῶν σχολείων καὶ αὐθιανῶν πολιτῶν τοῦ Κράτους μας εἶναι ἐμπειστευμένη εἰς τὰ χεῖρας τῶν ἐκπαιδευτικῶν λειτουργῶν, τῶν ὁποίων διὰ τοῦτο μεγάλη εἶνε ἡ ἀποστολὴ ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἀλλὰ καὶ μεγάλη ἡ εὐθύνη ἔναντι τῆς ἱστορίας τοῦ Ἑθνους μας.

637

50

TEΛΛΟ
T